

**Науково-дослідна лабораторія «Креативної педагогіки та зв'язків із громадськістю»
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету
Академія міжнародного співробітництва з креативної педагогіки «Полісся»
Житомирський державний університет імені Івана Франка
Львівський державний університет внутрішніх справ
Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича
Інститут підготовки кадрів державної служби зайнятості України
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти
Відділ ювенальної превенції ГУНП в Хмельницькій області
Хмельницький міський Центр соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді**

**«Дитинство: сучасні реалії, виклики, перспективи»
до Дня захисту дітей**

31 травня 2021 року

Затверджено на засіданні Вченої ради гуманітарно-педагогічного факультету
Хмельницького національного університету
(протокол № 11 від 19 травня 2021 року)

Дитинство: сучасні реалії, виклики, перспективи : зб. наук. праць за матер. науково-методичного онлайн-семінару до Дня захисту дітей (Хмельницький, 31 травня 2021 р.) / за ред. Л. І. Романовська, Л. О. Данильчук, Ю. Л. Бриндіков. Хмельницький : 2021. 171 с.

Збірник тез підготовлено за доповідями учасників науково-методичного онлайн-семінару до Дня захисту дітей «Дитинство: сучасні реалії, виклики, перспективи» (Хмельницький, 31 травня 2021 р.).

Зважаючи на свободу наукової творчості, відповідальність за достовірність матеріалів та фактів несуть автори.

© Автори, 2021

ЗМІСТ

<i>Багрій Вікторія</i> Деякі аспекти роботи з дітьми та батьками із неповних сімей та використання он-лайн технологій	6
<i>Баранюк Марія</i> Правові засади соціального захисту дітей та відповідальності батьків у процесі їх виховання	9
<i>Березовська Неоніла</i> Особливості розвитку сучасних дошкільнят	14
<i>Бриндіков Юрій</i> Дитяча агресія як поведінковий прояв	19
<i>Голова Наталія</i> Соціальне гувернерство як індивідуальна форма навчання і виховання дітей з особливими потребами розвитку в закладах інклюзивної освіти	22
<i>Гرابчак Ольга</i> Профілактика булінгу у підлітковому середовищі	27
<i>Грач Юлія</i> Роль неформальної освіти у процесі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми	30
<i>Гриневич Христина</i> Психологічна готовність сучасної молоді до батьківства	33
<i>Гудзь Тетяна</i> Актуальність соціально-психологічної роботи з сім'ями, які знаходяться в очікуванні дитини	36
<i>Данильчук Лариса</i> Використання мульттерапії у процесі соціалізації дітей-сиріт	39
<i>Джежжик Ольга, Василіва Дар'я</i> Дослідження булінг-позицій та проявів віктимізації в середовищі молодших школярів	42
<i>Дем'янчук Юлія</i> Сирітство як соціальний феномен сучасності	46
<i>Дубасенюк Олександра</i> Феномен «Дитинство» у контексті міждисциплінарного синтезу	50
<i>Євчук Лариса</i> Виховання та розвиток близнюків: психологічний аспект	55
<i>Ілханова Ольга</i> Дитинство як особливий період розвитку	58
<i>Іщук Олена, Павленко Віта</i> Креативне мислення як важливий компонент розвитку дітей молодшого шкільного віку	61
<i>Калаур Світлана</i> Соціально-педагогічні підходи до організації процесу соціалізації дітей шестилітнього віку	65
<i>Католик Галина</i> Дитинство і симулякрія: сучасні тенденції	69
<i>Клепацька Ірина</i> Психолого-педагогічні проблеми кіберсоціалізації дошкільників у сучасному суспільстві	72
<i>Клімкіна Наталія</i> Проекція соціальної відповідальності у дослідно-експериментальну роботу сільської школи з метою забезпечення просоціального становлення учнів	75
<i>Коса Наталія</i> Профілактика формування віртуальної свідомості	

під час кіберсоціалізації дітей в сучасних умовах	82
<i>Любецька Мар'яна</i> Соціальна відповідальність батьків перед дітьми під час розлучення: соціально-психологічний аспект	85
<i>Лялюк Галина</i> Кіберсоціалізація як чинник «прихованого сирітства»	88
<i>Москалюк Оксана</i> Особливості становлення ідентичності у дітей дошкільного віку	92
<i>Овод Юлія</i> Соціальний супровід сім'ї, яка виховує дитину-інваліда	95
<i>Олійник Катерина</i> Ігрова дитяча діяльність як засіб перетворення соціальної реальності	100
<i>Пастух Людмила</i> Системний підхід щодо попередження інтернет-ризиків та кібербулінгу серед здобувачів освіти	103
<i>Равлюк Тетяна</i> Проблеми дистанційного навчання дітей із порушенням слуху	107
<i>Радомська Алла</i> Сирітство як соціальний феномен сучасності	110
<i>Раєвська Яна</i> Використання технології арт-терапії у роботі з дітьми	113
<i>Рідкодубська Ганна</i> Робота соціального працівника з дітьми-жертвами домашнього насилля	117
<i>Романовська Людмила</i> Використання соціальних ігор у соціально-педагогічній діяльності	120
<i>Савчук Наталія</i> Соціально-педагогічні аспекти методичної роботи з батьками	123
<i>Самойленко Оксана, Левченко Світлана</i> Використання засобів доповненої реальності у освітньому процесі сучасної школи	128
<i>Сас Ірина</i> Психолого-педагогічні проблеми кіберсоціалізації дітей у сучасному суспільстві	133
<i>Севрук Вікторія</i> Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у першокласників в умовах розвитку нової української школи	137
<i>Сидорчук Нінель, Борейко Альона</i> До питання педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами	141
<i>Синюк Наталія</i> Деякі підсумки впровадження на Хмельниччині Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки	145
<i>Скарбарчук Іванна, Ковальчук Валентина</i> Особливості впровадження технології портфоліо учня у навчальний процес	150
<i>Сьомко Тетяна, Павленко Віта</i> Креативний підхід до створення освітнього середовища НУШ	154

<i>Тодорцева Юлія, Пашенцева Катерина</i> Покоління Z: переваги та недоліки	159
<i>Човган Олена</i> Арт-педагогіка та арт-педагогічна діяльність з дітьми	161
<i>Штифурак Віра</i> Врахування соціальних відхилень від норми в превентивній діяльності соціального працівника	164
<i>Якубова Людмила</i> Соціально-педагогічні аспекти практичної роботи з безпритульними дітьми	168

Багрій Вікторія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Деякі аспекти роботи з дітьми та батьками із неповних сімей та використання он-лайн технологій

Культура людей не існує без сім'ї, любові, дітей, подружніх і дитячо-батьківських відносин. Ці відносини унікальні і неповторні, потенціал їх величезний, хоча вони несуть як позитивні, так і негативні передумови.

Сім'я як мала соціальна група, з одного боку, створює сприятливі умови для розвитку позитивних почуттів, оскільки в ній люди більш відкриті, прості у спілкуванні, завжди знаходяться у міжособистих взаєминах.

На жаль, на сучасному етапі, коли перед людиною постає вибір із двох крайнощів – сім'я чи не сім'я, – більшість людей вибирає третій шлях: суперечливу біографію на переломі. Цей біографічний плюралізм життєвих форм, тобто зміна типу сім'ї, яка поєднується та переривається іншими формами спільного або самотнього життя, стає (парадоксальною) «нормою» спільності або протистояння чоловіків та жінок в умовах індивідуалізації [1, с. 173].

Розлучення батьків для дітей – потенційний фактор десоціалізації тому, що будучи соціальним інститутом та малою соціально-психологічною групою, сім'я незамінна для природнього та гармонійного розвитку особистості. Їй властиво багатство різнопланових зв'язків, почуттів, ролей і цінностей. Серед останніх особливу роль грають діти, даючи особистості можливість виконати функції батька, матері, сина, дочки, онука, бабусі, дідуся...

З любов'ю, жалем, причетністю, співчуттям, обуренням, відповідальністю, радістю і всіма іншими емоціями і рисами поведінки людина вперше зустрічається в сім'ї [6, с. 3].

Для гармонійного розвитку дитини йому необхідна любов батька і матері, дбайливі і уважні взаємини між самими батьками, які створюють особливу ауру в родині, особливий елемент фамілістичної субкультури.

Серед інструментів профілактики та компенсації негативних наслідків розлучення батьків для дітей важливе місце належить соціальній роботі.

За умов комплексного використання основних її технологій (соціальна профілактика, соціальна діагностика, соціальний посередництво, соціальне консультування, соціальна терапія і корекція, соціальні адаптація і реабілітація, соціальні забезпечення і обслуговування), при наявності відповідного науково-дослідного, нормативно-правового, фінансового, кадрового, інформаційного, програмного забезпечення, а також стандартів оцінки її ефективності соціальна робота дозволяє в значній мірі мінімізувати негативний вплив розлучення на кожного членів сім'ї [7, с. 153].

Запропоновано здійснення позитивного інформаційно-просвітницького впливу на дітей та батьків із неповних сімей через використання в засобах масової інформації (переважно в мережі Інтернет) відео-версії розроблених матеріалів та освітніх сайтів. А саме: «Коли руйнується світ: як дітям пережити розлучення батьків», «6 порад психолога, щоб допомогти дитині пережити розлучення батьків», «Розлучення і дитина. Типові помилки батьків», «Як сварки батьків впливають на дітей» тощо [2; 4; 8; 9].

На жаль, розлучення рідко бувають мирними та безболісними. Від поведінки батьків у цей непростий період залежить, чи отримає дитина позитивний приклад стосунків між дорослими людьми та пошуку компромісів, чи понесе в собі хибні установки, що зважатимуть їй самій бути щасливою у сімейному житті, змусять боятися болю, свідком якого вона була [3].

Науковцями було встановлено, що емоційні сповіщення, подані в суб'єктивній манері, знаходять більший відгук, ніж простий виклад об'єктивних даних. Користувачі також схильні передавати інформацію і підтримувати ті кампанії, які близькі їм самим.

Таким чином, соціальні мережі створюють простір для розвитку таких особистісних якостей, як емпатія і ініціативність, сприйняття корисності, що може мати значення як для виховання дітей і підлітків, так і для самих батьків [5, с. 49].

Необхідно зазначити, що для дітей батьків з використанням можливостей та потенціалу Інтернет мережі може мати низку переваг. А саме можливість освоювати матеріал у своєму темпі, шукати додатковий матеріал, поради, рекомендації і завдання з різним рівнем складності, брати участь в творчих, індивідуальних та групових проектах. Інтернет-технології дуже перспективні з цієї точки зору, але тим важливіше розуміти, яке місце вони займають у житті сучасності.

Вищезазначене висвітлення проблеми дають можливість зрозуміти, наскільки серед механізмів профілактики та компенсації негативних наслідків розлучення батьків для дітей важлива соціальна робота. Зрозуміло, не можна абсолютизувати роботу соціальних працівників, адже вони не можуть вплинути на перебіг проблем та її вирішення. Особи, які потребують допомоги і діти і їх батьки, як і будь-яка людина, живуть своїм неповторним життям.

Список використаних джерел

1. Бек У. Общество риска. На пути к другому модерну. М. : Прогресс-Традиция, 2000.

2. Коли руйнується світ: як дітям пережити розлучення батьків. URL: <https://www.dw.com/uk> (дата звернення: 17.05.2021).

3. Психологічна служба школи. URL: https://www.facebook.com/permalink.php?id=102292101442920&story_fbid=187272492944880 (дата звернення: 03.05.2021).

4. Розлучення і дитина. Типові помилки батьків. URL: <https://dytpsyholog.com> (дата звернення: 29.04.2021).

5. Сорокина А. Б. Интернет в жизни современных детей и подростков: проблема и ресурс. *Современная зарубежная психология*. 2015. Т. 4, № 1. С. 45-64. URL: <http://psyjournals.ru/jmfp/2015/n1/76176.shtml> (19.05.2021).

6. Социальная защита семьи, материнства и детства : учеб. пособие под ред. проф. Л. И. Савинова. Саранск : Изд-во Мордов. ун-та, 2004.

7. Социальная работа с детьми в семьях разведенных родителей: учебное пособие. 5-е изд., перераб. и доп. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2012. 260 с.

8. Шість порад психолога, щоб допомогти дитині пережити розлучення батьків. URL: <https://osvitoria.media/opinions/6-porad-psyhologa-shhob-dopomogty-dytyni-perezhyty-rozluchennya-batkiv/> (дата звернення: 17.05.2021).

9. Як сварки батьків впливають на дітей. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43621858> (дата звернення: 03.05.2021).

Баранюк Марія

старший інспектор з особливих доручень
відділу ювенальної превенції Управління превентивної діяльності
Головного управління Національної поліції в Хмельницькій області

Правові засади соціального захисту дітей та відповідальності батьків у процесі їх виховання

Існує низка служб, установ, організацій, покликана захищати права та свободи дітей, стояти на захисті їх інтересів, слідкувати за їх розвитком, умовами проживання та виховання. Однак, через відсутність налагодженого взаємoinформування між ними, часто їх функції дублюються, або ж навпаки окремі питання упускаються з поля зору, відповідно маємо прогалини у забезпеченні прав дітей.

Діти часто не знають до кого можна звернутися, про існування деяких служб, порядку та можливостей звернення. Тому інформація з координатами зацікавлених служб має бути в широкому доступі для дітей, особливо по навчальних закладах.

Нажаль, через недовіру чи сумніви, що їм хтось допоможе діти дуже рідко звертаються по допомогу до державних органів. А раз діти до нас не ідуть, отже працівники компетентних органів мають іти до дітей.

При цьому суб'єктами потрібно дотримуватися головних принципів діяльності: неупереджене ставлення до дитини, забезпечення пріоритетності її справ, належна увага, недопущення дискримінації, урахування думки дитини, забезпечення конфіденційності про неї.

Одним із важливих принципів є ефективна взаємодія з іншими суб'єктами. Так як ті проступки, які бачить одна служба, інша – навіть може не звернути уваги. Або ж налагодити чітке взаємоінформування.

Освітняни, медичні, соціальні працівники, поліцейські, фахівці з надання безоплатної первинної та вторинної правової допомоги та багато інших, усі відповідно до Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», постанови КМУ №587 «Про організацію надання соціальних послуг», постанови КМУ №585 «Про забезпечення соціального захисту дітей, як перебувають у СЖО», постанови КМУ №866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини», наказу МОН України №1646 «Деякі питання реагування на випадки булінгу та застосування заходів виховного впливу в закладах освіти» та ще багатьох інших зобов'язані негайно (від 1 доби до 3, залежно від ситуації) інформувати в першу чергу службу у справах дітей, яка є координатором діяльності щодо виявлення та захисту дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, вчиняють насильство, та поліцію, яка має негайно відреагувати на будь-які порушення, де потерпілою виступає дитина.

Які ж існують шляхи виявлення дитини, що потребує допомоги? Це:

- самозвернення дитини до будь-якого суб'єкта;
- звернення та надсилання повідомлень підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, зокрема з використанням дитячої «гарячої» телефонної лінії, кол-центрів з питань запобігання та протидії насильству тощо;

- отримання інформації про дитину, що перебуває допомоги, під час виконання професійних чи службових обов'язків посадовими особами, працівниками суб'єктів.

Кожна окрема служба, яка втручається в процес, діє в рамках своїх інструкцій та лише частково впливає на ситуацію, тоді як комплексний підхід завжди більш ефективно та оперативно впливає як на поведінку батьків та сім'ї, так і на становище дітей в ній.

Оптимальним вирішенням є створення міждисциплінарної команди в межах відповідної адміністративно-територіальної одиниці, коли із числа суб'єктів створюється команда для забезпечення допомоги кожній конкретній дитині.

Наступна складова – об'єкти. Діти. Їх захист та забезпечення реалізації їх прав та свобод лежить в основі діяльності низки служб та організацій. Аби розуміти в якому стані та середовищі знаходиться дитина, мало зовнішніх ознак дитини та її поведінки, необхідно провести спілкування. Бесіда з дитиною може проводитися працівниками служби у справах дітей, поліції, педагога, психолога, лікаря, але в присутності та/або за згоди батьків чи законних представників (якщо вони не є кривдниками).

Мета – зрозуміти чи не є поведінка дитини віктимною, чи мають місце невиконання батьками обов'язків, жорстоке поводження, чи дитина просто є свідком насилля в сім'ї, що автоматично робить її жертвою, чи не наслідую вона асоціальну поведінку батьків тощо. Завданням суб'єктів є з'ясувати чи цей стан пролонгований чи вчинки систематичні і чим більше інформації – тим точнішим буде реагування на першопричину порушення прав та свобод дитини.

З метою збору об'єктивної інформації про обставини дитини, яка досягла того віку та рівня розвитку, коли може висловити свою думку, з нею проводиться бесіда. Спілкування відбувається під час проведення оцінювання її потреб у соціальних послугах, а також під час оцінки рівня її безпеки. Бажано бесіду з дитиною проводити один раз. Це в інтересах дитини, так як зменшує негативний вплив на її психічне здоров'я та емоційний стан. Якщо виникає

необхідність провести повторну бесіду, бажано, щоб це робила одна і та сама особа. Під час бесіди необхідно інформувати дитину, що вона має право противитися неналежному виконанню батьками своїх обов'язків щодо неї, може звернутися до органу опіки та піклування, інших органів державної влади, органів місцевого самоврядування та громадських організацій, навіть до суду, якщо вона досягла 14 років.

Наступним об'єктом є батьки. Що ж таке виховання? Часто батьки намагаються перекласти цей обов'язок на працівників освіти, соціальних служб, поліції. Насправді ж у Конституції та низці законів і кодексів ці обов'язки та права закріплено саме за батьками. І на кожного з батьків покладається однакова відповідальність за виховання, навчання і розвиток дитини. До прикладу, стаття 51 Конституції України «Батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття»; стаття 52 Конституції України «Будь-яке насильство над дитиною та її експлуатація переслідуються законом», стаття 55 Закону України «Про освіту» «Виховання в сім'ї є першоосновою розвитку дитини як особистості. Батьки мають рівні права та обов'язки щодо освіти і розвитку дитини».

Права батьків визначено статтею 47 Сімейного Кодексу України: «Недійсність шлюбу не впливає на обсяг взаємних прав та обов'язків батьків і дитини, яка народилася у цьому шлюбі»; статтею 151 Сімейного Кодексу України: «Батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини; мають право залучати до виховання дитини інших осіб, передавати її на виховання фізичним і юридичним особам; мають право обирати форми та методи виховання, крім тих, які суперечать закону, моральним засадам суспільства»; статтею 55 Закону України «Про освіту»: «Батьки мають право захищати дітей..., звертатися до закладів освіти..., обирати заклад освіти, вид і форму здобуття дітьми освіти.... та ін.»

Обов'язки батьків закріплені у статті 150 Сімейного Кодексу України: «Батьки зобов'язані піклуватися про здоров'я дитини, її фізичний, духовний та моральний розвиток; зобов'язані забезпечити здобуття дитиною освіти,

готувати її до самостійного життя»; статті 180 Сімейного Кодексу України: «Батьки зобов'язані утримувати дитину до досягнення нею повноліття»; статті 55 Закону України «Про освіту»: «Виховувати у дітей повагу до гідності, прав, свобод і законних інтересів людини, відповідальне ставлення до власного здоров'я, здоров'я оточуючих і довкілля; сприяти виконанню дитиною освітньої програми; поважати гідність, права, свободи і законні інтереси дитини; дбати про фізичне і психічне здоров'я дитини; формувати у дитини культуру діалогу, культуру життя; настановленням і особистим прикладом утверджувати повагу до суспільної моралі та суспільних цінностей і т.д.».

У разі ж, якщо спостерігається самоусунення батьків від своїх обов'язків, можна говорити про «неналежне виконання». Наприклад, батьки схвалюють здійснення дітьми антигромадських вчинків, прививають погляди, що пропагують жорстокість, неповагу до закону; складаються умови, які загрожують життю і здоров'ю дитини; мають місце постійні чіпляння до дитини з приводу і без; допуск безпідставних пропусків занять понад 10 днів, дитиною, яка не досягла віку адмін- чи кримінальної відповідальності, вчиняються правопорушення і т.п.

До інструментів впливу, окрім превентивних профілактичних бесід та заходів, відносяться ще й каральні. Мається на увазі адміністративна, цивільно-правова, сімейно-правова та кримінальна відповідальність батьків:

адміністративна відповідальність батьків (напр., ст. 173-2 КУпАП «Вчинення насильства в сім'ї, ст. 184 КУпАП «Невиконання батьками або особами які їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей»); цивільно-правова (ст. 1178 ЦКУ «Відшкодування шкоди, завданої малолітньою особою»); сімейно-правова (ст. 170 СКУ «Відібрання дитини від батьків без позбавлення їх батьківських прав»); кримінальна (ст. 166 ККУ «Злісне невиконання обов'язків по догляду за дитиною або особою, щодо якої встановлена опіка чи піклування»).

Це крайні методи, яким передують розмови, повчання, надання кваліфікованої допомоги, але й зволікати не припустимо. Якщо батьки не

дослухаються до порад – завдання суб'єктів відсікти їх негативний вплив будь-якими дієвими законними способами.

Березовська Неоніла

практичний психолог

Шепетівський заклад дошкільної

освіти № 10 «Михайлик»

Особливості розвитку сучасних дошкільнят

Сучасне життя, швидкий розвиток цифрових технологій, еколого-економічні проблеми останніх років значно вплинули не тільки на поведінкові риси дорослої людини, але й на світ дитинства. Практика роботи з дітьми дошкільного віку, їх дії та поведінка, дослідження проблем розвитку дошкільника засвідчили, що дитина за останні десятиліття дуже змінилася. Як відзначають сучасні науковці, з'явилося нове покоління: покоління Z (зетів).

Нове покоління першим приходить до дошкільного закладу як першої ланки системи освіти. І саме тут, відчуваємо: ми були не такими. Особливість проявляється в усьому.

Як відомо, прихід дитини до дитячого садка співпадає з «кризою 3-го року життя». Хочу відмітити, що тривалість кризи у сучасних дітей значно скоротилася. Вони не так довго плачуть, не так болісно переживають розлуку з батьками, вони більш стійкі, витриваліші, не так часто хворіють, не дивлячись на всесвітню пандемію, викликану COVID-19.

Діти 2-3-х років знають що таке флешка, впізнають комп'ютер, мають певні навички роботи з мобільним телефоном, вживають слово інтернет, ютуб. Їм важко вимовити правильно ці слова через недостатній рівень розвитку мовного апарату, але їх це захоплює, вони враз зосереджують на цьому увагу, повністю занурюються у світ цифрових технологій.

Все це добре! Чудово! Але, як кожне нове покоління, вони мають недоліки:

- мало часу проводять в ситуативних та сюжетно-рольових іграх;
- мало рухаються;
- довгий час перебувають у гаджетах, тим самим збільшуючи навантаження на зоровий аналізатор,
- мало спілкуються один з одним та з батьками і навпаки: батьки мало спілкуються з дітьми;
- негативізм у поведінці;
- недостатньо розвинений емоційний інтелект, зв'язне мовлення.

Дитинство – дуже цікавий період у житті людини. Цікавий жвавістю та безпосередністю. Але все більше відчувається у дітей брак емоційності.

Діти стали менш чутливими до почуттів інших, не завжди можуть зрозуміти їх, не можуть розповісти, що з ними діється, не можуть усвідомити свій внутрішній світ, настрій. Це призводить до труднощів у стосунках з ровесниками та дорослими. Проявляють впертість, агресію, невпевненість, мають страхи. Не знайшовши виходу назовні, вони залишаються всередині, забирають багато внутрішньої енергії. Бідна емоційна сфера стає причиною затримки розвитку пізнавальної сфери. Діти мало цікавляться новим, їх важко здивувати, граючись не виявляють елементи творчості, окремі діти взагалі не вміють гратися. А в школі діти відмовляються від виконання домашніх завдань, у них низька успішність, вони невпевнені, у них наявні страхи.

Працюючи з дітьми, спостерігаючи за ними, я дуже радію, коли бачу дитину, яка емоційно про щось розповідає, змінює міміку, використовує жести, розповідь веде від різних осіб, змінює інтонацію, голос. В цей час дитина переживає те, про що розповідає. Але таких дітей з кожним роком стає все менше.

Що потрібно, щоб подолати таку проблему? Я проводжу корекційно-розвиткові заняття, під час яких вчу дітей розуміти почуття оточуючих, вчу любити, радіти. Під час занять використовую етюди на відображення

задоволення, радості з метою тренування емоційно-вольової сфери психіки, навчаю елементів техніки виразних рухів, проводжу ігрову діяльність з розвитку міміки та пантоміміки. Корисною є образотворча діяльність, під час якої діти розповідають про настрій зображених героїв. Проводжу просвітницьку роботу серед батьків щодо розуміння емоцій дітей, де звертаю увагу на те, що ні в якому разі не залишати дітей наодинці зі своїми переживаннями, вчити дітей вмінню вивільняти негативні емоції, оберігаючи тим самим психічне здоров'я.

За роки роботи у дошкільному закладі я помітила, що останнім часом зростає кількість дітей із затримкою мовленнєвого розвитку. Проблема в тому, що 1-2 роки діти проводять вдома, а ми, дошкільні працівники, приймаємо готовий «багаж», уже сформований батьками. Батьки дещо легковажно ставляться до того, що у дитини у словниковому запасі мало слів, що вона більше показує рухами, що хоче, а не говорить, що їй потрібно, і не звертається до батьків з проханням дати щось, показати. Це ознаки затримки розвитку мовлення. І, як правило, затримка призводить до відставання у розвитку мовлення.

У моїй практиці роботи був випадок, коли дитина йшла до школи і не говорила взагалі. Спілкуючись з батьками, я встановила, що батьки мало часу відводять на спілкування з дитиною. У мами – кар'єра, плани, навчання, своє життя, де місце дитині не заплановано. Бабуся теж молода і не поспішає все кинути заради онука, у якого дитинство – найважливіший період для розвитку базової довіри до світу, позитивних емоцій. А в цей час необхідно якомога більше спілкуватися з цією маленькою, нічого не розуміючою дитиною, приймати, розуміти, сприймати, відчувати, радіти і передавати свою радість і надихати своєю радістю. Своє спілкування з дитиною батьки заміняють переглядом мультиків, ігор на телефоні чи комп'ютері. Вперше телефон дають дитині тоді, коли вона може ледь його втримати. Телефон стає засобом вгамування негативних емоцій дитини: дитина заплакала – дають телефон, дитина крикнула – телефон. А спілкування нема. Дітям не читають казок, вони

їх майже не знають. Більшість дітей мають труднощі у переказі казки, невеличкого оповідання, окремі не можуть вивчити невеличкий вірш. Спілкування нічим замінити не можна, діти від цього страждають. Прикладом є поява в соцмережах твору школяра під назвою: «Хочу стати маминим телефоном», де телефон, а не дитина, у мами займає півжиття.

У переважній більшості дітей страждає звукова культура мови. Причиною є те, що мовний апарат немає достатнього навантаження (діти мало говорять), тому вимовити звук правильно стає важко. Дані діагностичного обстеження (квітень 2021 року) готовності дітей 6-річного віку до шкільного навчання за методикою Н. Стадненко, та Т. Ілляшенко засвідчили, що 57% дітей мають мовні вади, більшість з них потребують занять з логопедом.

До затримки розвитку мовлення призводить недостатньо розвинена дрібна моторика рук. Не дивлячись на розмаїття розвивальних засобів, батьки дуже пізно починають давати в руки дітям олівець, фарби, пластилін, тісто. Дрібна моторика прискорює розвиток мовлення дітей, тому що центри мовлення та руху у корі головного мозку знаходяться поруч. Стимулюючи рухи рук дітей, ми тим самим стимулюємо центр мови.

Що потрібно робити, щоб виправити такий стан: якомога частіше спілкуватися з дитиною у різних формах: читання казок, оповідань, вивчення віршів напам'ять, переказ творів, обговорення переглянутих мультиків, заохочення дитини до різних видів образотворчої діяльності з метою розвитку дрібної моторики рук, проведення діалогів між дитиною та дорослим.

Ще одна особливість дошкільнят – їх поведінка. Малюки поведуться досить вільно, деякі не визнають прохань вихователів, не кажучи вже про наказовий спосіб, майже не реагують на дії, які їх не цікавлять. Одним словом, поведуть себе так, як хочуть. Якщо зі сторони педагога йде заборона, то реакція тут прямо-таки неадекватна: вони викидаються, можуть перевертати столи, стільчики, або просто підійти вдарити або вкусити дитину, яка знаходиться поряд. Мова йде не про дітей, які мають проблеми зі здоров'ям або відхиленням в розвитку. Мова йде про дітей, які мають достатньо розвинену

мову, виховуються у нормальних сім'ях. На це є своє пояснення. Діти вдома мають все: іграшки, телефони, пазли, конструктори. Окремі батьки стараються зробити усе, щоб дитина ні в чому не мала обмежень, задовольняють будь-яке прохання. Прийшовши до садочка, вона зустрічається з правилами поведінки, певними обмеженнями своїх дій, які вдома є звичайним явищем. І тут потрібен час, щоб дитина адаптувалась до режиму закладу, до нових старших людей, до їх прохань та вимог.

Ще одне є пояснення. Вихователі дошкільних закладів іноді часто використовують наказовий тон у ставленні до дітей, а вони його зовсім не сприймають, діють від імені сили. Вчать дітей поводитись так, як слід, бути схожими на когось, дитина «повинна», «зобов'язана». Але якщо від дітей вимагати правильної прогнозованої поведінки, позбавленої безпосередніх емоцій, вони стануть подібними на маленьких запрограмованих роботів. Тобто не всі педагоги відійшли від радянських стереотипів та переконань.

Закономірності виникнення негативної поведінки можна побачити у таблиці:

<p style="text-align: center;">Гнів, злість, агресія</p> <p style="text-align: center;">(Почуття проявляються у негативних емоціях)</p>	<p style="text-align: center;">Біль, образа, страх</p> <p style="text-align: center;">(У разі незадоволення базових потреб виникають негативні почуття)</p>
<p style="text-align: center;">Базові потреби</p> <p style="text-align: center;">(У любові, повазі, ласці, успіху, розумінні, самоповазі, пізнанні, свободі, незалежності, самовизначенні, розвитку, самовдосконаленні, реалізації особистого потенціалу)</p>	
<p style="text-align: center;">Базові прагнення</p> <p style="text-align: center;">Я є! Я хочу! Я можу! Мене люблять! Я хороший!</p>	

Педагогам та батькам необхідно вчитись розуміти сучасних дітей, їх потреби та запити, займатись самоосвітою, прагнути бути наближеним до сучасного життя та його вимог.

Вирішення проблем розвитку дитини в дошкільному віці сприятиме зменшенню появи ризиків у підлітковому віці. Невирішені проблеми дитини, дорослої людини починаються в дошкільлі. Як казав відомий класик: «Всі ми родом з дитинства!».

Бриндіков Юрій

доктор педагогічних наук, професор,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Дитяча агресія як поведінковий прояв

У рамках Фестивалю сімейних цінностей, який відбувся 7 жовтня 2019 року в Хмельницькому Молодіжному центрі професорами кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету Ю. Бриндіковим та Л. Данильчук було проведено семінарські заняття з учнями 8 класів, де розкривались детермінанти зародження булінгу, його різновиди та шляхи подолання асоціального явища.

У процесі семінару 28 учнів анонімно склали адаптований тест А. Асингера на вияв агресії. Результати тестування засвідчили, що лише двоє з опрацьованої когорти учнів характеризувались помірним рівнем агресії. Такі невтішні показники вмотивували нас продовжити наукові розвідки щодо з'ясування поняття «дитяча агресія», висвітлення детермінант її зародження, шляхів її попередження та локалізації.

Фахівці в галузі психології пояснюють агресію у дітей як поведінковий прояв, спрямований на заподіяння шкоди іншій дитині. Такий прояв має різні форми: фізична агресія, вербальна агресія, непрямая агресія, зовнішня та внутрішня агресія.

У першому випадку ми здійснимо наголос на фізичних діях – штовхання, бійка, які можуть завдавати фізичної шкоди дитині. Вербальна агресія

передбачає словесні образи, погрози, звинувачення, лайки, плітки або вияв почуттів через крик та вереск. Інколи дитяча агресія може спрямовуватись на близьку людину справжнього кривдника, його улюблену тварину або річ. Агресивну поведінку щодо інших людей ми називаємо зовнішньою агресією. На відміну від зовнішньої, аутоагресія (внутрішня) передбачає звинувачення дитиною самої себе у певних негараздах, що нерідко супроводжуються нанесенням собі фізичних ушкоджень.

Доречно зосередити увагу на першопричинах агресивної поведінки у дітей, адже їх розуміння передбачатиме обрання правильного напрямку у педагогічній роботі.

Фахівці стверджують, що гіперактивні діти мають високий рівень збудливості та слабкі механізми гальмування або переключення. Такі діти з легкістю можуть провокувати та влаштовувати бійки, хоча й соромляться своїх дій, коли їм вказують на асоціальну поведінку.

У якості інших причин дитячої агресії можуть бути занижена та завищена самооцінка особи. У першому випадку діти характеризуються високим рівнем тривожності, невмінням вибудовувати комунікацію з однолітками та дорослими. Намагаючись захистити себе, такі діти нерідко самі ініціюють конфлікт, хоч і роблять це несвідомо. Шукаючи підтримку, діти з низькою самооцінкою можуть потрапити у товариство з сумнівною репутацією та стати на шлях злочинності. Завищена самооцінка теж становить собою причину агресивних виявів, адже дитина, яка зазнала поразки, невдачі, намагається їх пояснити через заздрість оточення та інші суб'єктивні причини.

Інколи жорстоке батьківське виховання сприяє зародженню агресії у поведінці дітей. Фізичні покарання, словесні образи батька й мовчазне споглядання матері формують у дитини негативне, вороже ставлення спочатку до батьків, а згодом до усього навколишнього світу.

Вагомою причиною агресивної поведінки може слугувати лідерське домагання, яке не відповідає дійсним характеристикам заявника. «Діти-лідери», які рано зрозуміли принципи лідерства, не полюбляють конкурентів. Будь-яка

дитина, що намагається своєю успішністю, гарними вчинками перехопити пальму першості, нашоувхується на агресивне протистояння.

Необхідно звернути увагу на дітей, у яких рівень чутливості до соціальних норм є недостатньо високим. До такої категорії належать егоїстичні діти, які намагаються здійснювати тиск на однолітків та дорослих осіб через бажання займати панівне становище, володіти майном інших (іграшки, речі), пори протест скривдженого. Інколи передумовами такої поведінки можуть бути патологічні прояви, що потребують втручання лікарів.

Чимало дослідників детермінант агресії у дитячому середовищі звертає увагу на зміст інформаційного масиву у засобах масової інформації та комп'ютерних іграх, які створюють благодатний ґрунт для формування агресивної поведінки. Такий вплив має наступні негативні наслідки: копіювання зразків насильства, надмірна підозрілість, страхи, надмірна увага до власної безпеки (особливо у дівчат, оскільки більшість екранних жертв насильства – жінки), низька емпатія, байдужість до проблем близького оточення; відсутність розуміння болю, який отримують жертви насильства.

Поведінка агресора формується з дитинства і може набувати рис незламності в поглядах та поведінці (навіть у випадку їхньої хибності), збудливості реакцій при контакті з іншими людьми, бажання звинувачувати у власних недоліках інших.

Ми спробували окреслити шляхи попередження та локалізації негативних поведінкових проявів, зокрема, дитячої агресії зі стейкхолдерами та партнерами кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки Хмельницького національного університету – фахівцями Хмельницького міського центру соціальних служб та Хмельницького обласного Центру соціально-психологічної допомоги. Результатом тривалого обговорення зазначеної соціально-психологічної проблеми стали наступні рекомендації:

- не потрібно зосереджувати надмірну увагу на негативних поведінкових проявах дитини;
- дорослим не варто відповідати злістю на агресію дитини;

- необхідно реагувати на будь-які позитивні зрушення у дитячій поведінці;

- дитяче виховання не повинно супроводжуватись приниженнями або надмірною хвалою за реальні та вигадані здобутки.

Загалом, спільна робота сім'ї та педагогів із дотриманням вищезазначених рекомендацій стане запорукою становлення генерації добрих та чуйних людей.

Голова Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент

доцент кафедри соціальної роботи та соціальної педагогіки

Хмельницький національний університет

**Соціальне гувернерство як індивідуальна форма навчання і
виховання дітей з особливими потребами розвитку
в закладах інклюзивної освіти**

Реорганізація й оновлення національної системи освіти на основі принципів демократизації, гуманізації та модернізації, визнання права кожної дитини на одержання освіти, адекватної її пізнавальним можливостям і вимогам часу є напрямком до пошуку оптимальних шляхів її реформування, соціалізації дітей з порушеннями психофізичного розвитку та їх інтегрування у соціум.

Теоретико-практичний досвід впровадження інклюзивної освіти в Україні висвітлено у дослідженнях таких науковців як В. Засенко, А. Колупасєва, І. Кузава, Е. Холстова, О. Шпекта інших [6, с.17]. Аналіз їх наукових розвідок засвідчує різні підходи щодо тлумачення поняття «інклюзивна освіта». Сутність феномену «інклюзивна освіта» окреслюється в їхніх працях в ракурсі пропаганди філософії інклюзії, що базується на ідеях моральної

відповідальності та створенні рівних можливостей для дітей з особливими освітніми потребами у здобутті якісної освіти [3, с. 67].

Інклюзивна освіта на теренах нашої держави потребує свого вирішення на основі виваженого підходу з боку державних органів влади та громадськості, оскільки інклюзивні процеси у навчанні дітей з особливими потребами у країнах пострадянського простору мають свою специфіку, розвиваються в умовах особливого соціокультурного статусу з урахуванням досягнень диференційованого навчання [3, с. 76].

Дослідження проблем впровадження інклюзивної освіти у світлі сучасних демократичних перетворень у країні потребує аналізу емпіричного досвіду її розвитку, усвідомлення її актуальності і надзвичайності як гуманістичного соціально-педагогічного феномену.

Світові, європейські та вітчизняні освітньо-виховні системи увібрали впродовж століть численні типи, форми, види закладів, установ, концепцій, поглядів, міркувань стосовно оптимізації, удосконалення освіти та виховання підростаючого покоління як провідних засобів становлення й розвитку особистості і звичайно інклюзивні заклади освіти не є винятком.

Високий навчання й виховання за всіх часів існування людства забезпечувала гувернерська педагогічна система. Сьогодні професія «гувернер» уведена в Україні до переліку спеціальностей («Тимчасовий державний перелік професій», код спеціальності 5131), що вказує на її офіційне визнання та інтенсивне поширення. Гувернерство вирішує суспільні завдання в індивідуальній формі, у ньому консолідовані запити сім'ї, її освітній вибір, тобто така альтернативна освітньо-виховна система може трактуватися як соціокультурний механізм вирішення суперечностей між свободою і необхідністю в соціалізації особистості [1, с. 20-29].

Сьогодні важливим є чітке обґрунтування принаймні двох понять – «гувернер» і «соціальний гувернер». Термін «гувернер» значно ширший від понять «репетитор», «домашній вихователь», «домашній учитель», хоч би з тих причин, що назва «гувернер» походить від французького *gouvernante* та

gouverner – керувати, управляти. Отже гувернер – це особливий тип педагогічного працівника, який скеровує розвиток дитини, управляє процесами навчання й виховання у всій їх багатогранності на основі індивідуального підходу та відповідно до здібностей, нахилів, інтересів дітей. Гувернерська діяльність вирізняється глибокою особистісною спрямованістю, є персоналізованою, може відбуватися в індивідуальних чи колективних формах, охоплює елементи навчання, виховання, розвитку та соціалізації особистості, має специфічні завдання, зміст, методи, а також неформальний й комфортний характер для усіх її учасників [2, с. 45-56].

Соціальний гувернер – це фахівець з психолого-педагогічної та соціально-медичної підтримки дітей з особливими потребами, який здійснює свою діяльність як безпосередньо у сім'ї, так і у соціально-реабілітаційних, опікунсько-виховних закладах, інклюзивних закладах освіти. Головною метою його діяльності є сприяння соціокультурній реабілітації дитини з функціональними обмеженнями, її інтеграції у суспільство шляхом розвитку її потенційних можливостей, індивідуального навчання й виховання, передусім основам самообслуговування [4, с. 15].

Виходячи з означеного вище, слід зауважити, що соціальний гувернер транслює цінності соціального виховання на індивідуальному рівні або урізноманітнює індивідуальну виховну діяльність соціальною складовою. З одного боку, діяльність соціального гувернера порівняно з традиційним гувернером звужена, оскільки він не викладач і не вчитель, а з іншого – вона розширюється за рахунок організаційної та координаційної функцій і можливості розвитку соціалізації особистості.

Розвиток гувернерства як педагогічного явища в сучасній Україні, характеризується певними тенденціями: по-перше, гувернерство займає проміжну ланку між загальноосвітньою системою й індивідуальним напрямом освіти, оскільки сучасні діти здебільшого відвідують школу й гувернер виступає в ролі «додаткового помічника». Гувернер повинен знати, як працювати з дітьми з особливими потребами, тобто володіти азами

дефектології та корекційної педагогіки, а також обов'язково має активізувати виховний потенціал родини, але соціально-педагогічний потенціал гувернерства реалізовуватиметься через соціальне виховання як одну з провідних категорій цієї науки.

Серед проблем, які виокремилися в організації роботи соціальних гувернерів на сучасному етапі розвитку держави, варто назвати наступні:

- запит на послуги гувернерів перевищує можливість професійно-підготовлених кадрів;

- більшість гувернерів працюють без урахування особливостей родини, освітнього рівня батьків, їх запитів та очікувань у вихованні та соціалізації дитини;

- готуючи дитину до школи, гувернери рідко застосовують інноваційні методи діяльності;

- гувернери не обізнані з концепцією інтегрованого підходу до побудови освітнього й виховного процесів.

Надзвичайно багато прогалин спостерігається і в науково-дослідних розробках, які соціальні гувернери могли б використовувати у своїй практичній діяльності, зокрема вони потребують:

- наукових та практичних рекомендацій щодо специфіки діяльності соціального гувернера в інклюзивних закладах освіти;

- матеріалів щодо формування закономірностей розвитку особистості в інклюзивному середовищі;

- розробок інноваційних методик розумового розвитку дошкільника в умовах інклюзивної освіти;

- рекомендацій фахівців щодо соціально-психологічної допомоги гувернерам у подоланні конфліктних ситуацій в інклюзивних закладах освіти;

- соціальних та психолого-педагогічних методик із метою використання їх в практичній роботі;

- напрацювань із питань інновацій у підготовці або перепідготовці соціальних гувернерів для медико-соціальної реабілітації дітей із хронічними фізичними вадами в закладах інклюзивної освіти та ін. [5, с. 3].

Однак, із появою соціального гувернерства з'явилася можливість вирішити багато питань, що були не під силу загальній педагогіці: індивідуальний підхід до дитини; поглиблений розвиток дитячої обдарованості; терапевтичний аспект виховання недужих дітей; соціальний захист дітей із фізичними та психічними вадами; педагогізація батьків, що допомагає їм у розв'язанні проблем сімейного виховання; соціально-педагогічна допомога і підтримка, захист прав та інтересів дітей.

Отже, на сучасному етапі розвитку відбуваються зміни в освітніх процесах: зміст освіти ускладнюється, акцентуючи увагу фахівців на розвиток творчих та інтелектуальних здібностей дітей, корекції емоційно-вольової та рухової сфер; на зміну традиційним методам приходять активні методи навчання та виховання, спрямовані на активізацію пізнавального розвитку дитини. Для української освітньої теорії і практики важливим є усвідомлення педагогічного потенціалу соціального гувернерства як системи, що здатна забезпечити індивідуальну траєкторію освітнього, виховного та особистісного розвитку дитини. А це означає, що науково-теоретичні та практичні розробки проблеми індивідуального навчання й виховання особистості в інклюзивних закладах освіти заслуговують на увагу, системний аналіз, узагальнення накопиченого теоретико-практичного матеріалу, подальшого впровадження в освітню практику України.

Список використаних джерел

1. Засенко В. Діти з особливими потребами: пріоритетні напрями державної політики України в галузі освіти, соціального захисту й охорони здоров'я. *Особлива дитина: навчання і виховання*. 2014. №3 (71). С. 20–29.
2. Колупаєва А. А. Основи інклюзивної освіти. Навчально-методичний посібник. К. : «А.С.К.», 2012. 308 с.

3. Кузава І. Б. Інклюзивна освіта дошкільників, які потребують корекції психофізичного розвитку: теорія і методика. Луцьк. 2013. 292 с.

4. Философский словарь / авт.-сост. С. Я. Подопригора, А. С. Подопригора. Ростов н/Д : Феникс, 2013. 562 с.

5. Холостова Е. И. Социальная реабилитация : учебное пособие. М. : Издательско-торговая корпорация «Дашков и К^о», 2016. 340 с.

6. Шпек О. Люди с умственной отсталостью: обучение и воспитание. М. : Академия, 2014. 432 с.

Гребчак Ольга

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Профілактика булінгу у підлітковому середовищі

Однією з форм девіантної поведінки підлітків та молоді є булінг – тривале насильство, фізичне або психологічне цькування, здійснюване однією людиною або групою людей проти іншої людини, яка не в змозі захиститися в даній ситуації. Цькування здійснюється зі свідомим прагненням заподіяти біль, налякати, створити ситуацію, що викликає внутрішню тривалу напругу.

Булінг характеризується агресивністю і негативною спрямованістю, регулярністю здійснення, навмисним характером, наявністю взаємодії, учасники якої мають нерівну владу в соціальній групі.

У зв'язку тим, що підлітки і молоді люди є найбільш активними користувачами Інтернету, а частина з них буквально «живе в мережі», булінг з реального життя переходить у віртуальне (перетворюється в кібербулінг), ускладнюючи можливість його виявлення і профілактики.

Отже, кібербулінг – це використання інформаційних і комунікаційних технологій, наприклад, електронної пошти, мобільного телефона, соціальних

мереж для навмисної, неодноразової, ворожої поведінки особи чи групи осіб, спрямованої на образи і залякування людини-«мішені». Кібербулінг визначається як переслідування повідомленнями, які містять різного роду образи особистості, залякування та публікації негативної інформації або інформації особистого характеру в інтернет-просторі. Основною метою кібербулінгу є нанесення психологічної шкоди особистості та руйнування її соціальних стосунків.

Можна виокремити такі риси, що присутні кібербулінгу: дії, спрямовані проти особистості, відбуваються у відкритому публічному просторі; анонімність переслідувачів, що здійснюють цькування через фейкові сторінки; безперервність насильства, яке може здійснюватись у форматі 24/7; кібербулінг важко піддається контролю, оскільки може здійснюватись групою осіб, яких важко ідентифікувати і заблокувати всіх одночасно.

Серед причин кібербулінгу варто назвати такі: заздрість, помста, відсутність уміння конструктивно вирішувати конфлікт, відсутність емпатії, комплекс неповноцінності, суперництво, проблеми у стосунках з найближчим оточенням, індивідуальні особливості (агресивність, тривожність, акцентуації характеру, відсутність базової довіри до світу). Всі ці причини взаємопов'язані, наприклад, підліток, що відчуває себе неповноцінно, заздрить своїм більш успішним одноліткам, злиться і бажає якось помститись за це і прагне до переваги будь-якою ціною.

Виокремлюють такі форми кібербулінгу:

- Образа – відбувається у відкритому публічному просторі Інтернету, за допомогою образливих коментарів, вульгарних звернень і зауважень.
- Домагання – цілеспрямовані, систематичні кібер-атаки від незнайомих людей, користувачів соціальних мереж, людей з найближчого реального соціального оточення.
- «Очорнення», поширення чуток – навмисне виставлення жертви в негативному світлі за допомогою публікації фото- або відеоматеріалів на

Інтернет-сторінках, форумах, в новинних групах, через електронну пошту, наприклад, щоб зруйнувати дружні відносини або помститися.

- Використання фіктивного імені – навмисно видавати себе за іншу людину, використовуючи пароль жертви, наприклад, для того, щоб образити вчителя.
- Публічне розголошення особистої інформації – поширення особистої інформації, наприклад, інтимних фотографій, фінансового стану, роду діяльності з метою образити або шантажувати.
- Соціальна ізоляція – відмова спілкуватися (як на діловому, так і на неформальному рівні), виключення з групи або ігрової спільноти тощо.
- Тривале домагання і переслідування – систематичне (сексуальне) переслідування будь-кого, що супроводжується погрозами і домаганнями.
- Відкрита загроза фізичної розправи – прямі або непрямі погрози вбивства кого-небудь або заподіяння тілесних ушкоджень.

У більшості випадків кібербулінгу основна увага агресора приділяється зовнішності жертви, що для пубертатного періоду є архіважливо та викликає бурхливу негативну реакцію та відчуття тотальної соціальної невдачі. Постійне відчуття тривоги й страху може призвести до головного болю, підвищеного артеріального тиску, зниження імунітету, порушенню пізнавальних процесів. Через цькування у підлітка починаються проблеми з навчанням, зменшується коло друзів і осіб, що викликають у нього довіру та бажання комунікувати.

Усі перераховані наслідки впливу кібербулінгу на особистість можуть навіть призвести до суїциду, точніше до буліциду, як назвали психологи доведення до самогубства шляхом психологічного насилля.

Виходячи із зазначеного актуалізується питання профілактики кібербулінгу, яка наразі здійснюється в двох основних напрямках. Перший пов'язаний з розвитком технічних засобів, що обмежують небажаний контент, зокрема, передбачає використання в соціальних мережах різноманітних тривожних кнопок («поскаржитись»), налаштування конфіденційності персональних сторінок, з можливістю блокувати агресора (функція

«заблокувати всі аккаунти, які в подальшому може створювати користувач»). Даний напрямок включає створення системи швидкого реагування провайдерів контенту і сервісів, операторів зв'язку, кібер-поліції на протиправну поведінку в мережі.

Другий напрямок профілактики кібербулінга передбачає навчання користувачів основним правилам безпеки і коректної поведінки щодо інших. Нині існують спеціальні сайти присвячені підвищенню інтернетграмотності та навчання коректній, неагресивній, невіктимній поведінці. Зокрема, розглядаються морально-етичні аспекти вчинків у мережі.

Щодо психотерапевтичної роботи з кібербулінгом у підлітковому середовищі, то важливо працювати над поліпшенням соціально-психологічного клімату в класі, працювати з очним цькуванням, залучаючи весь клас, адміністрацію школи, класного керівника. А також необхідна індивідуальна робота з дитиною, яка опинилась у ролі жертви, по супроводу негативних переживань і поступового відновлення довіри до світу.

Грач Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Роль неформальної освіти у процесі підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми

У сучасному світі формування професійних компетенцій соціальних працівників ускладнюється під впливом соціальних, економічних, політичних та суспільних чинників реалій життя. У цьому контексті постає очевидною проблема становлення студента, особистісного та професійного. Також доречно зазначити, що формування професійних навичок майбутнього фахівця соціальної сфери постає дещо ускладненим процесом крізь призму труднощів

тимчасового дистанційного навчання, що є викликом та ризиком професійного становлення молоді людини.

Такі реалії сучасного суспільного життя актуалізують необхідність пошуку нових, сучасних та ефективних шляхів формування професійних компетенцій сучасних студентів у галузі соціальної роботи. Загалом, можливості соціального оточення студентської молоді сьогодні є значними, але часто не оцінюються та не використовуються повною мірою студентами.

До соціальних інституцій неформальної освіти сучасної України відносять професійні курси, тренінги професійного та особистісного розвитку, семінари/вебінари, професійні стажування, волонтерська діяльність, участь у соціальних акціях, співпраця з благодійними та громадськими організаціями тощо.

Система неформальної освіти покликана та є сприятливим середовищем задля забезпечення фахівця ефективним інструментарієм життєвої та соціально-професійної адаптації у мінливих суспільних умовах. Також вважаємо, що саме неформальна освіта спроможна сформувати соціально-ціннісні орієнтації та практичні соціальні та професійні вміння та продуктивно взаємодіяти з соціальним середовищем у процесі співпраці з соціальними інституціями суспільства.

Поряд з цим, вважаємо, що актуальність проблеми формування професійних компетенцій у процесі неформальної освіти студентів зумовлена низкою суперечностей сучасних реалій життя.

По-перше, між мінливими вимогами суспільства до особистості фахівця соціальної сфери (професійні інновації, соціальна та професійна мобільність тощо) та реальним рівнем вищої освіти України. При цьому зазначимо, що розвиток соціальної освіти у сучасних закладах вищої освіти України характеризується подекуди інертністю під впливом соціально-політичних трансформацій сучасного життя.

По-друге, між високими потенційними можливостями неформальної освіти у контексті підготовки фахівців соціальної сфери та недостатнім рівнем теоретико-методичного та науково-практичного забезпечення такої співпраці.

По-третє, між об'єктивними професійно-освітніми потребами студентів спеціальності «Соціальна робота» (потреба у формуванні соціальної мобільності, формуванні вмінь працювати у відкритому соціокультурному середовищі, потреба у аналізі можливостей соціуму як джерела та засобу професійного вдосконалення) та ресурсному обмеженні соціальних інституцій неформальної освіти.

В Україні на сьогодні не існує стандартів неформальної освіти, проте є декілька організацій, які функціонують у напрямку розвитку стандартів та показників якості неформальної освіти в Україні. Серед таких організацій функціонують:

- Українська Академія лідерства;
- prometheus (укр. Прометеус) – український громадський проєкт масових відкритих онлайн-курсів, запущений 2014 року. Головною метою проєкту є безкоштовне надання онлайн-доступу до курсів університетського рівня всім бажаючим, а також надання можливості публікувати та розповсюджувати такі курси провідним викладачам, університетам та компаніям;
- інша освіта – українська громадська організація, яка працює за стандартами неформальної освіти Німеччини «Theodor Heuss Kolleg» та проводить професійні курси з дотриманням стандартів якості неформальної освіти;
- Міжнаціональний центр неформальної освіти – громадська організація, яка активно сприяє популяризації неформальної освіти, а також міжнародного діалогу серед молоді завдяки молодіжним обмінам.

Вважаємо за доцільне відзначити, що розуміння студентами змісту та сутності неформальної освіти часто збігаються з розумінням проблеми освіти впродовж всього життя або ж безперервної освіти. Це зумовлено недостатнім

рівнем інформованості та популяризації неформальної освіти у сучасному освітньому просторі студентів, а також дещо обмеженими можливостями залучення майбутніх фахівців до участі у соціальних інституціях неформальної освіти. Проте необхідно зазначити, що суттєвого впливу набуває розвиток неформальної освіти та її підтримка з боку таких міжнародних організацій як Ради Європи, Європейського Союзу, ООН, ЮНІСЕФ, ЮНЕСКО, Міжнародної організації праці та ін.

Висловлюємо надію, що розвиток та поширення неформальної освіти у середовищі студентів, майбутніх соціальних працівників, сприятиме ефективному процесу підготовки фахівців соціальної сфери до роботи з дітьми.

Гриневич Христина

бакалавр, студентка

Державний університет «Одеська політехніка»

Психологічна готовність сучасної молоді до батьківства

На сьогодні питання батьківства є актуальною темою, тому що саме сімейне виховання та батьки вкладають фундамент для подальшого життя дитини, в її розвиток, формування особистості та її психологічне здоров'я.

Сучасна молодь розвивається і змінюється. І в першу чергу змінюється її ціннісно-мотиваційна сфера життя. Водночас, з'явилося таке явище як «Чайлдфрі», сенс якого є свідома відмова від дітей серед молодих людей репродуктивного віку (здатних до дітородіння). Це явище цікаво розглянути також з позиції психологічної науки, дізнатися наскільки поширено це явище серед молоді та їх ставлення до цього руху. Також, серед сучасної молоді є поширеною батьківська невідповідність та неграмотності, що впливає на психоемоційне здоров'я батьків та дитини. Тож перед нами постає необхідність вивчення такої проблеми, як ставлення до батьківства молоді, вивчення їх цінностей та батьківських установок.

Результати дослідження вказують на необхідність надання рекомендацій щодо підготовки сучасного юнацтва до свідомого батьківства та виховання дітей. Ми вважаємо доречним включення до дисципліни «Психологія» для різних спеціальностей питань стосовно сімейних та дитячо-батьківських відносин. Або розробку окремої дисципліни, присвяченої цим питанням, яку студенти могли б вивчати за бажанням.

Було проведено дослідження з метою визначення ставлення молоді до батьківства.

У дослідженні взяло участь 185 респондентів. Соціально-демографічні дані нашої вибірки становить: 86,5% респондентів жіночої статі, 13,5% – чоловічої статі. Вікова категорія становить: 19% респондентів від 16 до 18 років, 40% – від 19 до 22 років і 41% – від 23 до 25 років. Форма проживання вибірки розподілилася так, що 48% живуть з батьками, 5% – в гуртожитку, 29% знімають квартиру (кімнату) і 18% мають свою квартиру (будинок).

Аналізуючи показники середніх значень, ми можемо говорити про те, що за методикою «Індекс життєвого стилю» найбільш вищий показник спостерігається за шкалою «Заперечення» ($M = 7,6$). На високому рівні цей показник у 68%, на середньому – 31% і на низькому – 1%. Також, на високому рівні показник за шкалою «Інтелектуалізація» ($M = 7,5$). Високий рівень «Інтелектуалізації» у 52% респондентів, середній – 44% і низький у 4%.

За методикою «Гермінальні цінності» провідним є «Професійне життя» ($M = 49,6$). Високий рівень спрямованості серед респондентів становить 10%, середній – 70% і низький – 20%.

За опитувальником «Домінуючі інстинкти» найбільш вищий середній показник «Генофільний тип» (інстинкт продовження роду) ($M = 2,9$) і «Лібертофільний тип» (інстинкт свободи) ($M = 2,9$).

По параметру методики PARI «Оптимальний емоційний контакт»: високий рівень «Вербалізації» становить 49%, середній – 50% і низький – 1%. За ознакою «Зрівнювальні відносини» високий рівень у 34%, середній – у 65% і низький – у 2%. – 71% і низький – 1%.

Нами був проведений кореляційний аналіз між показниками психодіагностичних методик та відповідями, отриманими за допомогою анкети. Коефіцієнт кореляції показників «Віку» і «Готовність до дітей» становить $r = 0.45$ ($r_{кр} = 0.15$, при $p < 0.05$), що говорить про прямо пропорційну залежність. Коефіцієнт кореляції показників «Витіснення» і «Готовність до дітей» становить $r = - 0.16$ ($r_{кр} = 0.15$, при $p < 0.05$), що говорить про обернено пропорційну залежність.

Теоретичний аналіз літературних джерел дозволив встановити, що підготовка молоді до батьківства необхідна. Усвідомлення значення батьківства являє собою динамічну структуру, що включає в себе психологічне знання, батьківські установки, цінності батьків, які прямо впливають на дитину й вибудовують приклад батьківства у дітей та їх цінності.

Результати емпіричного дослідження показали, що тільки 8,1% від всіх респондентів не хочуть мати дітей, з них майже всі підтримують ідеологію «Чайлдфрі». Тобто це явище не є дуже розповсюдженим серед молоді. Кількісний та кореляційний аналіз дозволив встановити залежності між показниками та їх характерність для цієї вибірки. За результатами кількісного аналізу направленість на сімейну сферу становить 74%, що вказує нам на те, що у більшості респондентів головною цінністю в їх житті є родина.

За результатами кореляційного аналізу збільшення гіперкомпенсації, буде зменшувати ставлення досліджуваного до ідеології руху Чайлдфрі і навпаки. Готовність мати дітей залежить від віку та сили такого захисного механізму як «Витіснення». Від домінуючого інстинкта у особистості залежить наскільки сильною в нього буде потреба в сім'ї та продовженні роду, чи може вона буде творчою яка буде тягнутися до такого руху як «Чайлдфрі», а підвищення її любові до свободи та незалежності буде знижувати готовність мати дитину, чи її інстинкт буде продовження роду та її інтереси будуть спрямовані тільки на дітей та свою сім'ю.

Гудзь Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

**Актуальність соціально-психологічної роботи з сім'ями,
які знаходяться в очікуванні дитини**

Сучасні тенденції суспільного розвитку свідчать про зниження сімейних цінностей, зростання кількості розлучень і відповідно виховання дітей у неповних сім'ях. Одним із кризових періодів молодих сімей є етап очікування та народження дитини. Вважаємо за доцільне розглянути перш за все етап очікування дитини. У сім'ях які планували вагітність, даний період характеризується певною ейфорією від новини про вагітність яка дещо «романтизується» бачення батьківства. У таких сім'ях батьки або вивчають усю можливу літературу щодо виховання та догляду за дитиною, або живуть думками про те як зустрінуться зі своєю дитиною, як будуть гратися та весело проводити сімейні вечори тощо, не враховуючи нові обов'язки які у них з'являться, чим потрібно буде пожертвувати, від чого відмовитись. Сім'ї які неготові до настання вагітності, якщо вона є непланованою зустрічаються зі зростанням міжособистісної напруги, підвищенням рівня конфліктності, а часто навіть і розлученням. Саме тому, вважаємо за необхідне детальніше проаналізувати даний етап розвитку сім'ї.

Такі науковці як К. Вітакер, К. Роджерс, В. Сатір перехід до батьківства визначають травматичною і напруженою ситуацією в житті окремої людини і сім'ї в цілому, оскільки поява дитини у сім'ї супроводжується початком кризового етапу у функціонування сім'ї, викликаючи серйозні зміни в соціально-психологічній системі сім'ї: в її кордонах, цілях, цінностях, моделях спілкування і взаємостосунках. На сьогодні, у зв'язку з розвитком пренатальної психології і створенням програм медико-психологічного супроводу вагітності і пологів все більше фахівців відзначають розповсюдженість та зростання

кількості запиту від вагітних жінок, на психологічну допомогу не тільки їм, але і їхнім чоловікам, і сім'ям в цілому. Незважаючи на це, такий важливий період у житті сім'ї, як підготовка до батьківства, а саме період очікування дитини, до сьогодні вивчається недостатньо. Надзвичайно важливими у період очікування дитини, для сім'ї можуть стати соціально-психологічні заходи щодо стабілізації та гармонізації сімейних відносин, а також підвищення батьківської компетентності і цілеспрямованого формування усвідомленого батьківства. Все це обумовлює актуальність дослідження соціально-психологічних характеристик сім'ї на етапі очікування дитини.

Також видатні психотерапевти К. Вітакер, К. Роджерс, В. Сатір зазначали, що сім'я, яка очікує народження дитини, знаходиться на етапі серйозних змін, змін які роблять сімейну систему більш вразливою, її функціонування характеризується нестабільністю [1; 2; 3]. На основі таких припущень, у науковій літературі виникла така періодизація життєвого циклу сім'ї, в якій період очікування дитини виділяється в особливий етап. Автор цієї періодизації фінський психолог Ю. Хямляйнен виділяє періоди розвитку сім'ї відповідно до тих функцій, які стають провідними в кожен виділений період сімейного життя [4].

Варто відзначити, що впродовж етапу очікування дитини і перші місяці після народження немовляти відбувається адаптація до думки про вагітність та народження дитини, приміряння та звикання до ролі батька і матері; звикання до нового життя яке відтепер і назажди пов'язане з появою дитини у сім'ї; створення у сім'ї атмосфери, сприятливої і для родини, і для дитини; турбота про потреби дитини; розподіл обов'язків по господарству і по догляду за дитиною, що не перевантажуватиме жодного з батьків. Те, в якій мірі очікування партнерів відрізняються від реальності, визначає рівень конфліктності їхніх стосунків. Вагітність і народження дитини в ситуації конфлікту, як правило, не зміцнюють, а навпаки віддаляють партнерів у сім'ї. Сподівання на те, що народження дитини допоможе поліпшити відносини, зазвичай не збуваються, а часто навпаки погіршують ситуацію, особливо у

ситуації коли «порятунок» стосунків між чоловіком та дружиною покладають на дитину. У зв'язку з цим К. Вітакер відзначав, що «у вагітної жінки слабшає зв'язок з майбутнім батьком; вона все більше і більше займається дитиною, яка зростає у її лоні », а «неприв'язаний» батько знаходить собі іншу прихильність – гроші, коханку, новий автомобіль, власну матір або алкоголь тощо. Коли народжується дитина, мати прив'язується до неї ще сильніше. Батько ще в більшій мірі змушений прив'язатися до чогось на стороні, поки дитині не виповниться півтора року. І тоді мати повертається до батька, а його немає поруч. У неї розвивається «почуття самотності» [1]. У такій ситуації ранній діалог матері з немовлям характеризується достатньою глибиною і взаєморозумінням, проте невирішені конфлікти з чоловіком, його компенсаторне поведінка роблять жінку тривожною, емоційно нестійкою, що позначається і на відносинах в системі мати-немовля. Часто це виражається в необґрунтованих невротичних побоюваннях за стан здоров'я дитини, може з'явитися фобія її втрати. Якщо дитина дуже схожа на батька, з яким мати перебуває в стані конфлікту, ймовірно розвиток емоційного відокремлення.

С. Мінухін відзначав, що поява дитини означає появу в сім'ї нової структури, а це неодмінно тягне за собою складну реорганізацію подружньої підсистеми і нерідко ставить під загрозу існування всієї системи сім'ї [4]. Не варто забувати й про те, що з народженням дитини посилюється статево-рольова диференціація. Основний догляд, переважно, стає функціональним обов'язком матері: догляд, виховання, ведення домашнього господарства тощо. А Батько більше орієнтований на зовнішні події (поза сім'єю). Така ситуація може ще сильніше розгойдати стабільність взаємостосунків у сім'ї. Адже жінка у зв'язку із народженням дитини відмовляється зовсім, або відводить на другий план свою професійну самореалізацію, хобі, спілкування з друзями тощо. Тоді як у чоловіка спосіб життя не зазнає радикальних змін.

На нашу думку, підготовка молоді до шлюбу та до батьківства може стати тим превентивним заходом який сприятиме формуванню готовності до

батьківства, виконання батьківських, та подружніх ролей та скороченню рівня розлучень та педагогічної занедбаності дітей у сучасному суспільстві.

Список використаних джерел

1. Витакер К. Полночные размышления семейного терапевта. М. : Изд-во «Класс», 1998. 208 с.
2. Роджерс К. Взгляд на психотерапию. Становление человека. М. : Прогресс, Универс, 1994. 478 с.
3. Сатир В. Как строить себя и свою семью. М. : Педагогика-Пресс, 1992. 192 с.
4. Хьямяляйнен Ю. Воспитание родителей. Кн. для воспитателей дет. сада и родителей. М. : Просвещение, 1993, 112 с.
5. Mmuchin S., Fishman H.C. Family Therapy Techniques. Cambridge, MA: Harvard University Press, 1981.

Данильчук Лариса

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Використання мульттерапії у процесі соціалізації дітей-сиріт

Соціалізація дітей-сиріт являє собою складну багатоаспектну проблему, яка відображає стан соціально-педагогічної занедбаності такої дитини, викликаної системи деформацією дитячо-батьківських відносин, материнською та батьківською депривацією, а також специфічними умовами соціальної ситуації розвитку. За таких обставин, одне з ключових завдань – навчити самостійній роботі та взаємодії з іншими людьми не в процесі проведення благодійних акцій, а за умови постійної основи. Дуже часто у дітей-сиріт спостерігаються напад і захист як поведінкові реакції; відсутність почуття відповідальності і інтересу до саморозвитку.

Вирішення завдань педагогічної підтримки процесу соціалізації та творчого розвитку дітей-сиріт вбачаємо в арт-терапевтичній програмі на основі мульттерапії, що сприяє розвитку соціально-психологічних якостей особистості, соціальної адаптації до сучасних умов життя, а також сприяння у формуванні та розвитку системи міжособистісних відносин в освітньому просторі та соціальному оточенні. Надання арт-терапевтичної підтримки дітям-сиротам засноване на принципах доступності, наукової обґрунтованості, системності, індивідуального та диференційованого підходу.

Використання мистецтва як засобу вирішення соціальних проблем не є новим і, на часі, доказова база, пов'язана з вивченням позитивних ефектів мистецтва, творчості, поповнюється. У той же час зберігається необхідність в активізації досліджень позитивного впливу мистецтва на процеси соціалізації дітей-сиріт.

Мульттерапія є своєрідним розвитком ідеї соціально-педагогічної корекції засобами мистецької діяльності, допомагає вирішувати емоційні проблеми, скоригувати деякі фізіологічні стани. Вона представляє собою створення дитиною (індивідуально і в групі) серії мультиплікаційних фільмів, при цьому необхідно відзначити, що цей процес тривалий і трудомісткий, що сприяє розвитку у дітей завзятості і цілеспрямованості, оптимізації особистісних ресурсів, зміцненню психічного здоров'я. Доречно зазначити, що мульттерапія як арт-терапевтична техніка, орієнтована на емоційну підтримку, досягнення змін в психологічному самовідчуття і вироблення у дітей гуманних моделей поведінки з урахуванням реальностей навколишнього світу. Серед переваг мульттерапії як однієї з арт-терапевтичних технік можна назвати:

- рішення мотиваційних проблем дітей, так як можливість створити свій мультфільм дозволяє відчувати причетність до цікавої колективної справи;
- комплексний характер творчої мульттерапевтичної діяльності (образотворча діяльність, музика, література, комп'ютерні технології) навчають роботі з різними техніками;

- анімаційний елемент і можливість озвучування власними різними голосами викликає позитивні емоції учасників;

- досягнення досить швидкого в часі результату діяльності.

Так як мультетерапія є активною діяльністю, то вона дозволяє сформувати такі компетенції: творчі, які сприятимуть розвитку інноваційних ідей; ціннісно-сміслові, що щеплять моральні цінності суспільства; загальнокультурні, що розкривають культурно-історичний досвід народів; комунікативні компетенції, що дозволяють розуміти і приймати різні способи позитивної взаємодії з навколишнім світом; комп'ютерні компетенції, що інформують про досвід використання сучасних технологій.

Технічно це можна реалізовувати у такий спосіб: на заняттях діти отримують завдання виконати комікс на задану тему. Діти працюють в техніці живопису, колажу, фотографії, ліплення, освоюють комп'ютерні програми. За допомогою вчителя інформатики роботи скануються і переводяться в цифровий формат, що дозволяє використовувати їх в програмі Windows Lives. Накладення музики, мовного озвучення (або титрів і субтитрів) дозволяє створити імпровізовані мультиплікаційні фільми.

Тривалість роботи над завданням, необхідність прорисовування великої кількості деталей, безсумнівний інтерес дітей до сучасних інформаційних технологій і можливість викласти свій твір на YouTube сприяє високій мотивації участі в мультетерапії. При роботі в команді заняття починається з вибору тематики й діти починають придумувати різні історії, при цьому необхідна наявність позитивних і негативних героїв, що дозволяє вибудовувати лінії сюжету.

Загалом, мультетерапія через емоційне відображення дозволяє проаналізувати значимість тих соціальних ситуацій та проблем, які сьогодні переживають діти; отримати певний змодельований варіант вирішення проблем; екстраполювати цей досвід у реальність і створити проєкційний мультиплікаційний серіал. Використання різноманітних прийомів, які спонукають дітей до вербальної комунікації в сприятливій атмосфері творчості

і співпраці, що сприяє вироблення навичок спілкування, придбання позитивного досвіду, моральному розвитку особистості, дозволяють розглядати мульттерапію як педагогічну інноваційну технологію соціалізації дітей-сиріт.

Джежик Ольга

кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Державний університет «Одеська політехніка»

Василіва Дар'я

здобувач 4 курсу ІП-171
Державний університет «Одеська політехніка»

Дослідження булінг-позицій та проявів віктимізації в середовищі молодших школярів

Науковим підґрунтям розробки програми профілактики шкільного насильства в початкових класах та програми діяльності педагогів і шкільних психологів з профілактики насильства серед молодших школярів стало проведення дослідження булінг-позицій та проявів віктимізації учнів початкових класів, яке проводилося протягом 2020-2021 навчального року на базі однієї з загально-освітніх шкіл І-ІІІ ступенів Одеської міської ради Одеської області.

В експериментальному дослідженні взяли участь 120 осіб (учні 2 класів, віком від 7 до 8 років, в кількості 75 осіб та учні 3 класів, віком від 8 до 9 років, в кількості 45 осіб). Серед респондентів були як хлопчики (44 %), так і дівчата (56 %).

Для проведення психологічної діагностики були використані стандартизовані тести-опитувальники, а саме опитувальник «Булінг-структури» О. Норкіної та «Шкала віктимізації однолітків» (Multidimensional Peer Victimization Scale; Н. Mynard, S. Joseph).

Проведене нами експериментальне дослідження боулінг-позицій та проявів віктимізації учнів початкових класів показало, що і в других і в третіх класах виявлені прояви булінгу з боку учнів. Це підтверджує наявність проблеми насильства в середовищі молодших школярів та підкреслює актуальність подальших розробок напрямів та засобів профілактики цього явища.

Не було виявлено булінгу з боку вчителів, однак окремі учні вказали на поодинокі випадки конфліктних ситуацій, що також потребує посилення профілактичної роботи в цьому напрямку. Булінг-структура учнів других класів проілюстрована на рис. 1.

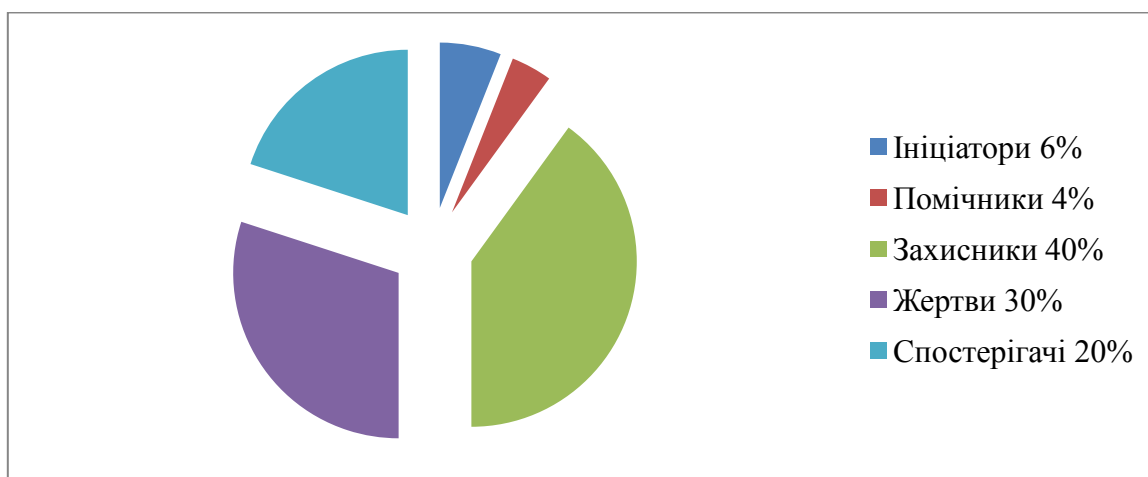

Рисунок 1. Булінг-структура учнів 2-х класів (у відсотках)

Аналіз результатів позицій молодших школярів в булінг-структурі показав, що у учнів других класів булінг - позиції існують в наступній послідовності: позицію «захисника» займають 40% від загальної кількості респондентів, роль «жертви» притаманна 30% опитаних, булінг-позицію «спостерігача» займає 20% молодших школярів, значно менший відсоток школярів займає позицію «ініціатора» (6%) та найменший показник (4%) належить учням других класів, які займають у булінг-структурі позицію «помічника».

Наочно отримані нами результати булінг-структури учнів третіх класів (у відсотках) представлені на рис. 2.

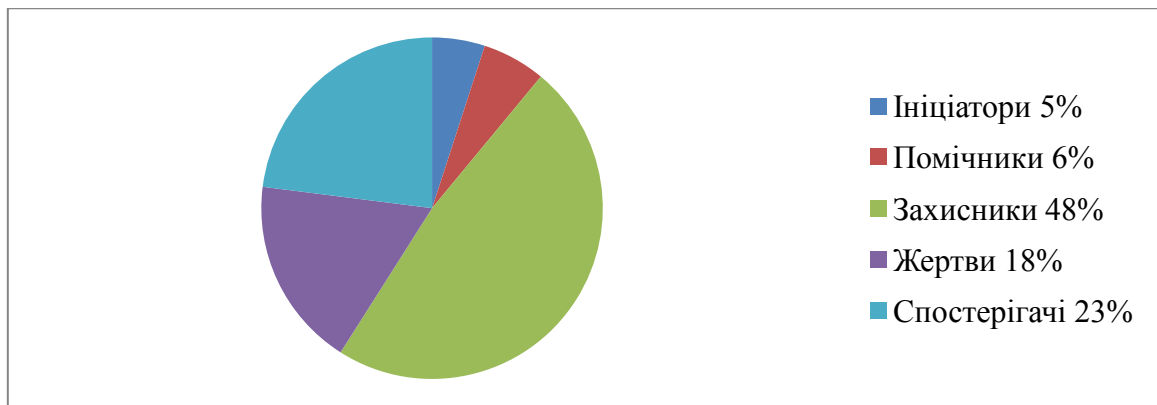

Рисунок 2. Булінг-структура учнів 3-х класів (у відсотках)

У учнів третіх класів перше місце у боулінг-структурі також посідає позиція «захисника» (48%), але на відміну від попередніх результатів тестування, другу позицію займають «спостерігачі» (23%), на третьому місці посідають діти з булінг-позицією «жертви» (18%), четверте місце належить вже «помічникам» (6%) та на останньому місці посідають «ініціатори» (5%).

Проведений нами аналіз видів віктимізуючих дій учнів других (див. рис. 3) та третіх (див. рис. 4) класів дав наступні результати:

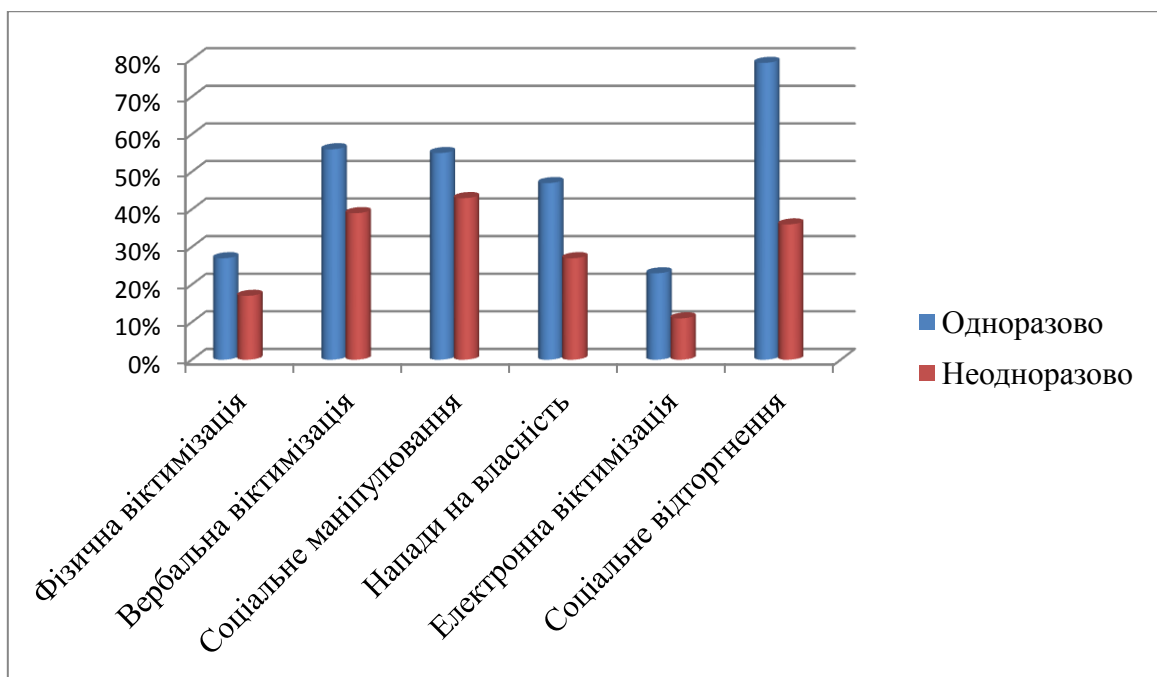

Рисунок 3. Види віктимізуючих дій учнів 2-х класів (у відсотках)

Розглянувши психологічні особливості віктимізації жертв шкільного насильства ми виявили, що всі учні других та третіх класів хоча б один раз на власному досвіді зустрічалися з соціальним відторгненням в шкільному

колективі (79% учнів 2-их класів та 51% учнів 3-іх класів), вербальною віктимізацією (56% учнів 2-их класів та 58% учнів 3-іх класів), соціальним маніпулюванням (55% учнів 2-их класів та 24% учнів 3-іх класів), нападами на власність (47% учнів 2-их класів та 24% учнів 3-іх класів), фізичною (27% учнів як 2-их, так і 3-іх класів) та електронною (23% учнів 2-их класів та 13% учнів 3-іх класів) віктимізацією.

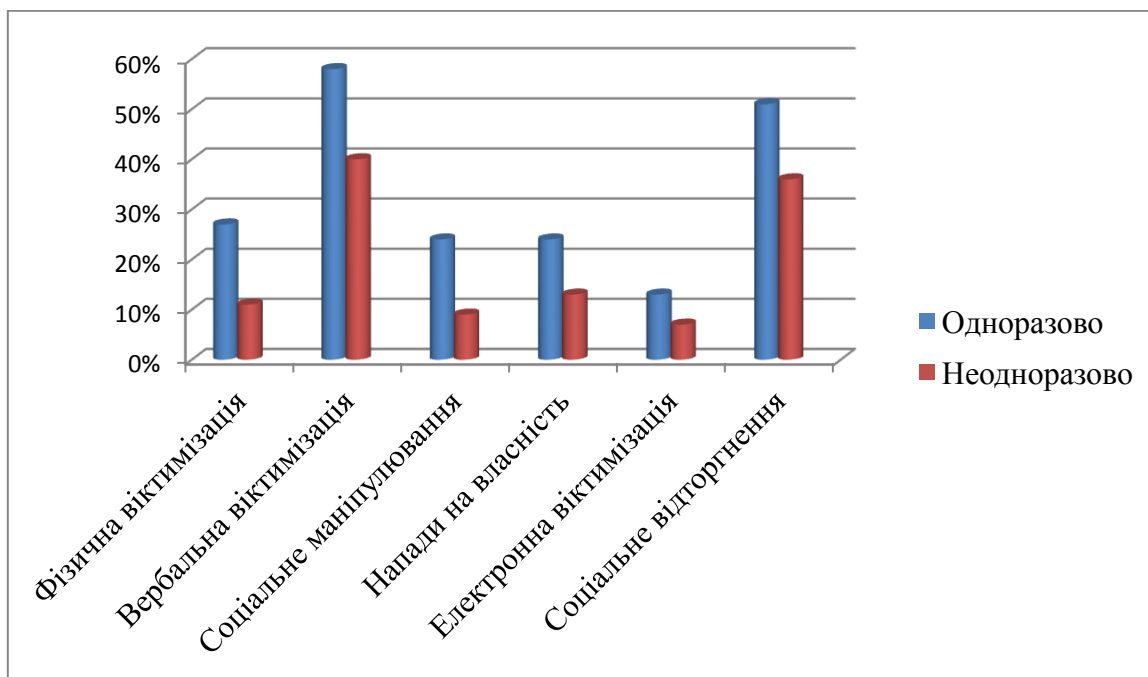

Рисунок 4. Види віктимізуючих дій учнів 3-х класів (у відсотках)

Неодноразово ставали жертвами соціального маніпулювання (43% учнів 2-их класів та 9% учнів 3-іх класів), вербальної віктимізації - (39% учнів 2-их класів та 40% учнів 3-іх класів), соціального відторгнення – (36% учнів 2-их класів та 33% учнів 3-іх класів), нападів на власність – (27% учнів 2-их класів та 13% учнів 3-іх класів), рідше страждали від фізичної (17% учнів 2-их класів та 11% учнів 3-іх класів) та електронної (11% учнів 2-их класів та 7% учнів 3-іх класів) віктимізації.

Аналіз конкретних форм віктимізуючих дій учнів других та третіх класів показав, що у учнів третіх класів не виявлено жодного випадку, коли діти постійно псують (у учнів других класів 25%) або відбирають (у учнів других класів 21%) речі, а також на відміну від учнів других класів (7%) не виявлено жодного факту побиття одного учня іншим.

Загалом можемо стверджувати, що проведене нами експериментальне дослідження підтвердило гіпотезу, про те, що найбільш поширеним видом насильства в молодшому шкільному віці є психологічне насильство, а саме бойкот та булінг, оснований на тому, що саме в молодшому шкільному віці діти переживають процес формування рис характеру та форм міжособистісної взаємодії, змінюється характер відносин з іншими людьми та ставлення до самого себе.

У результаті наукового пошуку встановлено, що шкільне насильство (булінг), яке завжди спрямоване проти одних і тих самих дітей є характерним явищем в середовищі молодших школярів. З віком булінг дещо слабшає, однак у деяких дітей – це стійка особистісна потреба, яка змінюватиме лише форми прояву. Зміна булінг-позицій на даному віковому етапі може бути досить нестабільною, тому заходи з профілактики даного соціально-психологічного феномену слід проводити вже в початковій школі.

Дем'янчук Юлія

практичний психолог

Улашанівський ліцей імені Володимира Марковського

Славутський р-н., Хмельницька обл.

Сирітство як соціальний феномен сучасності

Соціальне сирітство – відносно новий феномен в житті українського соціуму. Поява цього явища засвідчує про кризу інституту сім'ї, нездатність її протистояти соціально-економічним та політичним перетворенням. Соціальні сироти – це особлива соціально-демографічна група дітей, які мають родину, але залишилися без піклування батьків за соціально-економічними, психолого-педагогічними та іншими причинами.

В сучасних умовах розвинутого українського суспільства проблема сирітства стає дуже поширеною. Вона розглядається науковцями як

«соціальний феномен». Негативними наслідками вказаного феномену є його безпосередній вплив на процес соціалізації підростаючої особистості та поява деструктивних проявів в її поведінці.

Глибокі соціальні потрясіння, що відбувається в нашому суспільстві за останні роки, кризовий стан економіки, культури, освіти катастрофічно погіршують умови життя і виховання дітей. Сім'я зіткнулася з новими проблемами, втратила здатність виконувати життєво необхідні функції. Проблема ускладнюється і тим, що спостерігається стрімке збільшення кількості дітей-сиріт без видимих на те причин. Незважаючи на назрілу потребу вивчення соціального сирітства, з точки зору соціальної психології дане явище вивчене недостатньо.

Соціальне сирітство неможливо розглядати як явище тільки психологічне чи соціальне. Це поняття є досить інтегральним, що відображає різні прояви соціального та психолого-педагогічного неблагополуччя особистості, незалежно від його першопричин, природи та ступеня прояву.

Науковці, які досліджують проблему соціального сирітства, визначають характерні для всієї світової спільноти причини, що сприяють його виникненню. Якщо назвати основні з них то це, наприклад, війни та міжнаціональні конфлікти, низький рівень матеріального становища, нестійкі шлюби та падіння моральних цінностей сім'ї, поширення алкоголізму та наркоманії, позашлюбна народжуваність, не дотримання релігійних традицій, існування класовості суспільства, занепад виховання та системи освіти.

Безпалько О. зазначає, що причинами соціального сирітства в Україні є: низький матеріальний рівень багатьох сімей, безробіття одного чи обох батьків; відсутність постійного житла (малозабезпечені сім'ї продають свої оселі щоб забезпечити собі засоби існування, заздалегідь виписуючи дітей, залишаючи їх без даху над головою); асоціальний спосіб життя одного або обох батьків, різні види залежності (пияцтво, наркоманія і токсикоманія), проституція, участь у протизаконній діяльності; примушення батьками дітей до жебрацтва;

різноманітні форми насильства щодо дітей у сім'ї та державних закладах опіки [5, с. 103].

При виділенні класифікації причин виникнення соціального сирітства доцільно виходити із середовища появи соціальних сиріт. Як вважає Яремчук В., потрібно виходити з двох критеріїв причин появи соціального сирітства.

До першої групи слід віднести фактори, що здійснюють зовнішній негативний вплив на сім'ю, а до другої – внутрішні негативні чинники, що можуть появитися в середовищі сім'ї, в наслідок впливу зовнішніх факторів [1, с. 7-8].

Зовнішні причини виникнення соціального сирітства закладаються в державі і обумовлені соціально-економічними умовами. Внутрішні причини виникнення соціального сирітства, на відміну від зовнішніх, утворюються безпосередньо в середовищі сім'ї [1, с. 9-10].

Л. Вейланде вважає, що соціальне сирітство – це аномальне явище, результат соціальних потрясінь у житті суспільств, яке характеризується дефіцитом громадських та державних інститутів, які забезпечують дотримання основних прав та свобод дитини; явище, яке свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціуму на формування особистості у соціальному, моральному, інтелектуальному та фізичному плані [2, с. 19].

Українські науковці Л. Артюшкіна та А. Полянничко категорію «соціальних сиріт» також розглядають як особливу соціально-демографічну групу дітей, які формально мають батьків, але в силу соціальних, економічних, морально-психологічних та фізичних причин фактично позбавлені батьківського піклування. До них належать бездоглядні і безпритульні діти, тобто «діти вулиці» [3, с. 27].

Відомим є той факт, що у статус соціальної сироти діти можуть потрапити відразу після народження (відмова від новонароджених немовлят у пологовому будинку). В більшості випадків такі факти можна пояснити соціальною незрілістю матері, котра народжує дитину [4, с. 67].

Найчастіше діти старшого віку виявляються покинутими в результаті залежності батьків від алкоголю, наркотиків, ігрової залежності, що часто призводить до різних психічних і соматичних захворювань або навіть смерті.

Трапляються випадки, коли батьки мають тривалу хворобу або знаходяться у місцях позбавлення волі, що не дозволяє їм виконувати батьківські обов'язки.

Також, часто діти з власної волі покидають сім'ю або заклади соціальної опіки. Це відбувається через певні вроджені психічні відхилення або через набуті захворювання, розлади нервової системи, або неправильного виховання.

Існують різні класифікації причин виникнення явища сирітства, але всі вони мають однаковий зміст і породжують єдину проблему. Сирітство як соціальний феномен охопило увесь світ. Вчені з різних країн і різних галузей науки трактують це визначення, кожен зі своєї точки зору. Хтось обирає історичний, психологічний, юридичний або соціологічний аспект, в деяких у визначенні домінують причини виникнення явища у інших ознаки, які його характеризують. Але кожен науковець своїми трактуваннями, сприяє тому, щоб людство могло цілковито зрозуміти значення цього явища, а також усвідомити важливість його подолання.

Список використаних джерел

1. Яремчук В. В. Феномен соціального сирітства як наукова проблема. *Вісник психології і педагогіки ПНУ ім. В. Стефаника*. 2010. №15. С. 7-10.
2. Вейланде Л. В. Підготовка студентів університету до роботи з підлітками девіантної поведінки : автореф. дис. канд. педаг. наук : 13.00.04 / Одеса, 2005. 19 с.
3. Артюшкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально-педагогічна проблема (соціально правовий аспект) : монографія. Суми : Сум ДПУ, 2002. – 27 с.
4. Кузьмин К. В. История социальной работы за рубежом и в России (с древности до начала XX века) / К. В. Кузьмин, Б. А. Сутырин. М. : Академический проект; Екатеринбург: Деловая книга, 2002. 67 с.

5. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка в схемах і таблицях : навч. посібник / О. В. Безпалько; Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. К. : Логос, 2003. 102-103 с.

Дубасенюк Олександра

доктор педагогічних наук, професор,
почесний академік НАПН України,
дійсний член АМСКП «Полісся»,
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Феномен «Дитинство» у контексті міждисциплінарного синтезу

Актуальною комплексною проблемою сучасності є проблема «Дитина у світі», «Дитинство». Проблему дитинства як особливу соціокультурну та психопедагогічну категорію розглядали такі відомі вчені як-от: Ш. Амонашвілі, В. Зеньковський, Е. Еріксон, І. Кон, М. Мид, Є. Субботський, В. Сухомлинський, Д. Фельдштейн, Р. Харрі та ін. У наукових роботах виявлено тенденція до закономірності становлення особистості в системі суспільних відносин у процесі онтогенезу як індивідуальної історії людини і соціогенезу, як історії розвитку людства. Виявлено міждисциплінарний характер проблеми Дитинства, оскільки вона досліджується у сфері філософії, педагогіки та психології, соціології та археології, антропології та етнографії, історії культури і літературознавства. Доведено, що Дитинство характеризується низкою специфічних особливостей не лише як певний стан, але й як особливий процес. Науковцями розкриваються закономірності, характер, зміст і структура самого процесу, «розвитку дитини в Дитинстві» і «Дитинства в суспільстві», виявлення прихованих можливостей цього розвитку в саморозвитку зростаючих індивідів.

Світ дитинства, як зазначають науковці, – складне явище, яке вміщує в собі інші світи. Це світ пізнання оточуючого довкілля, спілкування дитини з людьми, світ соціальних взаємин. Дитинство – це водночас світ історії та

культури. Як і будь-яка людина, дитина невидимими історичними відносинами пов'язана з далекими предкам, з їх традиціями, культурою, мисленням. Проблема Дитинства хоча і добре відоме, втім вона є недостатньо дослідженим явищем. Термін «дитинство» використовується в різних значеннях. Дитинство в індивідуальному варіанті – це, як правило, стійка послідовність актів дорослішання зростаючої людини, її стан «до дорослості». В узагальненому плані – це сукупність дітей різного віку, що становить контингент суспільства, який прагне до дорослості. У довідковій літературі цей термін означає 1) початкові періоди онтогенезу (від народження до підліткового віку); 2) соціокультурний феномен, який має свою історію розвитку, конкретно-історичний характер. На характер і зміст дитинства впливають конкретні соціально-економічні та етнокультурні особливості суспільства [3; 4].

Дослідником проблеми дитинства можна з повним правом назвати видатного педагога – В. Сухомлинського, який присвятив цій сфері свої відомі книги «Серце віддаю дітям», «Павлиська середня школа», «Народження громадянина», «Як виховати справжню людину» та ін. Він відзначав особливість дитячого світу [5; 6]. Знаний педагог підкреслював, що діти живуть своїми уявленнями про добро і зло, честь і безчестя, людську гідність. У них свої критерії краси, у них навіть свій вимір часу: у роки дитинства день здається роком, а рік вічністю. Василь Олександрович зазначав, що маючи доступ у казковий палац, ім'я якому – Дитинство, він завжди вважав за необхідне стати якоюсь мірою дитиною. Тільки за цією умовою діти не будуть дивитися на вас як людину, яка випадково потрапила за ворота їх казкового світу, а як на стражу, який охороняє цей світ, охоронця, якому не байдуже, що робиться всередині цього світу [6, с. 6]. У своїх книгах відомий педагог розкриває процес творення зростаючої особистості у «Школі під блакитним небом», процесі навчання, Кімнаті казок, «Золотій бібліотеці отроцтва», різноманітних трудових справах тощо.

Як зазначалося, існують різні погляди на проблему Дитинства. Так, Д. Фельдштейн досліджує особливості соціального розвитку дитини. Учений

зазначає, що дитинство – найчастіше вживається в соціально-практичному та соціально-організаційному плані. Він акцентує свою увагу на наукове визначення Дитинства (і функціональне, і змістовне) як особливого стану, який виступає складовою частиною загальної системи суспільства. На його думку, ще не розкрита субстанціальна сутність Дитинства, не визначена загальна система координат для виявлення головних смислів та процесів, які відбуваються в цьому періоді – фізичного і психічного дозрівання, входження в соціум, освоєння соціальних норм, ролей, позицій, набуття дитиною ціннісних орієнтацій і соціальних установок. Все це має відбуватися у процесі активного розвитку самосвідомості, творчої самореалізації, постійного особистісного вибору в ході власного індивідуального життєвого шляху [7]. Будучи складним, самостійним організмом, Дитинство являє невід’ємну частину суспільства, виступаючи як особливий узагальнений суб’єкт багатопланових, різнохарактерних відносин, яке ставить свої цілі і завдання взаємодії з дорослими, визначаючи напрями їх діяльності з ними, розвиваючи свій суспільно значимий світ. Йдеться про відношення світу Дорослих до Дитинства як до суб’єкта взаємодії, як до особливого власного стану, який суспільство проходить у своєму постійному відтворенні. Тому Д. Фельдштейн ставить питання щодо актуальності наукового визначення феномену Дитинство – особливе об’єктивно існуюче соціальне явище, що має свої конкретні характеристики і займає важливе місце в суспільстві. Досить важливим видається диференційований підхід до середовищних характеристик Дитинства – культурного контексту його розвитку. Особливу значущість набуває дослідження реального соціального середовища, в якому практично знаходиться і формується Дитинство в цілому [7]. Звідси перспективним стає виділення своєрідного цілісного стану Дитинства як суб’єкта саморозвитку, що постає таким у стосунках з Дорослим Світом. В. Сухомлинський наголошував, що людина живе в суспільстві, і по суті все її життя є стосунками, в які вона вступає з іншими людьми. Педагог прагнув до того, щоб упродовж навчання в початковій школі діти поступово осмислювали важливу істину: людина живе

завдяки тому, що його матеріальні і духовні потреби задовольняють сотні, тисячі інших людей; у суспільстві неможливо жити, не створюючи матеріальних і духовних цінностей для сотень і тисяч людей. У праці, у процесі взаємовідносин у суспільстві формується моральне обличчя людини, її духовна культура, погляди на життя, світогляд. Одним із важливих виховних завдань учителя є те, щоб діти зрозуміли і відчували серцем: через творення матеріальних і духовних благ відображається в нашому суспільстві відношення людини до людини, обличчя громадянина [6, с. 139].

Ш. Амонашвілі – представник гуманної педагогіки на відміну від авторитарної педагогіки пропонує інший підхід наповнений вищою духовністю, любов'ю до дитини, розумінням і повагою, а також прийняттям дитини такою, яка вона є. Він радить виховувати людину таким чином, щоб вона змінила цей світ на краще. Виховання дитини тільки тоді буде ефективним, коли буде ґрунтуватися на піднесенні духовного і морального. Визнаний педагог наголошує: необхідно приділяти значну увагу духовному, виховуючи дитину. Дитина народжується з необмеженим потенціалом.

Завдання дорослих переключати увагу на щось корисне і привабливе. Усі основні знання про світ діти переважно отримують у перші 5 років життя.

Завдання педагога – показати дитині дивовижність і безмежність оточуючого світу. Важливо навчити дитину бути уважною і спостережливою. Це допоможе їй пізнавати світ у всій красі і повноті. «Навчайте дитину бачити позитивне та прекрасне всюди і у всьому» – закликає педагог-гуманіст [1].

Важливі аспекти окресленої проблеми розглядає В. Зеньківський, який досліджує проблему дитячої душі, у якій спочатку домінує емоційна сфера; інтелект і воля посідають друге місце, справжній же центр особистості лежить глибше їх. Панування реального «Я», слабка влада емпіричного «Я» веде до того, що в дітях немає нічого штучного, навмисного і саме завдяки цьому дитинство сповнене справжньої духовної свободи. Ця внутрішня органічність, за словами психолога і філософа, надає дітям ту чарівність, яка з дитинством назавжди відлітає від нас [2]. В. Сухомлинський також постійно вивчав духовне

життя та емоційну й інтелектуальну сфери дитини. Він вважав, що таке життя повноцінне лише тоді, коли вона живе у світі гри, казки, музики, фантазії, творчості. Без цього дитина стає ніби засушеною квіткою. Зрозуміло, учіння не може бути легкою грою, суцільним і постійним задоволенням. Учіння, передусім, праця. Але, організовуючи цю працю, потрібно враховувати своєрідність духовного світу дитини на кожному ступені її розумового, морального, емоційного, естетичного розвитку.

Таким чином, аналіз проблеми Дитинства у контексті міждисциплінарного синтезу виявив цілісну панораму уявлень про особливості та певні тенденції становлення особистості дитини в суспільстві, які потребують свого подальшого дослідження.

Список використаних джерел

1. Амонашвили Ш. А. «Здравствуйте дети». М : Просвещение, 1983. 208 с.
2. Зеньковский В. В. Психология детства. Екатеринбург, Деловая кн., 1995. 297 с.
3. Психология. Словарь / под общей ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. М. : Политиздат, 1990. 435 с.
4. Педагогический словарь. М. : Педагогика, 1960. 536 с.
5. Сухомлинский В. О. Як виховати справжню людину //Вибрані твори: у 5-ти т. К. : Рад. школа, 1977. Т. 2. 149 с.
6. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Киев : Рад. школа, 1988. 272 с.
7. Фельдтштейн Д. И. Социальное развитие в пространстве – времени Детства. М. : Моск. психол.-социал. ин-т : Флинта,, 1997. 378 с.

Євчук Лариса

практичний психолог

ЗДО №21 «Золота рибка»

м. Кам'янець-Подільський

Виховання та розвиток близнюків: психологічний аспект

Близнюками називають дітей, народжених від однієї вагітності матері. Їх може бути двоє або більше. Близнюки народжуються не так рідко: двійні – одна на 70–80 народжень, трійні – одна на 6–8 тисяч народжень, понад троє – рідкісне явище. Близнюки бувають монозиготними і дизиготними. Дизиготні – якщо були запліднені відразу дві яйцеклітини (зиготи), монозиготні – якщо була запліднена одна яйцеклітина, але потім вона розділилася на дві. Монозиготні (однойцеві) близнюки завжди однієї статі, у них повністю співпадає генетичний набір, тоді як у дизиготних (різнойцевих) близнюків він співпадає тільки на 50%, вони бувають одностатевими або різностатевими, більш або менш схожими один на одного.

Вперше близнюки як об'єкт експериментів зацікавили науку в ХІХ столітті: у 1875 р. англійський вчений Френсіс Гальтон опублікував наукову працю «Історія близнюків як критерій відносної дії природи і виховання». З тих пір було поставлено сотні експериментів за допомогою «близнюкового методу» – він і тепер є основним способом відбору інформації про роль спадковості і дії середовища на людину. Американські вчені присвятили близнюкам окрему науку – гемеллологію. Виявлялася схожість розлучених монозиготних близнюків, пов'язана зі спадковістю (ріст, швидкість реакції). Проте разом з цим нерідко у них виявлялася схожість, пов'язана з вихованням і навчанням, – розуміння тексту, швидкість вирішення задач, орієнтація в просторі, і т.д.

Упродовж останніх років заклад дошкільної освіти № 21 «Золота рибка» відвідувало 18 пар близнюків. Такий факт привернув увагу практичного психолога. Адже процес набуття індивідуальності у близнюків проходить дещо

складніше. Тому індивідуальний підхід до близнюкових пар передбачає врахування і батьками, і педагогами деяких особливостей їхнього розвитку.

Інколи фізично розвивається краще малюк, народжений першим, оскільки має від народження краще здоров'я. Він також може зайняти в парі роль «ведучого», лідера – самого сильного і розумного (Р. Заззо). У різностатевій парі зазвичай дівчинка бере на себе відповідальність за долю брата. Лідер визначає поведінку пари в сім'ї, у дитячому садку, приймає рішення: «Ми не хочемо гуляти (спати, гратися)». Варто слідкувати, щоб такі зв'язки не були настільки сильними, щоб зберегтися надовго. Можуть бути і «суперницькі» стосунки, коли близнюки намагаються перевершити один одного в чомусь, чи навпаки, бути несхожими і проявляти себе в різних якостях. До прикладу, один розвиває моторні навички (фізичну силу та спритність, досконалість рухів), а інший приділяє велику увагу соціальним (спілкування з людьми, спостережливість тощо) [2, с. 87].

У 40% близнюків спостерігається характерна проблема. Вони інколи починають розмовляти пізніше, ніж інші діти, деколи аж біля 3-х років [1, с. 318]. Можуть навіть виробляти свою «мову» – із суміші слів рідної мови та «співстворених» (таке автономне мовлення називають криптофазією). До 6 років близнюки найчастіше вже наздоганяють інших дітей. Іноді малюкам потрібен вчитель-логопед, оскільки, чуючи неправильне мовлення брата чи сестрички, вони копіюють і його дефекти. Головне – якомога більше спілкуватися, причому, з кожним із близнюків окремо, називати свої дії, оточуючі предмети, читати, коли малюки підростуть.

При вступі близнюків до дитячого садка, крім загальних порад по адаптації, практичний психолог рекомендує батькам:

- оскільки доглядати за близнюками дещо складніше, варто заздалегідь чітко виробити режим дня вдома, максимально наближений до режиму роботи дитячого садка. Це допоможе близнюкам краще організувати себе і почуватися в безпеці.

- Бажано висловити свої власні побажання педагогам щодо підходу до виховання дітей. Вихователям варто відзначати відмінності між ними, завжди називати по імені, а не «близнюками» чи «двійнятами».

- Якщо близнюки дуже схожі, батькам рекомендується прикріпляти їм на одяг таблички (стікери) з іменами. Можна також одягати їх у різні кольори чи придумати ще щось, щоб вихователі та інші діти могли розрізнити їх.

У полі уваги педагогів, групу яких відвідують близнюки (насамперед однойцеві), мають бути саме проблеми соціального розвитку, особистісного зростання кожного члена близнюкової пари. Важливо, щоб діти навчилися оперувати не лише займенником «ми», але і «я», орієнтувалися не лише у своїх спільних, а й відмінних рисах, інтересах, життєвих планах, спілкувалися з однолітками різної статі. Адже фізична окремість, індивідуальне внутрішнє життя, соціальне обличчя схожих за природою дітей актуалізують необхідність виваженого ставлення до визначення тієї межі, за якою прив'язаність може перетворитися на залежне існування, на неспроможність жити самотійно. Просто робити це треба поступово, систематично, ненав'язливо. Не примушувати дитину силою, а пропонувати, запрошувати.

Відомо, що розвитку близнюків може завадити надто тісна дружба. Це «взаємозалежні» стосунки, коли дітей буквально ні на хвилину не можна розлучити «безболісно», у них ускладнюється формування образу «Я», ідентифікація себе як особистості. Близнята можуть відгукуватись на обидва імені, плутати займенники «я» і «ми», пізніше починають розуміти та використовувати своє ім'я. Це виникає тому, що батькам просто легше ставитись до близнюків як до «цілого», «групи». Через це деякі риси особистості, які склались у одного близнюка, можуть не розвиватись у достатній мірі у іншого. При цьому другий близнюк не відчуває свого недоліку і поводить ся так, ніби ці риси у нього є. Приміром, один, у якого краще розвинене мовлення, бере на себе функції спілкування з оточуючими. Закріплення поділу функцій за кожним із близнюків може призвести до такої сильної взаємозалежності, що вони не зможуть існувати окремо. Але ж

попереду – школа, вибір професії, створення власної сім'ї, тобто такі етапи життя, де кожен має приймати рішення і нести за них особисту відповідальність.

Щоб не поставити близнюків у повну залежність один від одного, треба прагнути, щоб у кожного із них, крім рідних, було своє коло спілкування, свої захоплення та заняття.

Головною тезою при вихованні близнюків як для батьків, так і для педагогів має стати така «Поважай та бери до уваги потребу дітей бути поряд один з одним, не роз'єднуй їх силою, не примушуй товаришувати з іншими, не задіюй конкурентні тенденції – вони особливо руйнівні для близнюків. Покажи привабливість і корисність інших людей для них, доведи безпечність перебування близнюків на відстані один від одного, виграш розширення кола їх спілкування».

Список використаних джерел

1. Малых С., Сибурина А. Я или МЫ: Как растить близнецов. Москва : Генезис, 2008. 511 с.
2. Мухина В. Близнецы. Москва : «У- Фактория», 2005. 125 с.
3. Чуб Н. В. Довідник для батьків. Психологія дитини від А до Я. Харків : ВГ «Веста», 2007. С. 15–18.

Ілханова Ольга

інструктор фізкультури

Віньковецького ЗДО ясла-садок №1

комбінованого типу

Дитинство як особливий період розвитку

Дитинство – це важливий і відповідальний період психічного та фізичного розвитку дитини. Це відрізок часу, коли у малюка все тільки

починається – розмовляти, гратися, спілкуватися з однолітками, здобуває перші уявлення про себе, про навколишній світ.

Що ж таке дитинство? У Вікіпедії визначення «дитинство» трактується як життєвий відрізок між народженням і підлітковим віком, який починається з настанням статевого дозрівання (пубертатний період) [1].

Протягом перших трьох років життя у дітей закладаються найважливіші та фундаментальні здібності людини – впевненість у собі та довіра до інших людей, допитливість, пізнавальна активність, творча позиція, уява, наполегливість та цілеспрямованість, знання, поведінка в стресових ситуаціях та відносини дитини з батьками. Тому саме цей відрізок часу має вирішальне значення для дитини, як для формування особистості, кожному варто знати що представляє собою малюк цього віку.

Період раннього дитинства має основну особливість – найбільш інтенсивний темп розвитку всіх органів і систем.

Період від народження до 3 років дитина швидко росте та додає у вазі, прорізаються всі молочні зубки, розвивається її мовлення та пам'ять. Діти цього віку починають активно пізнавати навколишній світ та орієнтуватися в ньому. Велике значення для малюків у цей період має гра.

Найкращий спосіб впізнати дитину – спостерігати за нею та прислухатися. Загальні риси дітей першого року життя: пізнають світ через відчуття; зосереджені на собі; приймають звуки, тон розмови (ласкавий чи сердитий), зорові образи; швидко підростають та змінюються; повністю залежні від дорослого; впізнають знайомих людей та реагують на них; формуються моторні навички (вчаться повзати, сидіти, стояти); до кінця першого року життя починають ходити [2].

Діти другого року життя переступають через декілька перешкод, які чергуються з кроком, утримують рівновагу під час ходьби по дошці, що лежить на підлозі. Під час рухливих ігор з дітьми другого року життя можна додавати біг, стрибки, скочування м'яча з похилої дошки та кидання його.

Загальні риси дітей другого року життя: ходять впевненіше; вимагають уваги до себе; пізнають світ через відчуття; у них ще швидко розсіюється увага; сконцентруватися можуть повністю тільки на одній речі; увага ще не розвинена (думають тільки про те, що бачать), сприйняття конкретні; наслідують дорослих; зосереджені на собі; люблять досліджувати світ; неслухняні та рішучі, важко зупинити; потрібен постійний розпорядок дня, так відчувають себе безпечніше [2].

Діти третього року життя називають правильно чотири основні кольори та декілька відтінків. Орієнтуються в семи кольорах спектру (знають чорний та білий кольори) знаходять їх за зразком, на прохання дорослого.

Загальні риси дітей третього року життя: координація рухів ще не досконала; зосереджені на собі; діти цього віку граються переважно одні; схильні перевіряти «кордони дозволеного»; досліджують та цікавляться навколишнім світом; їм не набридає повторювати одне і теж саме; наслідують дорослих; порівнюють себе з іншими; формується словниковий запас (у дітей цього віку він вже досить великий); виникає почуття прекрасного; активні, імпульсивні, розвивається самосвідомість; стають все більш незалежними від дорослого [2].

Швидкий розвиток дітей раннього віку має свої особливості. Найперший із них – це стрибкуватість розвитку. Вона відображає нормальний закономірний процес розвитку організму малюка, та навпаки її відсутність є наслідком дефектів у розвитку та вихованні дітей. Такий темп розвитку обумовлений швидким встановленням зв'язку із навколишнім світом і водночас повільним закріпленням реакції. Тому у цей період важливо часто повторювати та закріплювати нові навички, вчити дитину бути самостійною.

Отже, найбільша цінність дитинства – в сприйнятті навколишнього світу, особливе уявлення дітей та світ почуттів. У цей момент дуже важливий і відповідальний період психічного розвитку малят. Тому що у дитинстві відбувається все вперше – спілкування з однолітками, формування мовлення та мови, перші уявлення про навколишній світ, про себе та про інших.

Закладаються фундаментальні здібності – допитливість, впевненість у собі, наполегливість, творча позиція, пізнавальна активність, довіра до інших людей, уява та цілеспрямованість. Враховуючи, що ці здібності не виникають самі по собі, а вимагають певних форм діяльності та участі дорослого.

Список використаних джерел

1. Вікіпедія URL:
<https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%94%D0%B8%D1%82%D0%B8%D0%BD%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE>
2. Выготский Л. С. Детская психология. В 6 т. М. : Педагогика, 1984. Т. 4. 432 с.
3. Дуткевич Т. В. Дитяча психологія. Навч. посіб. К. : Центр учбової літератури, 2012. 424 с.

Іщук Олена

магістрантка ННІ педагогіки,
науковий керівник: ***Павленко Віта***
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти та
управління освітніми закладами
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Креативне мислення як важливий компонент розвитку дітей молодшого шкільного віку

Особистість характеризується здатністю відобразити світ, проявляти свою творчу сутність, творчий потенціал. Однак цілі й завдання виховання і навчання не завжди стимулюють розвиток креативності дітей. Вважаємо, що розвиток креативності особистості відбувається впродовж життя людини й одним із найважливіших критеріїв особистості є творчість, оскільки в процесі

життя розвивається уява як внутрішній механізм, що забезпечує прояв творчості.

Креативність – це природна властивість особистості, яка існує від початку життя людини; це найвища форма активності особистості; характеристика особистості. Завдяки креативності людина виражає свій внутрішній світ, змінюючи його [4, с. 15-21].

Розвиток креативності пов'язаний зі створенням нового, оригінального продукту в процесі навчально-творчої діяльності. Нам близький підхід О. Антонової, К. Батовріної, Л. Виготського, В. Дружиніна, О. Кононко, О. Куцевол, І. Подорожної, Л. Пузеп, які визначають креативність як здатність до творчості, яка проявляється в різних сферах активності й розглядається як відносно незалежний фактор обдарованості та є умовою самореалізації особистості.

Метод з розвитку креативного мислення «Шість капелюхів мислення» Едварда де Боно дозволяє дитині концентруватися на одній справі у певний час. Він дозволяє відокремити емоції від логіки, творчість від інформації і т.д. Кожен капелюх розвиває певний тип мислення». «Шість капелюхів мислення» – ефективний метод формування ключових компетентностей, а саме:

а) навчально-пізнавальних: спрямованих на готовність до розв'язання проблеми, коли дитина аналізує поставлену перед ним задачу (на неї вказує колір капелюха) і розробляє алгоритм її розв'язання;

б) технологічних: коли успіх школяра багато в чому залежить від чіткого дотримання інструкції (наприклад, у «чорному» капелюсі акцентуємо увагу тільки на мінусах; у «білому» капелюсі мислимо фактами, цифрами, без емоцій і суб'єктивних оцінок і т.д.);

в) ціннісно-сміслових: спрямованих на готовність до самоосвіти, коли учень сам здійснює інформаційний пошук потрібного матеріалу;

г) інформаційних: спрямованих на формування і розвиток способів роботи з інформацією: здатність усвідомлювати потребу в інформації, здатність розробляти стратегії пошуку інформації, здатність систематизувати, обробляти

і відтворювати інформацію, здатність синтезувати інформацію, створюючи на її основі нове знання;

д) комунікативних: спрямованих на готовність до соціальної взаємодії, коли школярі взаємодіють один з одним в групі і відстоюють свою точку зору [2, с. 17-21].

Метод «Шість капелюхів мислення» передбачає шість різних типів мислення. Кожному з шести капелюхів відповідає свій колір, що робить його легко помітним серед всіх інших і наділяє його характерними, притаманними тільки йому рисами і якостями – колірною відмінністю робить кожен капелюх особливим та неповторним. Кожен кольоровий капелюх вказує на роль, на певний тип мислення і діяльність [1].

Білий колір – неупереджений і об'єктивний, як чистий аркуш паперу: мислимо фактами, цифрами, без емоцій і суб'єктивних оцінок.

Жовтий колір – сонячний, оптимістичний. Дитина в жовтому капелюсі сповнена оптимізму, вона шукає переваги: позитивне мислення, виділення позитивних сторін і аргументів.

Чорний колір – похмурий. У чорному капелюсі дитина проявляє обережність: виявлення суперечностей, недоліків та їх причин.

Червоний колір символізує емоції, внутрішнє напруження. У червоному капелюсі дитина віддає себе у владу інтуїції, почуттів: різноманітні емоції, з чим вони пов'язані, зміна емоцій, зв'язок зміни емоційного стану з розглянутими явищами.

Зелений колір – це колір свіжого листя, достатку, родючості. Зелений капелюх символізує творчий початок і розквіт нових ідей: пошук нових граней в досліджуваному матеріалі, що можна вдосконалити.

Синій колір – це колір неба. Синій капелюх пов'язаний з організацією та управлінням: осмислення, пошук узагальнюючих паралелей, загальні висновки [3]. Особливу увагу слід приділити Синьому капелюху, тому що цей капелюх – особливий. Його завдання – вибудувувати логіку діяльності, керувати процесом, підсумовувати отримані дані, аналізувати їх, підбивати підсумки.

До переваг методу «Шість капелюхів мислення» можна віднести наочність, простоту освоєння і застосування; вміння бачити ситуацію і розглядати її з декількох точок зору.

Недоліки методу «Шість капелюхів мислення» полягають в тому, що для ефективного застосування потрібна розвинена уява і ретельне тренування. На жаль, сучасні учні в більшості випадків виявляються недостатньо підготовленими до подібної розумової діяльності, тому застосування методу на уроках, особливо в перший час, може викликати в учнів деякі труднощі і, відповідно, негативну реакцію.

Крім того, використання методу в педагогічній практиці передбачає посилене психологічне навантаження учнів, що також може позначитися на його ефективності і популярності. Однак, тренуючи мислення учнів за допомогою даного методу, поступово збільшуючи частку самостійної діяльності учнів, в рамках методу можна досягти високих результатів у мотивації й пізнавальної активності учнів.

Список використаних джерел

1. Боно де Э. Рождение новой идеи. Москва, 1976. 212 с.
2. Войтенко О. В. Розвиток творчих здібностей школярів на уроках літератури. *Педагогіка та психологія* : зб. наук. пр. Харків : ХДПУ, 1997. С. 17–21.
3. Гилфорд Дж. Три сторони інтелекта. Психологія мышлення. Москва, 1965. С. 433–456.
4. Павленко В. В. Креативність: сутність, структура, закономірності формування і розвиток. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Педагогіка. Психологія*: зб. наук. праць / Київ ун-т ім. Б. Грінченка / редкол.: Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л.. К. : ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. Вип. 23. С. 15–21.

Калаур Світлана

доктор педагогічних наук, доцент
професор кафедри соціальної роботи, спеціальної освіти і
менеджменту соціокультурної діяльності
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

Соціально-педагогічні підходи до організації процесу соціалізації дітей шестилітнього віку

Нині в освітній галузі України відбуваються бурхливі соціальні зміни, які стають головною причиною для актуалізації питання соціалізації особистості в дошкільному віковому періоді. Дошкільний період дитинства надзвичайно вагомий для розвитку дитини та її становлення, адже у цей період формується уявлення про навколишній світ, розвивається здатність усвідомлювати явища соціального життя та розуміти взаємини між людьми. Для того щоб бути активним членом суспільства дитина у дошкільному віці має активно засвоїти багато правил та розширити рольовий спектр обов'язків та вимог.

Можемо констатувати, що у процесі соціалізації дитина має змогу адаптуватися до соціальних умов, вона активно навчається дотримуватися норм та вимог, вчиться почуватися членом певної спільноти та зважати на відмінність власних бажань від вимог довкілля, засвоювати найбільш вагомі правила, переносити свої знання в нові умови життєдіяльності. Отже, процес цілеспрямованої соціалізації дитини дошкільного віку (5-6 років), яку здійснюють різні соціальні інституції, виступає у якості доволі вагомого складника для повноцінного становлення особистості в соціумі. Саме тому процес соціалізації у цьому віковому періоді має бути організований професійно. Відзначимо, що в останні роки розроблено доволі великий спектр концепцій соціалізації особистості (Н. Заверико, І. Зверева, Н. Лавриченко, Г. Лактіонова, А. Мудрик, С. Савченко, Н. Сущик, С. Харченко та ін.). У наукових дослідженнях розкрито соціально-педагогічні засади проблеми

соціалізації дітей з урахуванням нової соціокультурної ситуації (О. Безпалько, М. Галагузова, А. Капська, Л. Коваль, С. Литвиненко, Л. Міщик, А. Рижанова, С. Хлебик та ін.). Відтак, можемо констатувати, що проблеми соціалізації дітей дошкільного віку зумовлені зміною соціокультурних умов формування особистості, суперечливим станом соціально-педагогічної теорії та практики. У контексті заявленої нами проблематики, головною домінантою нині має виступати соціалізація особистості як результат її соціального розвитку, що спрямована на досягнення оптимальної форми соціальної активності та компетентності дитини дошкільного віку.

Наголосимо, що соціалізація є процесом становлення особистості, що передбачає засвоєння мови, соціальних цінностей, норм, зразків поведінки, які прийняті у суспільстві та конкретній соціальній спільноті, а також відтворення та збагачення соціального досвіду. Іншими словами, соціалізація є складним і тривалим процесом інтеграції особистості до системи соціальних зв'язків та відносин у результаті якої є можливість засвоїти конкретні зразки поведінки, соціальні цінності та норми, що будуть необхідні для успішної життєдіяльності в конкретному соціумі та конкретній соціальній групі.

З психолого-педагогічної точки зору дитинство розглядається як культурно-історичний феномен загальнолюдської культури; а дитина – не є об'єктом (продуктом) виховання, соціалізації або реципієнтом будь-яких зовнішніх впливів, а активним самостійним суб'єктом власної життєдіяльності. У змістовому визначенні дитинство – це процес постійного фізичного росту, накопичення психічних новоутворень, освоєння соціального простору, рефлексії всіх стосунків у цьому просторі, визначення в ньому себе. Соціально-педагогічна діяльність спрямована на надання допомоги дитині в ефективній соціалізації та самореалізації, передбачає, насамперед, створення оптимальної освітньої ситуації.

На основі узагальнення наукових публікацій ми прийшли до усвідомлення того, що сучасний заклад дошкільної освіти має стати вагомим «інститутом соціалізації». Наголосимо, що призначення цих закладів

спрямоване на забезпечення фізичної, психологічної та соціальної компетентності дитини від народження до шести років. Дошкільні заклади надають можливість адаптуватися дитині до існування серед людей, цілеспрямовано працюють над розвитком ціннісного ставлення до світу, озброюють елементарною наукою і мистецтвом життя. До головних завдань дошкільної освіти у контексті соціалізації відносимо наступний спектр:

- створення належних умов для реалізації дитиною свого природного потенціалу (фізичного, психологічного, соціального);
- формування механізму саморозвитку дошкільника (адекватна самооцінка, самоконтроль та саморегуляція поведінки);
- розширення свідомості дитини;
- розвиток базових якостей особистості;
- навчання дитини жити у злагоді з довкіллям, адекватно реагувати на події, оптимістично ставитися до життя, довіряти та відчувати себе захищеним;
- забезпечення гармонійного та різнобічного розвитку, формування ціннісного ставлення до Природи, Культури, Людей, Самого Себе.

З огляду на задекларовані завдання, під час організації процесу соціалізації дітей шестилітнього віку доцільно дотримуватися таких принципів, як: принцип природовідповідності виховання; принцип культуровідповідності виховання; принцип актуалізації на розвитку особистості; принцип діалогічності соціального виховання; принцип колективності соціального виховання. З метою досягнення позитивних результатів соціалізації соціальний працівник чи практичний психолог має робити акцент на використанні спеціальних практичних механізмів. З-поміж них можна виокремити такі, як: набуття дітьми досвіду позитивного розв'язання життєвих ситуацій; сприймання та коментування художніх творів як основи адекватної оцінки власного стану та стану оточуючих; розвиток уміння усвідомлювати власний стан та стан оточуючих; інсценування конфліктних і безконфліктних способів взаємодії з оточуючими з наступним їх обговоренням.

У нашому баченні в контексті соціалізації дітей дошкільного віку варто працювати у чотирьох ключових напрямках: пізнавально-художньому, комунікативно-мовленнєвому, інтелектуально-творчому, емоційно-чуттєвому. Зокрема, під час роботи за пізнавально-художнім напрямком доцільно використовувати метод проблемних ситуацій. Під час спілкування дітей між собою можуть виникати непорозуміння, суперечки, конфлікти, оскільки малюки не завжди здатні самостійно знаходити вихід з проблемної ситуації. У межах комунікативно-мовленнєвого напрямку фахівець повинен проводити інтерв'ювання дітей. Відзначимо, що ефективність колективної словесної творчості полягає у тому, що саме в цьому виді діяльності найкращим чином простежується готовність дітей спілкуватися, виявляється рівень мовленнєвого розвитку дітей дошкільного віку («Що я люблю? Що я не люблю?», «Що таке Сім'я?»). Інтелектуально-творчий напрям спрямований на розвиток мислення та творчої уяви. У цього напрямку доцільно використовували логічні вправи та завдання, які спрямовані на розвиток у дітей творчої уяви та мислення («Винахідники», «Поміркуємо разом», «Гарно – погано», «Домалюй»). Емоційно-чуттєвий напрям спрямований на розвиток почуттів та на контроль над емоціями. Зокрема, у вільний від занять час, на прогулянці, в інші часи доцільно організовувати спостереження дітей за діяльністю однолітків, дітей з інших груп, перехожих, за тим, що викликало емоційні переживання.

Таким чином, у підсумку можемо констатувати, що практичними завданнями з дітьми дошкільного віку у контексті соціалізації повинні бути: навчання дітей самостійно знаходити конструктивні способи розв'язання будь-яких проблемних ситуацій; спонукання дітей до розуміння та оцінки як характерів героїв літературних творів, так і розуміння мотивів і вчинків їх ровесників чи старших людей; розвиток інтелектуальних здібностей, фантазії, стимулювання дитячої творчості; збагачення емоційно-чуттєвого досвіду дітей та розвиток вміння співчувати як літературним персонажам та одноліткам. Вважаємо, що максимальна реалізація цих завдань сприятиме активній соціалізації дітей дошкільного віку.

Католик Галина

доктор психологічних наук, доцент,
завідувач кафедри практичної психології
Львівського державного університету внутрішніх справ

Дитинство і симулякрія: сучасні тенденції

У нашому розумінні, що базується на багаторічному досвіді роботи у дитячій психотерапії та освітніх проектах у цьому напрямку сучасна «Психодинамічна інтегративна психотерапія немовлят, дітей, підлітків та юнацтва» – це казковий похід у глибини минуло за: власною репрезентацією, визначенням еквівалента в ній дефіцитарної симуляції та симулякрії, абсорбування її та наповнення здоровими смислами. Теж саме стосується й оточення дитини. З огляду на те, що сучасне суспільство існує в системі симуляції та симулякривного стосунку з собою та іншими та розплачується за це численними розладами психічного та психологічного регістру у дітей різного віку нами була створена новітня програма підготовки фахівців у галузі дитячої психотерапії.

Теоретичне підґрунтя методології психотерапевтичного напрямку. Витоки концептуального сучасного методологічного підходу у побудові програмі освіти з «Психодинамічної інтегративної психотерапії немовлят, дітей, підлітків та молоді» (автор Г. Католик) ми вбачаємо в теоріях:

- Жана Бодріярда, яка висвітлена у праці «Симулякр та симулякрія» (Simulacra and Simulation (1981)),

- концепціях трансперсональної психології, зокрема гіпотези С. Грофа про безпроблемний внутрішньоутробний рай та гіпотези С.Кіссінджера-С.Фанті про внутрішньоутробну війну (рис. 1).

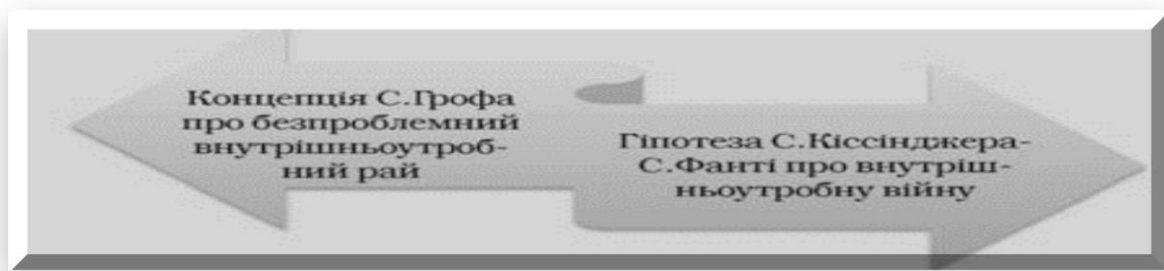

Рис1. Модель протагонізму гіпотез С. Грофа та С. Кісінджера-С. Фанті - концепції Б. Якель про психічну та психологічну дуальність плода (есенційну та інтерперсональну осі пренатального стосунку) (рис. 2).

Рис. 2. Модель есенційного та інтерперсонального стосунку Б. Якель - концепції Ж. Лакана, що пропонована у праці «Стадія дзеркала та її роль у формуванні функції Я» де йдеться про те, що на стадії дзеркала зображення дзеркальної сцени передбачає на уявному рівні подальшу символічну єдність. Це зображення в основному є видимістю цілісності та зрілості, воно контрастує з різною і незрілою реальністю тіла дитини. Це перший початковий досвід, де відбувається конфронтація реального тіла з дзеркальним зображенням.

- концепції протагоніста Ж. Лакана Ф. Дольто про те, що материнське дзеркало є одним із багатьох інструментів для цілісної індивідуалізації тіла немовляти, відмінностей між статями – несвідомим образом тіла дитини в цілому. Дзеркальне зображення є лише одним із стимулів у формуванні несвідомого зображення тіла. Тіло дитини, яке переживає дію дзеркала, не ділиться і не поділяється, а є цілісне і нероз’єдане. Це поєднання зображення у дзеркалі з несвідомим образом тіла і відбиває всі сприймані форми. Оскільки

реальне тіло вже являє собою континуум, вирішальним фактором є гра з двома зображеннями: несвідомий образ тіла та дзеркальне відображення, що створює та індивідуалізує несвідоме зображення.

- концепціях Е. Еріксона та Л. Виготського про періодизацію вікового розвитку.

- концепцій глибокої психології З. Фрейда, К. Юнга, А. Адлера та ін.

- концепції Я. Г. Католик, в якій вона трактується як інтерналізовані частки різних інтерперсональних взаємодій, які екстерналізуються у вигляді уявлень особистості про себе, в стосунку до інших, визначаючи її комунікативну пропозицію та само презентацію. Ця концепція Я цілісно представлена у наступній авторській гіпотетичній моделі (рис. 3).

Рис. 3. Гіпотетична модель динаміки формування концепції Я в онтогенетичному ракурсі

Професійну складову концепції Я дитячого психолога-практика визначено як рефлексивну експлуатацію змістів та можливостей особистісної складової концепції Я в терапевтичному стосунку з дитиною-клієнтом. Йде мова про здатність забезпечити диференційований емоційно-поведінковий відгук на різних онтогенетичних рівнях зв'язку в залежності від регресії та точки фіксації дитини-клієнта та її оточення у контексті симулякривного зміщення, починаючи з пренатального зв'язку, включаючи бондінг та ранній інтерактивний досвід діади, закарбований в репрезентаціях Селф та об'єкта.

Клепацька Ірина

вихователь закладу дошкільної освіти №1 «Берізка»
м. Городка, Городоцької ОТГ Хмельницької області

Психолого-педагогічні проблеми кіберсоціалізації дошкільників у сучасному суспільстві

Термін «кіберсоціалізація людини» запропонований у 2005 році ученим В. Плешаковим, під якою він мав на увазі локальний процес якісних змін структури особистості, що відбувається в результаті соціалізації людини в кіберпросторі Інтернет-середовища, тобто в процесі використання його ресурсів і комунікації з «віртуальними агентами соціалізації», з якими людина стикається в глобальній мережі Інтернет (у переписуванні через e-mail, на форумах, у чатах, блогах, Інтернетпейджерах, телеконференціях, online іграх тощо). На даний момент в світі існує цілий ряд способів та засобів спілкування між людьми, проте, так чи інакше, значна частина з них представлена сучасними технологіями, зокрема, представлені використанням глобальної комп'ютерної мережі – Інтернет.

Різномічні феномени кіберсоціалізації нині дедалі більше і активніше вивчають як зарубіжні, так і вітчизняні дослідники (Ю. Бабаєва, О. Войскунський, В. Плешаков, О. Смилова та ін.).

Сучасна дитина, починаючи з раннього віку, потрапляє зовсім в інше середовище, ніж її ровесник двадцять років тому. Сьогодні це не просто інший світ, а інше сприйняття нею цього світу, цього середовища. Як зазначає Д. Фельдштейн у своїй доповіді «широко відкритий, завдяки Інтернету та телебаченню, простір «загальнолюдського життя», можливість знаходитись відразу в кількох часових, історичних, географічних, етнокультурних та інших просторах, загальний пресинг величезного об'єму недиференційованої інформації призводять часто до стресових станів, а зростаюча потреба в отриманні готової продукції веде до збоїв у творчому розвитку дітей» [1]. Небезпека, не в тому, що комп'ютер одного дня почне мислити, як людина, а в тому, що людина одного дня почне мислити, як комп'ютер [1]. Тому надзвичайно актуальною є на даний час проблема вивчення особливостей реального впливу комп'ютера, телебачення та Інтернету на формування особистості дитини, її світоглядних уявлень та поведінку.

Загальновідомо, що спілкування дітей дошкільного віку з комп'ютером починається із комп'ютерних ігор, ретельно підібраних з урахуванням віку й навчальної спрямованості. Гра є основним видом діяльності дошкільника, займає важливе місце в його житті. Ігрові елементи активізують навчальну діяльність дітей, сприяють розвитку самостійності, ініціативності та логічному пошуку.

Разом із позитивними думками щодо використання комп'ютерних технологій дошкільниками, існує також і протилежний погляд щодо цього питання. Вчені наголошують на шкоді, якої завдає комп'ютер інтелектуальному розвитку дитини, а також її соціалізації в суспільстві, оскільки в основі комп'ютерних ігор – моторні реакції, а не свідомо психічна діяльність. У маленьких комп'ютерних гравців, на відміну від тих, хто малює, ліпить та моделює з натуральних предметів, значно гірше розвиваються лобові частини мозку, які регулюють самоконтроль, удосконалюють пам'ять, сприяють накопиченню знань, тобто відповідають за інтелектуальний розвиток.

У книзі Т. Оппенгеймера «Мерехтливий розум» [2] вперше найбільш переконливо відображено негативні аспекти використання інформаційних технологій як у сфері освіти, так і у процесі соціалізації дітей. Т. Оппенгеймер переконливо показує згубність сучасної комп'ютеризації навчального процесу і робить висновок, що навчання треба рятувати поверненням до традиційних безкомп'ютерних методів, що й відбувається у найбільш розвинених країнах світу, де існують своєрідні лакуни – зони, вільні від поширення інформаційно-комп'ютерних технологій.

Телевізор і комп'ютер обмежують багатство тілесного сприйняття тільки очима і вухами, скасувавши цим рівність між сприйняттям образу і звуку, оскільки наприклад, музика, яка звучить з колонок або мова невидимого диктора часто виходить з абсолютно іншої сфери реальності, ніж зображення на екрані. Телевізор, відео і комп'ютер спричиняють руйнівну дію на здоров'я дитини, навіть якщо йде найкраща дитяча програма або передача про тварин.

У зв'язку з цим можна говорити про явище «кібер-соціалізації», яке, з одного боку, значно посилює взаємодію людини зі своїм соціальним оточенням, розширює її буттєвий обрій (що постає позитивним аспектом кіберсоціалізації), а з іншого боку «віртуалізація» людського існування виявляє низку серйозних проблем.

Найбільш суттєвий негативний аспект кіберсоціалізації пов'язаний із проблемами кібер- та Інтернет-адикції (ігроманія й Інтернет-залежність), що призводять до соціального аутизму. Зазначимо, що на сьогодні не існує детально розробленого психологічного або психіатричного діагнозу Інтернетзалежності. Також вкрай небезпечним постає ситуація, коли діти спостерігають за сценами насилля в Інтернет-іграх. На відміну від вербальних стимулів (мови), що адекватно і на досить критичному рівні сприймається дитиною після 4 років, зорові образи вона здатна сприймати вже в 1,5 роки на некритичному рівні, що призводить до наслідування негативних аспектів поведінки.

Отже, кіберсоціалізація як новий вид соціалізації особистості невпинно розширює свої обрії, часом негативно впливаючи на тих, хто соціалізується в кіберпросторі. Віртуальне спілкування має свої плюси і мінуси. Плюс в тому, що воно не зобов'язує співрозмовників, не обмежує, не звужує рамками, дає певну свободу, політ фантазії. Інтернет-залежність – новітня соціальна хвороба, яка лише на перший погляд здається простою. Останні наукові та соціологічні дослідження засвідчують, що така недуга може призвести до дуже трагічних наслідків як для здоров'я, так і для суспільного статусу користувача.

Список використаних джерел

1. Фельдштейн Д. И. Проблемы психолого-педагогических наук в пространственно-временной ситуации XXI века (доклад на общем собрании РАО 18.12.2012) URL: http://www.pmedu.ru/cgi-bin/irbis64r/cgiirbis_.

2. Oppenheimer Todd. The Flickering Mind: Saving Education from the False Promise of Technology. N.Y. : Random House, Trade Paperback. 528 p.

7. Патцлафф Р. Лейтмотивы вальдорфской педагогики. От трех до девяти лет / Перевод с немецкого. К. : Изд-вл «НАИРИ», 2008. 144 с.

Клімкіна Наталія

кандидат педагогічних наук,

старший викладач кафедри педагогіки та психології

Хмельницький обласний інститут

післядипломної педагогічної освіти

Проекція соціальної відповідальності у дослідно-експериментальну роботу сільської школи з метою забезпечення просоціального становлення учнів

«З 1 вересня 2018 року в Україні розпочато впровадження реформи Нової української школи. Це перехід від школи, орієнтованої на отримання знань, до компетентісного підходу в навчанні. Концепція Нової української школи

передбачає, що педагог повинен виступати у ролі розробника навчальних програм, презентатора, фасилітатора, тренера, наставника, менеджера, консультанта, дослідника, агента змін» [1]. Однак, як свідчить практика роботи викладача закладу післядипломної педагогічної освіти: спілкування, консультування учителів, – не всі педагоги готові до виконання таких рольових позицій.

Перспективи, які очікують подальшого втілення в систему освіти України – впровадження реформ Нової української школи для формування якісно нової системи освіти, що відповідатиме світовим стандартам та підходам сталого розвитку світу. Згодом відбудеться впровадження державного стандарту, що торкнеться основної школи (затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 року №898): з 1 вересня 2022 року – для учнів 5-9 класів, які навчаються за програмами 12-ти річної повної загальної середньої освіти, а в ряді експериментальних закладів вже з 1 вересня 2021 року.

Державний стандарт встановлює вимоги до компетентностей, якими мають оволодіти учні середньої школи (5-9 класів). До таких компетентностей, окрім вже звичних нам: математичної, екологічної, інформаційно-комунікаційної, культурної, вільне володіння державною мовою, здатність спілкуватися рідною (у разі відмінності від державної) та іноземними мовами, компетентності у галузі природничих наук, техніки і технологій, інноваційність, навчання впродовж життя; включено вкрай важливі для будівничих сучасного українського суспільства громадянські та соціальні компетентності, пов'язані з ідеями демократії, моралі, справедливості, рівності, свободи, прав людини, добробуту та здорового способу життя, нетерпимості до проявів корупції, підприємливість та фінансова грамотність.

Державний стандарт також є основою для розробки типових та інших освітніх програм [3]. Тому державний стандарт спрямовує сучасну школу на закладання «фундаменту» будівництва сучасною молоддю європейського суспільства, суспільства із високим рівнем освіченості та високою культурою, а також високими стандартами соціальної відповідальності. Нами було

сплановано реалізувати соціальну відповідальність в конкретних умовах ДЕР. Закономірною і обов'язковою умовою успішної реалізації концепції Нової української школи є активне запровадження інноваційних технологій в освітній процес. Впровадження інноваційних технологій і перевірка теоретичної гіпотези традиційно, що здійснюється в процесі ДЕР. Так і в нашому випадку, в процесі організації та проведення цього виду роботи проектувалася соціальна відповідальність усіх сторін у забезпеченні просоціального становлення учнів.

Запланована робота розпочалася відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 13.02.2014 р. №137 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Свіршковецької ЗОШ I-III ступенів Чемеровецького району Хмельницької області на 2014-2018 роки» та наказу Хмельницької обласної державної адміністрації департаменту освіти і науки від 24.02.2014 р. №19 «Про проведення дослідно-експериментальної роботи на базі Свіршковецької ЗОШ I-III ступенів Чемеровецького району». З метою здійснення цілісного наукового аналізу проблеми в педагогічній теорії і практиці; визначення та обґрунтування теоретико-методичних засад модернізації партнерських відносин між громадою та навчальним закладом, удосконалення існуючих та розробки нових активних організаційно-педагогічних форм, змісту і методів формування просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді на базі вищезазначеної школи розпочалась ДЕР за темою: «Система партнерства загальноосвітнього навчального закладу і громади села у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді».

За розробленими анкетами закритого типу було встановлено, що в Свіршковецької ЗОШ I-III ступенів є досвід спільного проведення разом із громадою села різноманітних заходів, свят, зустрічей з ветеранами II світової війни, афганцями і т.д. Але разом з тим, аналіз анкет засвідчив, що не всі педагоги виявляють готовність брати участь у ДЕР, вказавши на ряд внутрішніх протиріч.

Та не зважаючи на такі відверті відповіді, педагогічний колектив включився в ДЕР, усвідомивши: важливість досвіду співпраці з громадою села і

його перспективу у вихованні учнів; грамотну тісну співпрацю на той час з Чемеровецьким районним методичним кабінетом; можливості наукового супроводу та консультаційну підтримку ХОППО; усвідомлення певних проблем у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді та бажання педагогів розв'язати ці проблеми; бажання працівників школи підняти рівень педагогічної культури батьків; бажання бути «поближче до Києва», до наукового світу, до тих інновацій, які «народжуються» в процесі ДЕР.

В процесі роботи реалізовано: удосконалення особистісно-орієнтованого підходу у процесі навчання та виховання школярів різних вікових категорій, проектні технології, круглі столи, батьківські лекторії, батьківський всеобуч, консультаційні дні, родинні свята, підготовка та проведення спільних заходів школою, громадою та місцевим будинком культури, було створено також творчі групи педагогів.

Аналіз даних, отриманих в ході ДЕР, дозволяє констатувати факт наявності основної умови, яка здатна прискорити процес формування просоціальної поведінки молодших школярів. Мова йде про існування певної «форми»-зразка, еталона, мети, до якої система прагне наблизити підростаюче покоління. В основі такої форми виступає ціннісне ставлення суб'єкта як до інших (батьків, вчителів, жителів села, однолітків), так і до себе.

Під час визначення мотивів навчальної діяльності учнів 3-4х класів проведено анкетування за адаптованою методикою Клімкіної Н.Г.. Вузькі соціальні мотиви були притаманні 52 % опитаних, 44 % зорієнтовані на повагу та статус серед товаришів і лише 4% учнів хотіли бути корисними для інших. Слід зазначити, що за результатами повторного анкетування помічаємо зростання схильності до виконання дітьми просоціальних дій: вони вдосконалюються для того, щоб бути корисними людям.

В діагностичному анкетуванні учнів 5-11 класів запропоновано анкету на визначення загальнолюдських цінностей за Кутішенко В. П. Ряд школярів турбував стан доріг та екології рідного села, проблеми війни в країні. Окремі старшокласники вказували на економічну кризу і припинення фінансування

села. Попри це, майже 34 % опитаних вище згадані проблеми не турбували і найважливішим у їхньому житті було матеріальне благополуччя сім'ї.

За результатами контрольного зрізу помічаємо повну відсутність просоціальної пасивності школяра. Учнівська молодь голосує за добробут населення, організацію змістовного дозвілля усіх жителів села. Відповіді випускників 11 класу характеризуються високою свідомістю, політичним баченням розвитку країни та села. Ряд опитаних мріє повернутися в село після навчання і пов'язати з ним свою долю. Є і практичні дії школярів: за клопотанням ради старшокласників проведено освітлення вулиць села.

Таким чином, в процесі співвідношення результатів з поставленою метою та визначеними завданнями яскраво спостерігається позитивна оцінка особистістю себе й своїх можливостей, здатність вибудовувати відносини взаємодопомоги й співучасті з іншими людьми, гуманістична спрямованість інтересів, цінностей та ідеалів, а також здатність особистості реалізовувати себе на користь суспільству.

Впродовж експерименту, порівнявши свої результати зі звітами інших навчальних закладів України по ДЕР, педагоги школи вже по-іншому подивилися на виконану роботу і подальшу перспективу розвитку закладу. Також педагогічні працівники із своїми дослідженнями мали можливість брати участь у різноманітних конкурсах та конференціях, писати та публікувати статті. За результатами ДЕР був підготовлений науково-методичний посібник «Система партнерства загальноосвітнього навчального закладу і громади села у формуванні просоціальної поведінки дітей та учнівської молоді», упорядником якого стала на той час методист районного методичного кабінету Антецька Тетяна Степанівна. Матеріал посібника широко використовується сьогодні іншими педагогами, що задіяні в ДЕР, а також під час лекцій та практичних робіт зі слухачами курсів.

Варто відмітити, що статті вчителів змінили свій характер і вже засвідчували статистичність результатів та продуктивність роботи. З часом до колективу прийшло розуміння, що досягнення нової якості освіти можливе за

умови державно-громадського та соціально відповідального управління навчальним закладом.

В «Національній стратегії розвитку освіти» №344 зазначається, що «Розроблення національної стратегії зумовлено необхідністю кардинальних змін, спрямованих на підвищення якості і конкурентоспроможності освіти в нових економічних і соціокультурних умовах, прискорення інтеграції України в міжнародний освітній простір» [3]. А для цього має відбуватися певна орієнтація у діях освітян на глобальні освітні тенденції, зокрема й компетентності соціально–громадянські.

Дістервег А. писав: «Вчитель лише до тих пір здатний насправді виховувати й утворювати, поки сам працює над своїм власним вихованням і освітою» [2]. Такими виявилися педагоги Свіршковецької школи. Минуло три роки після завершення ДЕР, а у Свіршковецькій школі продовжують успішно застосовувати проектно-інвестиційну технологію управління закладом загальної середньої освіти, в якій директор здійснює управлінську діяльність «непомітно», передаючи право виступати додатковими суб'єктами управління іншим учасникам освітнього процесу. Важливу роль у формуванні іміджу відіграє в школі не сам керівник, а керівники методичних осередків, творчих та динамічних груп, члени педагогічного колективу, батьки та представники громадськості. Весь колектив працював над розробленням ряду внутрішкільних документів, які регламентують роботу згідно нових вимог Законів «Про освіту», «Про повну загальну середню освіту». Було розроблено Положення про внутрішню систему забезпечення якості освіти, Положення про академічну доброчесність, Положення про преміювання, Правила поведінки, Програму протидії булінгу, Програму громадянсько-патріотичного, морально-етичного виховання. Завдяки ДЕР колектив школи став більше соціально відповідальним, що дає змогу більш успішно працювати в команді та створювати власний продукт.

Також у закладі створено дитячо-юнацьку громаду «Шкільна толока» спочатку лише для формування просоціальних мотивів. В даний час

удосконалили структуру та програму дій, врахувавши вимоги НУШ щодо формування ключових компетентностей здобувачів освіти. Вважають, що на часі реалізація гендерної політики. В школі III ступеня започаткували роботу клубів для дівчат та хлопців із залученням спеціалістів різних галузей. Керівник закладу Срібняк Віра Вікторівна стверджує, що функціонування створеної системи зупинити практично неможливо.

ДЕР у закладах загальної середньої освіти набуває поширення. Педагогічні колективи в процесі експериментів шукають шляхи оновлення освітнього процесу, піднімають свій рівень педагогічної творчості, впроваджують нові програми, налагоджують співпрацю з науковими установами, закладами вищої освіти, інститутами ППО, центрами професійного розвитку, забезпечуючи себе їхньою підтримкою.

Саме завдяки ДЕР педагогічні інновації, «народжені» науковцями, знаходять своє практичне втілення у конкретних закладах освіти, дають змогу вирішувати проблеми, які там з'являються.

Список використаних джерел

1. Бібік Н. М. Нова українська школа: порадник для вчителя. Київ : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди»», 2017. 206 с.

2. Бібік Н. М., Ващенко Л. С., Локшина О. І. Компетентісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи (Бібліотека з освітньої політики) Київ : Видавництво «К. І. С.», 2004. 112.

3. Новий Державний стандарт базової середньої освіти//Lex Inform Юридичні новини України. URL: <https://Lexinform.com.ua/v-ukraini/novuj-derzavnyj-standart-bazovoyi-serednoyi-osvity/> (дата звернення 05.01.21)

Коса Наталія

кандидат психологічних наук,
асистент кафедри педагогіки та соціальної роботи

Чернівецького національного університету

імені Юрія Федьковича

Профілактика формування віртуальної свідомості під час кіберсоціалізації дітей в сучасних умовах

Сьогодні не лише українських, але і абсолютно всіх дітей планети Земля обумовлено переходом на новий освітній, культурний, екзистенційний рівень. Пандемія вірусу COVID-19 внесла значні корективи в соціально-економічну, політичну, психологічну та фізичну активність всіх верств населення. Особливого ця ударна хвиля вплинула на підростаюче покоління. Вимушена соціальна ізоляція, зміна всіх паттернів поведінки та комунікації привів до появи у світі нового явища – кіберсоціалізації.

Зважаючи на те, що одним з основних процесів, яким оволодівають у дитячому та підлітковому віці є соціалізація – уведення нових умов існування та комунікації через кіберпростір призвело до адаптації всіх психічних процесів та явищ, почала активно формуватись віртуальна свідомість, іноді заміщуючи реальну. Підміна реального життя віртуальним, виникнення кліпового мислення, зниження фізичної активності може призвести до вкрай негативних тенденцій широкого спектру: від психологічного неблагополуччя до відхилень «великої психіатрії».

Якщо психіка дорослої людини є умовно стійкою, то психіка дитини ще знаходиться у стані формування та є дуже сензитивною до різних зовнішніх інформаційних, соціально-психологічних, навчально-виховних впливів. Таким чином. Перед наукою та практикою сьогодні постає важлива проблема збереження людського потенціалу шляхом створення ефективних профілактичних програм профілактики та подолання негативних явищ, які супроводжують процес кіберсоціалізації.

Опитування, проведене серед батьків (47 чол.) та учнів (58 чол.) загальноосвітніх шкіл м. Чернівці, показало, що їх суб'єктивне самопочуття, активність та настрої протягом 2020 – 2021 н.р. значно знизилися. Батьки дітей наголошують, що основними проблемами, які призвели до загального зниження психофізичного тону є не лише загальне зниження соціальної активності, негативні зміни у фінансовому становищі родин, але й різке зростання необхідності використовувати кіберпростір для роботи, навчання, спілкування. Діти в меншій мірі, але фіксовано негативно, заявляли про свій психофізичний стан у рамках зниження самопочуття, активності та настрою. Серед превалюючих симптомів, які з'явилися у дітей були відмічені головні болі, млявість, дратівливість, підвищена втомлюваність, агресивність. Часто у свідомості межа між віртуальністю та реальністю стирається, зникає. У результаті відбувається підміна реального життя віртуальним. Що, у свою чергу призводить до каскаду соціально-психологічних проблем, особливо у підлітковому віці.

Аналізуючи отримані дані, можна припустити, що віртуальна свідомість стає не лише необхідним новоутворенням для комунікації у кіберпросторі, але і своєрідною реактивною захисною формою взаємодії із довкіллям. Оскільки віртуальна реальність наразі постає різновидом психічної реальності із своїм власним символізмом і є доволі невизначеною, то можна говорити про появу нової людини – *Homo virtualis* – як нового соціотипу сучасності, основною характеристикою якого є розмивання межі між реальністю та віртуальністю. Формування нової метакультури із своїми лінгвістичними, соціокультурними та просторовими особливостями диктує необхідність створення адаптаційних проєктів.

Для сьогодення, коли ми знаходимось тільки на шляху цифрової трансформації суспільства, доречним є побудова соціально-психологічних механізмів, які б супроводжували цей процес, піклуючись про психологічне здоров'я дітей. Таким чином, профілактика віртуалізації свідомості дітей та підлітків повинна базуватись на таких принципах:

- збереження соціальної та психологічної активності окремої від таких у кіберпросторі, що забезпечується розподілом фактичного часу користування мережею Internet та залученням до соціальної активності;
- навчання методам саморегуляції дітей та підлітків з метою зняття психоемоційного напруження внаслідок надмірної соціальної та кіберсоціальної активності;
- поступове входження в нову цифрову цивілізацію, лімітоване параметрами індивідуального психофізіологічного та загального соціального розвитку;
- адаптація традиційних, національних та культурних особливостей до кіберпростору;
- введення нормативно-правової регламентації в процес кіберсоціалізації з метою санкціонування проявів правопорушень щодо дітей та підлітків;
- соціально-психологічний супровід процесу кіберсоціалізації в освітніх структурах всіх рівнів.

Таким чином, ми бачимо, що віртуальна реальність поступово входить у наше повсякденне, особисте, професійне життя. Причому віртуальна реальність та кіберпростір у певному розумінні розширюють межі і стирають кордони. З одного боку, це полегшує наше життя у плані навчання, роботи, навіть шопінгу. А з іншого боку різкий стрибок у кіберсоціалізацію призводить до дисбалансу у психофізіологічному розвитку дітей та потребує професійного соціально-психологічного супроводу. Поступово ми бачимо синтез таких систем як технічно-інформаційна, соціальна та біологічна на якісно новому рівні у кіберпросторі. Тому головним завданням сьогодення є забезпечення профілактики повної віртуалізації людської свідомості, особливо дитячої та підліткової, встановлення розумних усвідомлених меж між реальним та віртуальним життям навіть під час кіберсоціалізації суспільства.

Любецька Мар'яна

кандидат наук державного управління,
доцент кафедри маркетингу та менеджменту,
Хмельницький кооперативний торговельно-економічний інститут,
директор Хмельницького міського Центру
соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді

Соціальна відповідальність батьків перед дітьми під час розлучення: соціально-психологічний аспект

Аналізуючи статистику, за останній рік кількість одружень зменшилася на 29%. Ймовірно, на це вплинув карантин, хоча тренд до скорочення шлюбів спостерігався і раніше. Невтішна статистика і з розлученнями. Велика кількість розлучень свідчить, на думку науковців, про те, що процедура розірвання шлюбу в Україні є значно простішою та ліберальнішою, ніж в інших країнах.

Розірвання шлюбу – одна з підстав припинення шлюбу (ч. 2 ст. 104 СК України), що здійснюється органами РАЦС або судом. Розірвання шлюбу в органах РАЦС (так званий адміністративний порядок) за загальним правилом відбувається за наявності таких умов: 1) подружжя має право подати спільну заяву про розірвання шлюбу; 2) подружжя не має дітей; 3) орган РАЦС складає актовий запис про розірвання шлюбу після спливу одного місяця від дня подання такої заяви, якщо вона не була відкликана; 4) при цьому орган РАЦС не з'ясовує причини розірвання шлюбу; 5) орган РАЦС не вживає заходів щодо примирення подружжя. Процедура розірвання шлюбу судом у порядку окремого провадження відбувається за наявності таких умов: 1) подружжя подає спільну заяву про розірвання шлюбу; 2) подружжя має дітей. Проте, окрім спільної заяви, подружжя повинно надати суду письмовий договір, в якому будуть передбачені такі умови стосовно дітей: 1) з ким із подружжя будуть проживати діти; 2) яку участь у забезпеченні умов їхнього життя братиме той з батьків, хто буде проживати окремо; 3) а також про умови здійснення ним права на особисте виховання дітей; 4) подружжя подає до суду

також договір про розмір аліментів на дитину, який має бути нотаріально посвідчений. Проте в літературі зазначається, що якщо батьки уклали т. зв. «договір про розірвання шлюбу», тобто досягли згоди на утримання дитини, не обов'язковим є судовий порядок розгляду цієї категорії справ [1].

Важливим залишається той факт чи зможуть батьки домовитися між собою та створити максимально сприятливі умови для зростання дітей, а саме соціально-психологічний клімат дітей на повноцінний розвиток та виховання з дотриманням норм соціальної відповідальності. Соціальні норми виконують охоронну, регулятивну і виховну функції, визначають раціональні межі свободи людини. Розрізняють такі види соціальних норм: звичаї, традиції, норми моралі, релігійні (канонічні) норми, етичні норми, політичні норми, корпоративні норми, норми громадських організацій, технічні норми, норми культури, норми права тощо. У залежності від видів соціальних норм виділяють такі різновиди соціальної відповідальності: моральна, релігійна, дисциплінарна, політична, правова (юридична) тощо. Моральна відповідальність настає у випадку порушення традицій, звичаїв, норм культури та естетичних норм. Вона відображається у суспільному осуді та соціальному відмежуванні від суб'єкта, що порушує чи ухиляється від виконання норми поведінки. Правова відповідальність настає у випадку порушення норм державно-організованого права. Вона має активний характер, оскільки передбачає активний психологічний вплив на порушника аж до застосування примусового фізичного впливу. Таким чином, соціальна та правова відповідальність співвідносяться як загальне та особливе. Для цих видів відповідальності притаманні наступні спільні риси: 1. Як будь-яка соціальна, так і юридична відповідальність є засобом гарантування та охорони суспільних відносин; 2. Вони встановлюються певними суб'єктами та гарантуються певними засобами; 3. Є засобами гарантування прав людини та суспільних інтересів; 4. Мають динамічний характер, тобто розвиваються та трансформуються разом із суспільними відносинами; 5. Існують у певній сфері та регламентуються певним різновидом соціальних норм; 6. Переслідують досягнення певної мети

та мають функціональну спрямованість; 7. Передбачають настання певних наслідків для порушника; 8. Виробляють повагу до прав та свобод людини і є проявами культури суспільства. Наявність зазначених вище спільних рис не заперечує самостійного характеру правової відповідальності як основного різновиду соціальної [2].

Досвід надання соціальних послуг Центрами соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді свідчить про те, що на жаль велика кількість сімей, що розлучаються не можуть домовитися мирним шляхом щодо врегулювання питань визначення місця проживання дітей, їх виховання та утримання, догляду та повноцінного забезпечення усіх прав та свобод дитини, яка захищена на рівні законодавства. Таким чином, на допомогу щодо врегулювання спірних питань покликані соціальні служби.

Ми визначаємо, що є три варіанти вирішення спірних питань щодо окреслених проблем. Враховуючи рівень сформованості соціально відповідальних громадян, їхніх установок, норм та правил життя це рекомендації врегулювання конфліктних ситуацій мирним шляхом із залученням психологів та медіаторів; підписання договору двома сторонами засвідченого нотаріально, а в крайньому разі – вирішення питання в судовому порядку.

Чимало родин обирають революційний метод з'ясування стосунків і прикро, що в такому разі забувають, що в центрі уваги опиняється дитина, яка ще не розуміє подій і не може себе захистити. Намагаючись, ніби забезпечити краще життя для неї ж (дитини), батьки через свої амбіції, образи один на одного, «не пропрацьовано» психологічні травми забувають про дитину і таким чином починають діяти абсолютно в протилежному напрямку. Тому психологи застерігають батьків від типових помилок, і закликають до того, що дітям потрібно говорити правду, захистити дітей від деталей, не перекладати відповідальність за певні дії на дітей, створити максимально дружні відносини з екс чоловіком/дружиною та показати хороші стосунки при дітях, максимально убезпечити дітей від дорослих суперечок, конфліктів, скандалів тощо, будувати

власне життя і разом працювати над проектом виховання спільних дітей в нових ролях. Зазначимо, що найважча робота, то робота над собою, удосконалення, саморозвиток, самоорганізація. Навіть за відомою пірамідою потреб А. Маслоу самовираженість найвищий ступінь, якому потрібно вчитися та докладати максимум власних зусиль.

Таким чином соціальна відповідальність батьків перед дітьми під час розлучення ставить перед ними нові виклики та перспективи для розвитку та правильного вибудовування стосунків із забезпечення законних прав та інтересів дітей, а також динамічний характер, розвиток стосунків, які трансформуються у суспільні відносини та норми.

Список використаних джерел

1. Дутко А.О. Розірвання шлюбу за законодавством України. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/may/2132/vnulpurn201480112.pdf>

2. Охріменко О. О., Іванова Т. В. Соціальна відповідальність. Навч. посіб. К. : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут». 2015. С. 13–14.

Лялюк Галина

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри теоретичної психології

Львівський державний університет внутрішніх справ

Кіберсоціалізація як чинник «прихованого сирітства»

Однією з основних ознак розвитку сучасного суспільства є стрімкий розвиток комп'ютерних інформаційних технологій, Інтернет-мереж, які стали невід'ємною частиною нашого життя та дають не тільки широкі можливості для розвитку здібностей, покращення знань і розширення кола інтересів, але й містять у собі реальні загрози як для дорослих, так і для дітей. Нарівні з

позитивними сторонами, соціальні мережі мають і негативні наслідки – це інтернет-залежність, економія або відсутність часу на живе спілкування.

Проблематика соціалізації дітей та молоді через вплив соціальних мереж Інтернет є міждисциплінарною і привертає увагу спеціалістів різних галузей знань: соціологів, філософів, політологів, соціальних психологів, педагогів.

Ця проблема є актуальною, але в той же час і малодослідженою. Процес соціалізації у віртуальному просторі є темою накових розвідок Д. Белла, М. Кастельса, Т. Лукмана та ін. Серед українських авторів слід відзначити роботи Т. Каменської, О. Горошко, О. Личковської, С. Коноплицького, В. Симховича, та ін. Сучасні процеси дозволяють говорити про явище кіберсоціалізації, яке стало актуальним в рамках розвитку інформаційної цивілізації.

Кіберсоціалізація – процес соціалізації особистості в кіберпросторі, зміна структури самосвідомості особистості, яка відбувається під впливом і в результаті використання сучасних інформаційних і комп'ютерних технологій в контексті життєдіяльності [1]. Особливо сильний вплив відчувають діти, оскільки для них існує тільки один світ – світ тілесного досвіду, і цей досвід виявляється різним в реальному і віртуальному світі.

Когнітивний розвиток сучасної дитини не просто прискорюється за одними показниками і гальмується за іншими, а відбувається перебудова функціональних мозкових структур. Дитина початку XXI століття те тільки бачить інший світ, ніж її однолітки сто років тому, але аналізує та інтериоризує його дещо по-іншому. Реальність екрану й реальність кімнати, вулиці не утворюють нерозривної єдності, куди дитина могла б включитися одночасно, і тому настає патологічне розщеплення процесу сприймання на сферу, де можлива повна активність і маніпуляції реальними предметами, і сферу, де відбувається маніпуляція уявними предметами у віртуальному просторі (при віртуальній грі) або просте спостереження за ними (при перегляді телевізора) [3].

Змінене середовище вимагає відповідної діяльності, а тому формує ті когнітивні здатності, які дають можливість ефективно діяти у цьому іншому світі. Посилений розвиток одних здатностей і недостатнє тренування інших створює двополюсну ситуацію, коли діти – успішні діячі віртуального світу є невдахами реального і навпаки. Перед психологами і педагогами повстає складне завдання – вибудувати міст між реальним і віртуальним світом, розробити такі методи навчання і психологічної корекції, які б дозволили б нівелювати негативні тенденції когнітивного розвитку та всіляко сприяти позитивним.

Можливості соціальних мереж доки ще не дослідженні в повному обсязі, але вже зараз дають привід стверджувати їх виключний вплив на формування свідомості дітей та молоді, мотиви їх поведінки, ціннісні орієнтації, стиль життя, вибір мети і шляхів її реалізації, супутніх процесу соціалізації.

Відтак, соціальні мережі, відсуваючи на другий план класичні інститути соціалізації – родину, школу, друзів, – займають усе більш домінуючу роль у процесі соціалізації особистості й здійснюють безпосередній вплив на формування її ціннісних орієнтацій, а відтак послаблюють виховний потенціал сім'ї. Відбувається «дистанціювання» між дитиною та батьками, що призводить до прояву симптомів «прихованого сирітства».

«Приховане» сирітство – ситуація, коли дитина залишена наодинці з собою, відчувається самотньою, непотрібною, осиротілою. Симптомами прихованого сирітства є емоційна відчуженість дітей від батьків, що, на думку В. Семиченко та В. Заслуженюк, проявляється у байдужому ставленні батьків до дітей, не контрольованості поведінки дітей. Це, своєю чергою, призводить до неврозів, деформації характеру та поведінки, тобто до відхилень у розвитку особистості, які у майбутньому можуть бути трансформовані у соціальні девіації [2].

Молоді батьки постійно занурюючись у віртуальний простір соцмереж, не приділяють належної уваги дітям, що проявляється в емоційній відчуженості дітей від батьків. Гаджети, мобільні телефони стали основними іграшками дітей

вже з першого року життя, та дуже «зручними» для батьків. Яскравий віртуальний світ цілковито поглинає увагу дитини, відбувається маніпуляція уявними предметами у віртуальному просторі (при віртуальній грі). Як наслідок, постійно зменшується проміжок часу для «живого» спілкування в родині.

Постійне перебування в мережі Інтернет негативно позначається на процесі соціалізації через: скорочення безпосередніх соціальних взаємодій з оточуючими, звуження соціальних зв'язків, зміни в спілкуванні з близькими друзями і близькими, розвиток депресивного стану. Таким чином, кіберсоціалізація виступає одним з вагомих чинників «прихованого сирітства», позаяк «живе спілкування» відступає на другий план.

Актуальною постає проблема – створення в Інтернеті культурних сегментів, спеціально орієнтованих на дітей та молодь, які задовольнятимуть їх потреби і в той же час сприятимуть їхньому особистісному розвитку та успішній соціалізації. Необхідною є розробка таких методів навчання і психологічної корекції, які б дозволили нівелювати негативні наслідки кіберсоціалізації, а також впровадження просвітницьких програм для батьків з метою запобігання «прихованого сирітства».

Список використаних джерел

1. Каменская Т. Г. Социальное знание и виртуализация социальной реальности. Одесса : Астропринт, 2009. 280 с.
2. Семиченко В. А., Заслуженюк В. С. Мистецтво взаєморозуміння. Психологія та педагогіка сімейного спілкування. Київ : Веселка, 1998. 210 с. С. 12
3. Симхович В. Проблемы социализации молодежи в сетевом обществе. Spoleczenstwo sieci. Tom I. Gospodarka sieciowa w Europie srodkowej i wschodniej. Pod red. Slawomira Partyckiego. Lublin: Wydawnictwo KUL, 2011. С. 201–205.

Москалюк Оксана

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Особливості становлення ідентичності у дітей дошкільного віку

Особистісне начало у людині зароджується у ранньому дитинстві. Кожен з нас має знати про себе все та розуміти своє життя: свої можливості та обмеження, дії та вчинки, еталони поведінки та межі відповідальності, власні потенції та вартісності. Відчуття себе, визначеності серед інших, здатності приймати рішення, орієнтуючись на свої судження, у науковій літературі називають ідентичністю.

Ідентичність, як предмет міждисциплінарних досліджень, трактується у контексті різних підходів як:

- особистісне утворення (центральний конструкт) у структурі особистості;
- усвідомлення цілісності та неперервності у часі власної особистості;
- відчуття своєї тотожності (самототожності) як причинності усіх своїх проявів;
- центральне надбання особистості, підґрунтя її гармонійного розвитку;
- скоординованість «реальності – ідеальності» у образі «Я» та самосвідомості;
- характеристика особистості, що забезпечує їй автономність, збереження і підтримку власної цілісності, усвідомлення у собі певних якостей, рис характеру, способів поведінки;
- динамічна система, що розвивається нелінійно протягом усього життя людини і має складну ієрархічну структуру;
- інтегроване особистісне утворення, що формується у процесі самоототожнення зі значущими взірцями поведінки у найближчому соціальному оточенні;

- важливий регулятор міжгрупових відносин, оцінювання особистістю своєї належності до соціальної групи тощо.

Універсальний та міждисциплінарний характер окресленої проблеми дозволяє розглядати різні види ідентичності та їх розвиток стосовно статі, віку, сфери життєдіяльності, соціальної ситуації тощо. Відповідно розрізняють такі види ідентичності як: гендерна, статево рольова, соціальна, етнічна, релігійна, професійна і т.д.

Ідентичність формується протягом усього життя людини, починаючи з раннього дитинства. Дошкільний вік є періодом формування у дитини потреб, здібностей, уявлень, умінь, які забезпечують їй життєдіяльність. Цей період психологи і педагоги визначають як унікальний у психічному становленні людини, оскільки саме тоді закладаються фундаментальні основи розвитку, пробуджуються і змінюються передумови та механізми оволодіння різноманітними видами людської діяльності [1, с. 78].

Цей вік характеризується також великою залежністю психічного і фізичного здоров'я дитини від умов соціального середовища. Перебування дитини у людському оточенні сприяє становленню її соціального досвіду, обізнаності, здатності встановлювати та підтримувати контакти з оточуючими людьми, дорожити ними, бути адекватним ситуації, вимогам і сподіванням авторитетних дорослих, перш за все батьків. Процес усвідомлення своєї тотожності (ідентичності) розпочинається у сім'ї: через спосіб сімейного життя, стосунки, взаємодію та спілкування, через слова, які говорять один одному, через відчуття та сприйняття.

Характерною особливістю дітей дошкільного віку є активне прагнення до пізнання світу та самого себе. У цьому віці розвиваються емоції та почуття, збагачується світ відчуттів дитини, емоційних переживань, розширюється світогляд та коло інтересів. Дошкільники яскраво виражають моральні та інтелектуальні емоції, що є важливими внутрішніми збудниками їхньої активності та поведінки. Вони усвідомлюють свою поведінку та порівнюють себе з іншими.

Знання себе, своїх фізичних, інтелектуальних і моральних сил (свого «само») дають дошкільнику можливості регулювати та контролювати свої дії і поведінку, зіставляти їх з соціальними вимогами, з бажаннями і прагненнями інших людей. Люди, з якими дитина вступає у спілкування, є ніби дзеркалами, де вона бачить своє «само». З'ясовуючи своє ставлення до оточуючих людей, дитина самовизначається і тим самим усвідомлює свою ідентичність.

Слід зазначити, що у дошкільному віці дитина не тільки пізнає себе, а й переживає те, що пізнає, відкриває його для себе, певним чином ставиться до нього і до самої себе. Усвідомлення дитиною своїх дій, цілей діяльності, мотивів поведінки означає початок формування власного «Я».

Важливим ступенем усвідомлення себе суб'єктом різних дій є виникнення у дошкільника здатності діяти самостійно, пересуватися відповідно до своїх бажань. Цей факт започатковує нові форми взаємин з дорослими, суттєво перебудовує ставлення дитини до себе.

Процес формування ідентичності дошкільника постійно змінюється та розширюється: спочатку – це батьки, далі він поширюється на інших членів родини, потім – на однолітків, потім – на соціальне оточення: місце проживання, дитячий садок, а також на ті рівні, які не можна досягнути безпосередньо, а лише через уяву – книги, мультфільми, життєві історії, легенди, байки, жарти – усе це створює ситуації, де формується розуміння себе, перевіряється здатність зберігати свою тотожність.

Ідентичність дошкільника, як уявлення про самого себе (власне «само»), має такі особливості:

- пов'язана з ідентифікацією (батьки, ровесники, найближче оточення);
- співвідноситься із заохоченнями та покараннями з боку дорослих;
- на поведінковому рівні обумовлена прийняттям приписів та погоджень типової для дошкільника поведінки;
- пов'язана з активністю самої дитини, процесами самопізнання та емоційно-ціннісного ставлення до себе;

- співвідноситься із самоствердженням дитини – наполягання на своєму, за допомогою якого дошкільник пізнає власні можливості;

- обумовлена активним утвердженням власного «Я», відстоюванням самостійності тощо.

Таким чином, на становлення ідентичності дошкільника впливають:

- любов та прийняття дитини, що надає їй простір свободи для своїх проявів;

- знання про своє походження (сім'ю, рід, родину);

- підтримка власних сил дитини (для формування позитивної самооцінки);

- відчуття безперервності лінії свого життя – усвідомлення себе у часі (уявлення про себе у минулому, теперішньому і майбутньому, коли минуле можна порівняти з теперішнім, відчуті свої зміни, здатність ними керувати);

- підтримка для переосмислення усіх подій свого життя, ставлення до них як основи внесення змін у своє майбутнє;

- надання простору дитині для її самовираження із встановленими межами безпеки;

- позитивність та оптимістична позиція дорослих, щоб дитина могла навчитися позитивно ставитися до себе та інших людей.

Список використаних джерел

1. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи : підручник для студентів педагогічних факультетів. К. : Абрис. 1997. 416 с.

Овод Юлія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Соціальний супровід сім'ї, яка виховує дитину-інваліда

Поява у сім'ї дитини з інвалідністю або обмеженими можливостями здоров'я завжди великий стрес для усіх членів сім'ї. Досить часто сім'я, яка виховує дитину з особливими потребами зіштовхується з негативним відношенням зі сторони оточуючих. Суспільством не завжди адекватно оцінюються проблеми таких сімей і лише невелика кількість відчуває підтримку.

Спеціалісти центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді в таких випадках є посередниками між сім'ями, які виховують дітей з обмеженими можливостями та суспільством. Вони організують та координують роботу щодо забезпечення таких сімей послугами з соціального супроводу та залученням до співпраці спеціалістів закладів охорони здоров'я, освіти, культури, представників громадських і благодійних організацій та волонтерів.

Хвороба дитини змінює увесь звичний устрій життя сім'ї. Надання своєчасної допомоги підвищує шанси для вдалої адаптації дитини та її сім'ї до суспільного життя та покращення морального і психологічного клімату в таких сім'ях. Для батьків, які виховують дитину з особливими потребами, співпраця з соціальними працівниками надає впевненості у своїх силах, сприяє усвідомленню власних можливостей та можливостей дитини, активній участі у навчанні та вихованні, допомагає батькам та дітям краще взаємодіяти між собою.

Сучасному підходу до сімей, які виховують дитину з особливими потребами присвячені статті С. Забрамної, Н. Мазурової, І. Левченко, Г. Мішина. Питання соціального супроводу сімей, які виховують дітей з особливими потребами, досліджувалися Н. Меркуловою, Ж. Захаровою, Л. Токарською.

Проблеми та особливості життєдіяльності сімей, які виховують дитину з особливими потребами, досліджували також Р. Кравченко, О. Романенко, М. Радченко, О. Ляшенко та ін. Так, до прикладу, М. Радченко особливу увагу

звертає на допомогу даній категорії сімей, а Л. Шипіцина розкриває у своїх працях проблеми, пов'язані із соціалізацією дітей – інвалідів.

З появою у сім'ї дитини з обмеженими фізичними можливостями повністю змінюється спосіб життя усіх її членів. У сім'ї з'являються проблеми, з якими раніше вона не зіштовхувалася та спостерігається неготовність до їх вирішення. Недостатність поінформованості про усі служби, заклади та організації, які надають послуги даній категорії сімей призводить до того, що батьки не завжди знають куди звертатися щоб отримати медичну, соціальну та психолого-педагогічну допомогу.

Соціальні працівники центру соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді організовують свою роботу відповідно до наступних етапів:

- пошуково-діагностичний;
- етап заключення договору про співпрацю;
- етап безпосереднього соціального супроводу;
- етап підведення підсумків.

На першому етапі виявляють сім'ї, які потребують соціального супроводу. Інформацію про сім'ї, які виховують дитину з особливими потребами соціальні служби отримують шляхом повідомлень фізичних чи юридичних осіб; письмової заяви батьків або осіб, що їх замінюють. На протязі даного періоду встановлюється контакт з сім'єю та орієнтація сім'ї на співпрацю. Соціальні працівники збирають інформацію про сім'ю, її проблеми, визначають потреби та ресурси.

Другий етап спрямований на пошук альтернативних шляхів вирішення проблеми, а також виявлення осіб з найближчого оточення для надання допомоги в проведенні реабілітаційних заходів. Соціальними працівниками складається план заходів соціального супроводу та підписується договір про співпрацю та реалізацію затвердженого плану усіма членами сім'ї.

На третьому етапі реалізуються усі заходи, передбачені планом роботи, проводиться проміжний контроль та діагностика реалізації плану.

Підсумковий етап передбачає підведення підсумків та моніторинг ефективності соціального супроводу сім'ї з метою надання їй відповідних рекомендацій.

Робота спеціалістів центрів соціальних служб для сім'ї, дітей та молоді з сім'ями, які виховують дитину з особливими потребами побудована на наступних принципах:

1. комплексне вивчення проблем сім'ї;
2. принцип надання своєчасної допомоги сім'ї з дитиною з особливими потребами;
3. принцип системного підходу в реалізації соціального супроводу;
4. принцип соціально-психологічного супроводу сім'ї на усіх вікових етапах дитини з особливими потребами;
5. принцип виявлення реабілітаційних можливостей сімей дітей з обмеженими можливостями;
6. принцип врахування психологічних особливостей батьків, які виховують таку дитину;
7. принцип гуманного ставлення до сім'ї та дитини;
8. Принцип «одного цілого» діагностики та корекції;
9. Принцип конфіденційності та професійної етики психолога чи соціального працівника.

Соціальний супровід здійснюється за наступними напрямками:

1. Допомога з надання побутових послуг, які включають сприяння у оформленні пільг на різноманітні послуги, транспорт, сприяння у транспортуванні дитини до місця лікування, забезпечення технічними засобами реабілітації, організація навчання в школі, літній відпочинок дитини, налагоджування побуту дітей з урахуванням їх фізичного чи психічного стану, допомога у забезпеченні засобами реабілітації в домашніх умовах.
2. Сприяння в отриманні медичних послуг, а саме допомога в навчанні родичів дитини з особливими потребами практичним навичкам догляду в

домашніх умовах, допомога в отриманні санаторно-курортного лікування, залучення спеціалістів для процесу адаптації. реабілітації.

3. Сприяння в отриманні психологічних послуг: психодіагностика та обстеження дітей, членів сім'ї, їх психологічної реабілітації; психологічна підтримка, консультування і корекція; сприяння участі у групах взаємопідтримки.

4. Сприяння в отриманні педагогічних послуг: допомога батькам у вихованні, навчанні та професійній підготовці дітей з урахуванням особливостей їх психічного та фізичного стану, допомога і організації дозвілля дітей з батьками.

5. Економічні послуги: сприяння в отриманні матеріальної та натуральної допомоги, працевлаштування за необхідності та підвищення кваліфікації, соціальна підтримка у відповідності до законодавства.

6. Правова допомога: сприяння консультування з питань соціально-правового захисту, оформленні документів, забезпечення захисту прав та інтересів дитини.

Отже, діти з особливими потребами та їх сім'ї є найбільш незахищеної категорією населення. Не зважаючи на загальні соціальні труднощі, які притаманні більшій частині населення в критичних ситуаціях, вони важко адаптуються до негативних соціальних змін, їм притаманний низький рівень здатності до самозахисту, вони постійно відчують на собі дискомфорт від дефіциту розвитку правової системи та недосконалість системи допомоги зі сторони як державних так і недержавних організацій. Тому сьогодні є важливим перегляд змісту та структури взаємовідносин на основі нових принципів та підходів державної політики по відношенню до даної категорії дітей.

Олійник Катерина

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Ігрова дитяча діяльність як засіб перетворення соціальної реальності

У даний час вивчення питань, пов'язаних з розкриттям різних аспектів взаємодії гри і соціальної реальності, має велике значення як для розуміння принципів впливу один на одного різних художніх феноменів, так і для усвідомлення специфіки сучасної культури. Театралізація, притаманна сучасній культурі, нерідко йде врозріз з традиціями виховання театральної школи, призводить до порушення принципу функціонування художньої культури і розриву акту культурної комунікації. Дослідження сучасної ігрової структури в художніх практиках дозволяє виявити тенденції динаміки розвитку соціокультурного простору та визначити стан ігрової компоненти в сучасній культурі, що, в свою чергу, призводить до глибшого розуміння змін, що відбуваються в культурі в цілому.

Гра пронизує всю людську культуру і займає важливе місце в її становленні й існуванні, будь-яка інновація в культурі виникає спочатку як гра. Ігрова функція складна і багатогранна, гру можна розглядати як сферу емоційно насиченого спілкування, як основу мистецтва, як спосіб розкриття творчих здібностей людини, його звільнення від соціальних умовностей і особистих комплексів. Гра (доступна дитині і незбагненна для вченого) – вид вільної діяльності, який існує заради самого процесу, не породжує залежності від результату («я повинен»). Навпаки, в чуттєвої установці – «я можу» – відбувається справжнє виявлення всієї сукупності процесів взаємодії зі світом, що протікають в людині, і переживання їх. Особливо яскраво дані процеси спостерігаються в грі акторській. Способи сценічного існування актора надають багатий матеріал для осмислення буття людини у всій його повноті.

Традиційно гра розглядається як різновид фізичної та інтелектуальної діяльності, позбавленої прямої практичної доцільності і представляє індивіду можливість самореалізації, що виходить за рамки його актуальних соціальних ролей. Як особливий феномен культури гра має низку характеристик, які розкривають її специфіку. Серед них виділяються свобода, творчий характер діяльності, естетичність, символічне перетворення навколишнього світу, наявність певного часу і простору, динаміки їх розгортання, заданість певних правил, які фіксують конкретний модус гри. В системі культури гра виконує ряд функцій, серед яких особливо виділяється функція соціалізації, яка дає можливість входження новому поколінню в людське співтовариство за допомогою гри. Крім того, сучасний інтерес до проблеми ігрового елемента в культурі обумовлений характерним для гуманітарної думки ХХ століття прагненням виявити глибинні до-рефлексивні підстави людського існування, пов'язані з притаманним лише людині способом переживання реальності.

Дитячій грі властива більша природність, безпосередність і спонтанність, ніж грі сценічній, яка багато в чому чітко організована і заздалегідь підготовлена до сценічного безпосереднього існування. У дитячій грі її учасники переживають власні почуття і емоції, в той час як актор на сцені переживає і транслює почуття і думки, властиві персонажу. Дитячій грі не потрібний глядач, який стає необхідним компонентом театрального дійства, оскільки всі сценічні події здійснюються в поле його сприйняття. Дитяча гра розгортається з метою розвитку емоційної сфери, освоєння або набуття будь-якого досвіду. Гра актора в більшій мірі має спрямованість на донесення до глядача певної думки, закладеної автором або режисером і отримала своє переломлення крізь призму особистого досвіду актора. Акторській грі притаманне використання цілого комплексу необхідних художніх засобів з метою адекватного вираження задуму. В силу цього в сценічній грі поведінка актора виявляється логічнішою і послідовно вивіреною, а гра дитини відрізняється стихійністю і спонтанністю.

В грі маска може бути скинута, причому як свідомо, так і несвідомо, а натомість неї дитина починає грати іншу маску згідно правилами гри. Дотримуючись внутрішнім інтенціям і настійним життєвим інтересам, прикриваючись маскою, той, хто грає, може «оголяти» свої справжні переживання, почуття, бажання і фантазії. Прагнення бути самим собою (або Собою) в грі (як дитячої, соціальної, так і сценічної) призводить до органічної і безпосередньої поведінки в образі персонажа, який грається, тому, що характер рухів і образ дії відповідають глибинним потребам дитини слідувати за власним наміром, яке завжди перекладається в фізичну енергію. Так за допомогою гри відбувається вивільнення затаєних чуттєво-вольових імпульсів самого наміру руху, які органічно переводяться в рухові акти. Тому в будь-якій справжній грі поведінка може бути дуже органічною і природно сприйматися, а технологічно досконале, але неорганічне сценічне існування буде завжди або видно, або чутно, або відчутно.

Паралельно з тілесною природною виразністю розвивається і здатність свідомого спостереження і коригування глибинних процесів мислення, що знаходять своє відображення в психофізичному поведінці. Важлива роль в цьому процесі випадає на частку уяви. Щоб виникла повнота життєвої присутності, природним в творчому акті бачиться дати свободу своєї фантазії.

Цінність гри проявляється і в тому, що сам процес приносить радість учасникам, не обтяженим заданим цілепокладанням на результат. Віддаючись грі, той, хто грає, пам'ятає про умовність ігрової ситуації. З втратою даного пам'ятання гра закінчується і вступає в силу реальна життєва ситуація. Тому дитина може грати будь-яку роль, справді переживаючи почуття, відчуваючи емоційні стани, пов'язані з пропонованими обставинами і подіями, котра відбулась обраній ним ролі. При цьому той, хто грає, одночасно може спостерігати за самим процесом гри, стаючи глядачем. Ігрова ситуація створює унікальну можливість бути тим, кого грають, тим, хто грає, і тим, хто дивиться. Існування в цих трьох іпостасях дозволяє дитині отримати естетичне задоволення і радість від процесу гри і знайти відчуття повноти буття. Втрата

однією з трьох складових, а також надмірне занурення в будь-яку з них, призводять до того, що гра переривається, втрачається естетична компонента, зникає принцип задоволення від гри. Це, в свою чергу, тягне за собою ситуацію, коли страждання «ролі» переходять безпосередньо до того, хто грає, або споглядальна відстороненість переростає в байдужість. Порушення вищевказаної триєдності призводить до стирання грані між умовністю гри і соціальною реальністю.

Таким чином, розглянувши феномен гри, зауважимо, що мотивом гри в будь-якій ролі є прагнення до негайної реалізації своїх не досяжних в даний момент бажання, хотіння, знання, і це можливо тільки в грі. Саме в ній відбувається ілюзорна реалізація нездійснених бажань персонажа, що грається, в процесі справжніх переживань. Всі події ролі трапляються з тим, хто грає, і відображаються на його психофізичному стані, при повному його розумінні умовності того, що відбувається.

Пастух Людмила

кандидат психологічних наук,
старший викладач кафедри менеджменту та освітніх технологій,
Хмельницький обласний інститут післядипломної педагогічної освіти

Системний підхід щодо попередження інтернет-ризиків та кібербулінгу серед здобувачів освіти

Цифрове середовище, зокрема мережа Інтернет, сьогодні є не лише важливим джерелом інформації, але і способом комунікації, який нівелює перепони для спілкування. Через глобальний вплив COVID-19 діти проводять все більше часу в Інтернеті і у зв'язку з цим можуть зазнавати різноманітних ризиків: залякування, переслідування, домагання для сексуальних цілей, онлайн-вербування для вчинення злочинів, участь у екстремістських

політичних чи релігійних рухах, комерційна експлуатація, небезпечні Інтернет-челенджі, «групи смерті» та ін.

Як зазначається у листі МОН України від 10.03.2021 р. №1/9-128 «Рекомендації для проведення додаткових профілактичних заходів закладами освіти серед дітей та інформування батьків щодо компетентностей безпечної поведінки в цифровому середовищі» право дитини на безпеку та захист є базовим та поширюється на її життєдіяльність як онлайн, так і офлайн.

Разом з тим, не кожна дитина в Україні володіє достатнім рівнем знань щодо існуючих ризиків в цифровому середовищі та навичками безпечної поведінки в цифровому просторі. Діти мають право отримувати знання та підтримку у використанні цифрового середовища. Надавати таку підтримку є спільною відповідальністю батьків, педагогічних працівників, громади загалом.

Актуальність приділення уваги означеній проблематиці спричинена й тим, що як показують результати досліджень, 67% дітей зазначають, що стикалися в Інтернеті із залякуванням, цькуванням та матеріалами, які викликали негативні емоції та почуття (страх, тривогу, сором та ін.).

При цьому необхідно зауважити, що спостерігається недостатня поінформованість педагогів, батьків про причини, види, прояви Інтернет-ризиків та кібербулінгу серед здобувачів освіти; які часто не уявляють масштабів поширення проблеми і не знають, як боротися з цим явищем.

Необхідно зазначити, що аналіз діяльності закладів освіти, який здійснює Хмельницький ОППО засвідчує, що у всіх освітніх установах (дошкільних, загальноосвітніх, професійно-технічних) спланована і проводиться велика кількість профілактичних заходів з питань попередження всіх проявів насильства над дітьми та протидії Інтернет-ризикам та кібербулінгу серед здобувачів освіти

Але разом з тим, ми стурбовані виявленою гостротою проблеми насильства та булінгу й кібербулінгу.

Так за результатами дослідження, проведеного у лютому-березні 2021 р. Хмельницьким обласним інститутом післядипломної педагогічної освіти серед

учнів 9-11-х класів (загальна кількість респондентів становила 7814 осіб) було виявлено, що вважають себе жертвами булінгу 2336 старшокласників, що на 89 випадків більше, ніж у попередньому дослідженні, проведеному у 2019 році.

Необхідно зазначити, що використання формату онлайн дослідження дозволило максимально охопити анкетуванням учнів 9-х, 10-х, 11-х класів всіх закладів освіти районів, міст, об'єднаних територіальних громад Хмельницької області. А те, що опитування проводилось анонімно, і, відомості про заклад освіти та клас не вказувались, – дає підстави на отримання результатів високого рівня достовірності.

Узагальнені результати дослідження, проведеного у лютому-березні 2021 р. показали, що жертвами кібербулінгу вважають себе: 9,5% учнів 9-х класів; 8,3% учнів 10-х класів; 7,4% учнів 11-х класів; всього 480 старшокласників. Для порівняння: у дослідженні, проведеному у 2019 р. визнали себе жертвами кібербулінгу 5,7% учнів 9-х класів; 6,1% учнів 10-х класів; 4,6% учнів 11-х класів. Що свідчить про негативну динаміку щодо зростання кількості випадків кібербулінгу серед учнів 9-х, 10-х та 11-х класів закладів освіти області. Зокрема, на 3,8% – серед учнів 9-х класів; на 2,2% – серед учнів 10-х класів; на 2,8% – серед учнів 11-х класів.

Викликає велике занепокоєння, що більш ніж 5-та частина учасників моніторингового дослідження (21,8% учнів 9-х класів; 21,1% учнів 10-х класів; 24,6% учнів 11-х класів) нікому повідомляти не буде про випадки булінгу. Окремої уваги і аналізу заслуговує той факт, що за виявленим у підсумку дослідження рейтингом, – учні швидше про такі випадки повідомлять класного керівника, педагогів, директора, заступника директора з виховної роботи, практичного психолога ніж батьків.

Таким чином, результати вищепредставленого моніторингового дослідження засвідчують нагальну необхідність продовження роботи щодо пошуку найбільш дієвих засобів і форм організації профілактичної роботи з питань превенції попередження Інтернет-ризиків та кібербулінгу серед здобувачів освіти.

Беручи до уваги гостроту та особливості виявлених проблем, на нашу думку, ефективність профілактичної роботи з означеної тематики в значній мірі залежить від системного підходу в закладах освіти щодо попередження та комплексного реагування на прояви насильства, булінгу, кібербулінгу, який передбачає:

- планування і реалізацію заходів, спрямованих на формування компетентності дітей, батьків та педагогічних працівників з питань безпечної поведінки в цифровому просторі;

- формування нетерпимого ставлення до порушення прав, свобод, безпеки дитини взагалі та в цифровому середовищі зокрема;

- поглиблення просвітницько-профілактичної роботи з батьками; побудова партнерських взаємовідносин між закладом освіти та родиною; більш ширше залучення батьків до освітнього процесу; сприяння їх обізнаності щодо особливостей потреб дітей та надання адресної підтримки дітям;

- ефективний психологічний супровід учасників освітнього процесу;

- розширення взаємодії та співпраці фахівців закладів освіти з центрами, службами, поліцією, кіберполіцією, іншими організаціями, які опікуються означеною проблематикою.

Отже, щоб ефективно протидіяти поширенню кібербулінгу та іншим Інтернет ризикам дітей та підлітків, необхідно об'єднувати зусилля науковців, методичних служб, освітян-управлінців, педагогів, практичних психологів, соціальних педагогів, батьків щодо підвищення загального рівня правової свідомості здобувачів освіти, рівня їх обізнаності з проблем порушення прав людини, забезпечення навчання моделям безпечної поведінки дітей та молоді, вироблення вміння протистояти негативним впливам, формування в молодіжному середовищі атмосфери взаємного толерантного та емпатійного ставлення.

Равлюк Тетяна

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки та соціальної роботи
Чернівецький національний університет
імені Юрія Федьковича

Проблеми дистанційного навчання дітей із порушенням слуху

Пандемія Covid-19 внесла свої корективи в життя людей світу. Стосується це також і українців. Якщо ж здорові дорослі люди якимось чином долають труднощі, пов'язані з карантинними обмеженнями, то дітям, а особливо з особливими освітніми потребами, це зробити надзвичайно складно. Зумовлено це вимушеною організацією освітнього процесу в дистанційних умовах.

Аналіз довідкової літератури виявив, що «дистанційне навчання (англ. «distance learning») – це навчання на відстані; спосіб навчання, який передбачає спілкування учня / студента з педагогом за допомогою технічних засобів, в т. ч. через Інтернет та електронну пошту, а також навчання під керуванням комп'ютерних навчальних програм» [2].

З метою вивчення стану організації дистанційного навчання та, відповідно, врахування в подоланні труднощів, Державною службою якості освіти України було проведено онлайн-опитування керівників ЗЗСО, педагогів, батьків, здобувачів освіти 9-11 класів (з 08.04.2020 р. по 15.04.2020 р.). Вибірка становила 211,9 тис. осіб, з яких 44,1 тис. учнів.

Значною проблемою організації дистанційного навчання школярі зазначили відсутність розкладу дистанційних занять під час карантину (9%, 3979 осіб). 4,6% (2047) учнів вказали на факти недотримання вчителями такого розкладу.

Серед способів комунікації з педагогами здобувачі освіти обрали:

□ «надсилання переліку параграфів підручника та вправ для самостійного опрацювання (18 164 учнів, 41,2%);

- проведення навчальних занять онлайн (7574 осіб, 17,2%);
- надсилання відеоматеріалів із навчальних тем (5911 осіб, 13,4%);
- проведення самостійних робіт, тестування (5158 осіб, 11,7%);
- надсилання лише домашнього завдання (3774 осіб, 8,5%).

Водночас 1408 учнів (3,2%) вказали на відсутність комунікації педагогів з ними» [1].

Як видно з переліку, вагоме значення має здатність особистості працювати самостійно та наполегливо. Безперечно, з координацією й певним контролем з боку педагогів і батьків.

Що ж до учнів із порушеннями слухової функції, з одного боку, самостійна діяльність забезпечує її планомірність і ефективність, з іншого – співпраця з учителями, індивідуальне консультування та проведення онлайн-уроків із застосуванням інтерактивних методів навчання підвищить результативність освітнього процесу.

Більшість опитаних школярів зазначили, що їм подобається вчитися дистанційно: 54,6% (24087 осіб). Однак, 45,4% (20001) негативно ставляться до дистанційного навчання.

Констатовано проблеми, які виникають під час дистанційного навчання: технічні (низька якість інтернет-з'єднання, відсутність якісних гаджетів, перевантаження онлайн-платформ), психолого-педагогічні (труднощі адаптації до нових умов, ненормований режим діяльності, відсутність мотивації учнів до навчання), методичні (відсутність досвіду, умінь використовувати інформаційно-комунікаційні технології, методичного супроводу), санітарно-гігієнічні (недотримання ергономічних вимог до викладу матеріалу, велике навантаження на органи зору, слуху, м'язи спини).

З огляду на результати проведеного опитування були сформульовані рекомендації для усіх категорій респондентів. Детальніше розглянемо та доповнимо пропозиції для учнів, оскільки вони нададуть можливість подолати труднощі в умовах дистанційного навчання й дітям з особливими освітніми потребами, в т.ч. з порушенням слуху.

Отже, для підвищення якості організації дистанційного оволодіння системою наукових знань, формування вмій і навичок учням необхідно:

- скласти індивідуальний розклад занять, погоджений із розкладом для всіх учнів класу;
- чітко дотримуватися режиму дня (повноцінний сон, харчування, зміна видів діяльності);
- створити комфортні умови для навчання (необхідні гаджети, канцтовари, вчасне провітрювання приміщення);
- регулярні перерви (фізкультпаузи для очей, органів слуху, м'язів спини);
- за необхідності мати змогу швидко замінити батарею в слуховому апараті (повідомити педагога у разі виникнення проблеми й порушення слухового сприймання та комунікації).

Найважливіше, що потрібно пам'ятати у ході дистанційного навчання дітей із порушеннями слуху, це усунення або мінімізація бар'єрів (труднощів комунікації) у навчанні, зумовлених конкретним порушенням; орієнтація на збережені функції школяра (сильні сторони), котрі певною мірою можуть компенсувати уражені або втрачені функції організму. Зокрема, більше уваги приділяти розробці демонстраційних, наочних матеріалів для зорового сприймання; доповнювати інформацію субтитрами, перекладом на жестову мову.

Лише за дотримання запропонованих рекомендацій дистанційне навчання буде ефективним для всіх здобувачів освіти, в т.ч. з порушеннями слухової функції.

Список використаних джерел

1. Аналітична довідка щодо організації дистанційного навчання у закладах загальної середньої освіти в умовах карантину. URL : https://sqe.gov.ua/images/materials/опитування/28.05.2020_Аналітична_довідка+Рекомендації_опитування_ДИСТАНЦІЙНЕ-школа.pdf (дата звернення: 19.05.2021).

2. Тлумачний словник з інформатики та інформаційних систем для економістів (Л. С. Козловська, Н. М. Поліщук). URL: slovopedia.org.ua/59/53405/388790.html (дата звернення: 19.05.2021).

Радомська Алла

вихователь закладу дошкільної освіти №1 «Берізка» м. Городка
Городоцької ОТГ Хмельницької області

Сирітство як соціальний феномен сучасності

Глибока соціальна криза занепад економіки зниження рівня культури та освіти в суспільстві – ось негативні чинники, які відчутно і болісно впливають на умови життя і виховання дітей. Сьогодні, все частіше доводиться чути про проблеми в сімейних колах, негаразди і непередбачувані ситуації, які зачіпають, насамперед, маленьку людину – члена сім'ї, порушують її права, пригнічують індивідуальність і в окремих випадках, позбавляють батьківської опіки. На сучасному етапі спостерігається збільшення кількості дітей-сиріт, що змушує стверджувати: в Україні виник новий феномен соціального сирітства.

Для нашого суспільства ця проблема не є новою, адже визначення «соціальне сирітство» з'явилося ще у 50-ті роки ХХ ст. і знайшло своє відображення, як у науковій так і в інших назвах літератури. Дана проблема вивчалася і в цілому ряді психологічних, соціально-педагогічних, соціологічних, правових, економічних, державно-управлінських досліджень. У підсумку, результат спільний – соціальне сирітство – це явище аномальне, яке вказує на недолугість системи захисту прав та свобод дитини, свідчить про кризу інституту сім'ї, негативний вплив соціального оточення на формування особистості.

Коваленко О., розкриваючи сутність даного феномену, вказує на те, що це особливий стан дитинства, обумовлений його місцем в умовах певної

соціальної культури, в системі соціальних відносин, що розглядає усіх дітей, які залишилися без належної опіки та виховання поза залежності від соціального статусу батьків [3, с. 32].

В даний час в Україні до «соціальних сиріт» відносять наступні групи неповнолітніх:

- безпритульні діти, які не мають постійного місця проживання через втрату рідних, або асоціальну поведінку дорослих, а також діти, яких батьки вигнали з дому;
- бездоглядні діти – це та категорія дітей, яка має місце проживання, але змушена «жити» на вулиці з ряду причин: неспроможність опікунів матеріально їх утримувати, захворювань батьків психічного характеру, або їх небажання займатися вихованням дітей;
- діти-втікачі і з виховних закладів, що зазнали насильства даних установ;
- діти-втікачі із благополучних сімей, такі, що мають певні відхилення у психічному та особистісному розвитку, неврівноважені, схильні до конфліктів;
- діти, що за своїми психологічними ознаками відчують бажання постійно перебувати на вулиці, учні з низьким соціальним статусом, діти, що мають потяг до бродяжництва, а також діти трудових мігрантів та розлучених сімей.

Причини виникнення соціального сирітства можна умовно поділити на зовнішні та внутрішні. Безумовно, до зовнішніх факторів цього явища слід віднести умови державного характеру (економічна нестабільність, зубожіння, війна, втрата роботи, зростання злочинності). Все більше людей відчують психологічну напругу, страх перед майбутнім, зневірюються і почуваються незахищеними. А це, в свою чергу, призводить до конфліктів у сім'ї, негативно позначається на вихованні дітей. Внутрішні фактори феномену соціального сирітства зароджуються в самій сім'ї (сімейні проблеми), але у даному випадку соціально-економічна ситуація в державі може провокувати негаразди в

сімейних осередках. І як наслідок, маємо ряд причин, що безпосередньо впливають на виникнення соціального сирітства (відмова від немовлят, позашлюбне народження, погані матеріальні та житлові умови, жорстоке поводження з боку дорослих, зловживання ними алкоголю чи наркотиків, проблеми із законом і т. п.).

Поруч з морально-етичними, психологічними причинами залишення дітей без догляду та піклування можна поставити і медичні (наявність у батьків хвороб, які не дають можливості виконувати батьківські обов'язки [3, с. 11-12]. Безумовно, наслідки впливу соціального сирітства на дітей не відворотні. Звідси і поява у них депресивного стану, дратівливість, агресивність, тривожність, відсутність до оточуючих і т. п. [1, с. 8].

Цікавою і обнадійливою є думка вченого Шишко О. про те, як можна запобігти появі соціальних сиріт, та зберегти психічне здоров'я підростаючого покоління. Він зазначає, що це можливо за умови дотримання кожною сім'єю певних умов виховання. Ось основні з них:

- Мікроклімат здорових стосунків між членами родини, повага, розуміння, доброзичливість у відносинах, тобто, правильна організація сімейного життя.

- Приклад батьків.

Скільки б ви не розмовляли з дитиною, як би не пояснювали, як слід чинити правильно, що добре, а що погано, найважливішим аргументом для неї ваша поведінка. Діти відзеркалюють дії своїх батьків, і тому надзвичайно важливо бути вимогливим до себе і контролювати кожен свій крок, подаючи своїм «чадам» взірець позитивного прикладу для наслідування.

- Батьківський авторитет.

Він повинен бути не авторитарним, а щирим не непідкупним. Батьки не повинні нехтувати правом підкоряти дітей своїй волі, правом спонукати їх до виконання встановлених норм і вимог, визначених життям конкретної родини. Але ці права повинні базуватися на довірі між усіма членами сім'ї.

- Достатній рівень психолого-педагогічної освіченості батьків.

Батьківство потребує певних знань та здібностей, які допомагають глибше розуміти потреби, запити дитини, реально оцінювати різні ситуації, знаходити шляхи впливу на неї.

- Усвідомлення дорослими відповідальності перед суспільством за виховання нащадка. Батьки повинні розуміти, що вони плекають не лише опору і підтримку для себе, вони виховують майбутніх громадян, членів великої української родини.

Список використаних джерел

1. Артющкіна Л. М. Сирітство в Україні як соціально педагогічна проблема (соціально-правовий аспект). Суми : Сум ДПУ, 2002. 268 с.

2. Брутман В. Н. Причини соціального сирітства. *Соціальна робота*. 1994. №5. С. 11–12.

3. Коваленко О. О. Соціальне сирітство як соціокультурний феномен : дис. канд. соціал. наук : 22.00.03 / НАН України, Ін-с соціології. К., 2006. 212 с.

4. Пархомов Л. І. Причини виникнення сирітства. *Соціальний захист*. 1992. №7. С. 47–51.

Раєвська Яна

доктор психологічних наук,
професор кафедри психології,
Інститут підготовки кадрів державної
служби зайнятості України (м. Київ)

Використання технології арт-терапії у роботі з дітьми

Сучасний етап розвитку психологічної освіти в Україні актуалізує питання всебічного та гармонійного розвитку особистості. Арт-терапія визначається як технологія цілеспрямованого використання мистецтва як засобу психотерапевтичного та психокорекційного впливу на особистість. Вона ґрунтується на переконанні, що внутрішнє «Я» людини відтворюється у

візуальних образах щоразу, коли вона малює чи займається ліпленням спонтанно, на відміну від ретельно організованої навчальної діяльності. Її метою є гармонізація особистості шляхом розвитку її здатності до самопізнання та самовираження.

Сучасні дослідження арт-терапії охоплюють різні її аспекти. Так, зміст технології, історію її розвитку та сучасні особливості розглянуто в працях О. Вознесенської, Л. Терлецької та ін. Можливості використання різних форм і методик арт-терапії у психологічній практиці досліджували О. Копитін, К. Рудестам, В. Соловйова та ін. Педагогічні аспекти застосування арт-терапії (артпедагогіка, педагогіка творчості) проаналізовано в працях О. Деркач, Л. Лебедевої та ін.

Арт-терапія є міждисциплінарним підходом, який об'єднує різні галузі знань – психологію, педагогіку, медицину, культурологію тощо. Переважно вона використовується у психотерапевтичній і психокорекційній практиці у вигляді сукупності методик, що побудовані на застосуванні різноманітних видів мистецтва та сприяють стимулюванню творчого потенціалу дитини, розвитку творчих і когнітивних здібностей, корекції психосоматичних, психоемоційних порушень і відхилень в особистісному розвитку

Усі методи арт-терапії можна умовно поділити на 3 групи: пасивні (рецептивні), активні та інтегровані. Пасивні передбачають залучення дитини до арт-терапевтичних проявів, активні – спонукають до безпосередньої діяльності дитини; інтегровані – це симбіоз різних арт-терапевтичних впливів.

Арт-терапія – прекрасний психотерапевтичний метод в роботі з дітьми різного віку та включає:

- напрямки роботи з образотворчої діяльності, направлені на корекцію мотиваційної сфери дитини та передбачає психологічний супровід сюжетних ліній, створених дитиною;
- створення колажів із малюнків, фотографій, символів, природних матеріалів, що навчає дитину «спілкуватися» з навколишнім середовищем;

- пальчиковий театр та нетрадиційні форми роботи з папером має на меті психокорекцію моторної, когнітивної, мотиваційної сфери дитини. За допомогою сюжетно-рольової гри діти знайомляться з елементами виразних рухів, мімікою, жестами;
- робота з тістом, що передбачає корекцію рухової можливості дитини, корекцію пізнавальних і творчих можливостей дитини;
- малювання на тканині губкою, пальцями та долонями, що сприяє підвищенню потреб в активності та реалізації моторних та емоційних можливостей;
- маскотерапія, в процесі якої дитина ліпить своєрідний портрет-маску, яка асоціюється з усіма її страхами, тривогами або пережитими негативними спогадами.
- музикотерапія, яка допомагає дитині зняти стрес, відрегулювати порушення мови, а також позбутися від відхилень в поведінці;
- піскотерапія, під час якої дитина проявляє свій внутрішній світ і навіть може коригувати певні сторони своєї особистості, відмінно розвиває дрібну моторику і вчить дитину концентрації; допомагає дітям, які пережили будь-які стреси: хвороба близьких, переїзд на нове місце проживання, перехід в інший дитячий дошкільний заклад тощо;
- сценічне мистецтво допомагає дитині зануритися в світ власних переживань, вчить її висловлювати свої почуття вербальними та невербальними засобами;
- ляльковий театр, який спрямований на формування емоційної сфери дитини, розвиває пам'ять, мислення, увагу й уяву;
- казкотерапія, основними цілями якої є емоційна підтримка дитини, формування у неї уявлень про навколишній світ і міжособистісними взаємини, а також розвиток творчих навичок і здатності спілкуватися в колективі.
- сенсорна інтеграція та психокорекція передбачає знайомство дитини з формою, розміром, площиною та частинами предметів, що сприяє

психокорекції пізнавальних процесів, мотивації, а також підвищенню соціальної адаптації дитини.

Арт-терапія заснована на мобілізації творчого потенціалу людини, внутрішніх механізмах саморегуляції та зцілення. Цей психотерапевтичний напрямок включає в себе і багато інших, таких як психотерапія, ігротерапія, психодрама, танцювальна терапія, символдрама.

Під час проведення різноманітних арт-терапевтичних практик особлива увага приділяється відтворенню фантазії дитини. При цьому дотримуються основних правил арт-терапії, зокрема:

- дитина має право вибирати вид та зміст своєї творчої діяльності, працювати у своєму особистому темпі,
- враховуються індивідуальні особливості дитини,
- підбираються певні види діяльності, які окрема дитина спроможна виконати і отримати результат,
- регламентується робота дитини, що дає змогу підвищити зосередження уваги [2].

Такі правила дають змогу стимулювати пізнавальну активність дитини, організувати поведінку, підвищити самооцінку.

На заняттях з арт-терапії дітей не примушують виконувати визначених завдань, вона може викласти свої інтереси та уподобання. Дитина починає глибше усвідомлювати свої потреби і мотиви, краще концентрувати та переключати увагу в процесі діяльності.

Арт-терапія, забезпечуючи динамічну і гармонійну взаємодію між дитиною, продуктом її творчості та дорослим (психологом, педагогом, вихователем), не лише здійснює терапевтичний чи корекційний вплив на психофізичний стан дитини, а й реалізує основні функції освіти: виховну, розвивальну, діагностичну, корекційну, соціалізуючу тощо.

Таким чином, арт-терапія є сучасною технологією корекційно-виховної роботи. Вона виходить за межі традиційного освітнього та корекційного процесу, гармонійно поєднуючи психолого-педагогічний, корекційно-

розвивальний, медичний і соціальний аспекти. Використання цього напряму дозволяє здійснювати більш ефективний вплив на формування емоційної сфери особистості, спонукає до подальшого розвитку компенсаторних властивостей збережених функціональних систем, покращує соціальну адаптацію дитини.

Список використаних джерел

1. Арт-терапевтичні техніки у роботі практичного психолога: рекомендації щодо використання арт-терапевтичних технік у роботі практичного психолога закладів освіти. URL: [static.klasnaocinka.com. ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo](http://static.klasnaocinka.com.ua/.../art_terapiya_u_roboti_psiholo) (дата звернення: 15.05.2021).
2. Вознесенська О. Особливості арт-терапії як методу. *Психолог*. 2005. № 39. С. 5.
3. Деркач О. Педагогіка творчості: Казкотерапія на допомогу вчителю, вихователю, практичному психологу. Вінниця : ВДПУ, 2008. 48 с.
4. Савінова Н. В., Серета І. В., Борулько Д. М. Технології корекційно-виховного процесу : навчально-методичний посібник. Миколаїв : Іліон, 2018. 172 с.
5. Терлецька Л. Про методи арт-терапії. *Психолог*. 2002. № 5. С. 26.

Рідкодубська Ганна

доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницького національного університету

Робота соціального працівника з дітьми-жертвами домашнього насилля

Нажаль, проблема домашнього насилля актуальна в усі часи, адже традиційно нехтувалась та була такою, про яку вести розмови було соромно й безперспективно. Але часи змінились, проблема набула ознак вирішення. Питання роботи з дітьми-жертвами домашнього насилля – гостре та актуальне,

адже саме дитина, сприймаючи насильницькі дії по відношенню до себе як норму, нестиме їх у власну сім'ю та повторюватиме шлях батьків.

Незважаючи на дослідження проблем причин появи, наслідків домашнього насилля та шляхів профілактики, обґрунтування основних джерел формування поведінки тирана та жертви до сьогодні залишаються маловивченими. Нині корекція та профілактика домашнього насилля визначає роль та місце соціального оточення, участі рідних та близьких людей дитині, адаптативних можливостей дитини оточення. Розробкою проблем протидії домашнього насилля займалися такі науковці, як: І. Богданова, Л. Войтова, Я. Юрків та ін. Проблемами соціально-педагогічного супроводу людей, які зазнали насилля займаються: Т. Гончарова, О. Кочемировська, Г. Лактіонова, та ін. Науковці Л. Войтова, І. Дубиніна, С. Мосієнко, Ю. Онишко та ін. обґрунтовують та аналізують практику реалізації соціальних програм подолання домашнього насилля в Україні. Проте залишаються недостатньо обґрунтованими ефективні техніки роботи з дітьми-жертвами домашнього насилля.

Ми погоджуємось із науковими поглядами Л. Войтової, яка вважає, що «у ситуації домашнього насильства фахівцям із соціальної роботи доводиться вирішувати такі завдання:

- 1) сприяти попередженню всіх виявів домашнього насильства;
- 2) надавати підтримку жертвам;
- 3) змінити поведінку кривдників» [1, с. 80].

Наукові пошуки О. Ткаленко, яка виокремлює причини і фактори, що впливають на формування агресивної поведінки до дитини. Дослідниця виокремлює такі: «соціально-культурні (стереотипність уявлень про ролі у сім'ї та виховання дітей, високий рівень алкоголізації населення, поширення наркоманії, низький рівень правової освіти населення), особистісні (психічні розлади, високий рівень агресії, власний негативний досвід дитинства, низька самооцінка осіб), економічні (зниження рівня життя частини населення, безробіття, соціально-побутова невлаштованість)» [4, с. 24]

У грудні 2017 року було прийнято Закон про «Протидію домашнього насилля» та затверджено Порядок розгляду роботи міністерств та відомств щодо домашнього насилля, в цьому порядку обґрунтовано комплексну роботу «структурних підрозділів міністерств у попередженні жорстокого поводження з дітьми, фізичного, сексуального, психологічного, соціального насильства та наданні невідкладної допомоги дітям, які стали жертвою жорстокого поводження» [2].

Отже, аналіз наукових джерел дає нам змогу вести розмову про такі особливості роботи соціального працівника з дітьми-жертвами насилля в сім'ї: одним із найважливіших завдань соціального працівника у роботі з дитиною-жертвою домашнього насилля має бути своєчасне виявлення такої категорії клієнтів, із метою отримання повної інформації про насильницькі дії та найближчі та віддалені наслідки вчинення насилля і виявлення шкоди, якої завдало це насильство.

У рамках педагогічної співпраці є можливість надання фахової допомоги і адаптації дітей-жертв домашнього насилля до соціуму через розірвання шаблонів, можливості реалізації прав та свобод кожної дитини до гармонійного розвитку та проведення ефективної профілактики домашнього насилля як соціального явища. Аналіз наукових праць дозволив виділити особливості роботи соціального працівника з дітьми, які зазнали насилля в сім'ї.

Отже, визначені педагогічні особливості роботи з дитиною, яка зазнала насильницьких дій в сім'ї як концептуальні основи обдуманого поведінки дорослих і усвідомлення значущості особистості дитини. Таке звернення до особистості кривдника і жертви вимагає розгляд людини як суб'єкта, а не об'єкта надання допомоги, що визначає формування і розвиток потреб відповідальності за власні дії та в цілому і життя власні потреби та доцільну їх реалізацію, знання власних прав і свобод. Комплексний підхід до питань протидії домашнього насилля, на нашу думку – основне питання, яке повинно стояти на порядку денному як в соціальних службах, в освітніх закладах, і в усіх державних органах, які врегульовують вирішення цієї проблеми.

Список використаних джерел

1. Войтова Л. В. Соціально-педагогічна робота щодо профілактики насильства над дітьми в сім'ї. *Соціальна педагогіка: теорія та практика*. 2013. №1. С. 79–86.
2. Закон України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» № 2671-VIII від 17.01.2019. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19#Text> (дата звернення 10.12.2020).
3. Порядок розгляду заяв та повідомлень про вчинення насильства в сім'ї або реальну його загрозу. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/616-2003-%D0%BF#Text> (дата звернення 12.05.2021).
4. Ткаленко О. М. Адміністративно-правове забезпечення діяльності органів публічної адміністрації щодо попередження насильства в сім'ї відносно дітей: дис. ... канд. юр. наук / Одеса, 2016. 298 с.

Романовська Людмила

доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Використання соціальних ігор у соціально-педагогічній діяльності

Соціальні ігри використовуються переважно в соціальному вихованні підлітків і старшокласників. Про це свідчить аналіз дисертаційних досліджень останніх років. До основних напрямів використання соціальних ігор можна віднести наступні: найбільш загальні завдання виховання (формування соціально цінного досвіду, адаптації до соціального середовища; розвиток самосвідомості (формування самопізнання, розвиток соціальної активності); розвиток комунікативної сфери (виховання емпатичної культури, регулювання соціальних очікувань, формування толерантності); ціннісна орієнтація (військово-патріотичне, цивільне і екологічне виховання).

Аналіз ряду теоретичних підходів до вивчення соціальних ігор засвідчив, що вперше, така категорія ігор як соціальні була виділена С. Шмаковим. До них автор відносить сюжетно-рольові та ділові ігри. Сюжетно-рольова гра – це форма моделювання дитиною соціальних відносин і вільна імпровізація, не підпорядкована жорстким правилам, незмінним умовам. Під діловими ж іграми автор пропонує розуміти форму відтворення предметного і соціального змісту професійної діяльності, моделювання систем і досвіду відносин, характерних для того чи іншого роду практики людини. В системі ділових ігор розрізняються організаційно-діяльні ігри, організаційно-комунікативні ігри, організаційно-розумові ігри, рольові ігри, імітаційні ігри.

Деякі науковці вважають, що серед ігор, які впливають на духовне, моральний розвиток особистості, доречно виділити рольові ігри. Наявність ролі, двох планів самопочуття (ігрового і реального), сюжету забезпечує цій грі різноманітні виховні можливості. У дослідженнях щодо функції рольової гри, приділяється велика увага психотерапевтичній функції (зміна ставлення людини до самої себе і іншим; зміна психічного самопочуття, соціального статусу, способів спілкування в колективі). Зауважимо, що в класифікацію рольових ігор Н. Анікеева увійшли наступні ігри: ігри-драматизації, ігри «на подолання етапів», ігровий тренінг (навчання спілкуванню).

У середині сімдесятих років М. Богомоловою введений в науковий обіг термін «ситуаційно-рольова гра». Суть методу ситуаційно-рольової гри полягає в імпровізованому розігруванні її учасниками заданої проблемної ситуації, в ході якої вони виконують ролі персонажів ситуації. Гра збільшує уявлення про соціальні ролі в суспільстві і створює умови для пізнання соціально-психологічних закономірностей взаємодії між людьми. Опис методики ситуаційно-рольової гри характеризує даний вид ігор наступним чином: ігрова ситуація складається з одного епізоду (окремої події); розігрування ситуації виробляють кілька людей, решта є глядачами гри. Загалом, ситуаційно-рольову гру розглядають як спеціально організоване змагання у вирішенні комунікативних завдань і імітації предметно-практичних дій учасників

виконуючих строго задані ролі в умовах вигаданої ситуації і регламентоване правилами гри, які розкриваються в ряді положень:

- соціально-педагогічні потенціали гри – результати соціально-педагогічної діяльності;

- гра має основні можливості – розвиток якостей і сфер особистості – і додаткові, що полегшують процес особистісного розвитку, забезпечуючи мотивацію участі в ігровій взаємодії;

- гра має потенціали двох рівнів: перший – досягнення стану залученості в діяльність, а другий – розвитку (саморозвитку) в даному виді діяльності.

Сучасні дослідники розглядають інший вид соціальних ігор – соціально-орієнтовані ігри, в контексті розвитку комунікативної сфери, як: засіб вирішення конфліктів, реалізацію терапевтичної і орієнтаційної функцій гри стосовно формування соціально-психологічних механізмів регуляції поведінки.

На часі, у деяких роботах, під визначення соціально-орієнтованої гри потрапляють практично всі типи ігор, які мають у своїй структурі якусь модель соціальних відносин (рольові, сюжетно-рольові, ситуаційно-рольові, ділові). На основі аналізу традиційно сформованих підходів автори визначають, що в соціально-орієнтованій грі моделюються соціальні інститути, які оформляють відносини в різних сферах життя суспільства (економічної, суспільно-політичної, правової та культурної). До виховних функцій соціально-орієнтованих ігор автори відносять: ціннісно-орієнтаційну, індивідуально-орієнтаційну, інструментально-орієнтаційну, функцію самореалізації, стимулююча, конструююча.

Аналіз теоретичних підходів до розуміння місця соціальних ігор у соціально-педагогічній діяльності дозволяє виділити таку категорію ігор як соціально-моделюючі ігри. Вважаємо, що при дотриманні ряду соціально-педагогічних умов соціально-моделюючі ігри можуть стати ефективним засобом соціального виховання не тільки підлітків і старшокласників, а й студентів вузу. Під соціально-моделюючими іграми ми розуміємо ігри, в яких відтворюється (моделюється) полі-суб'єктна соціальна взаємодія в просторі

економічних, суспільно-політичних, правових, моральних відносин. Істотна відмінність соціально-моделюючих ігор від інших видів ігор полягає в масштабному комплексному моделюванні (створення моделі) соціальних інститутів і імітації її учасниками всіляких варіантів соціальних відносин між суб'єктами і їх предметно-практичних дій.

Зауважимо, що соціально-моделюючі ігри як засіб соціального виховання не тільки забезпечує придбання учасником досвіду соціальної взаємодії на різних соціальних рівнях, а й актуалізує найбільш істотні проблеми буття (екзистенціального характеру) і дозволяє стимулювати процеси самопізнання, самовизначення, соціальної ідентифікації та індивідуалізації.

Таким чином, розуміння суті соціальних ігор дозволяє зробити висновок про те, що даний тип гри є ефективним засобом соціально-педагогічної діяльності. До найбільш важливих педагогічних потенціалів соціальних ігор можна віднести наступні:

- діагностика учасниками своїх можливостей в використанні різних соціальних ролей, в тому числі професійних;
- оволодіння учасниками різними способами взаємодії;
- розвиток якостей і сфер особистості, формування морально-етичних цінностей.

У методичному плані необхідно виділити ряд основних ознак соціальних ігор: моделювання історичної, фантастичної, реальної ситуації; моделювання соціальних відносин в різних сферах життя суспільства; наявність ролей, для яких визначені їх ігровий статус, ігрові мети, набір ігрових засобів; припускають практичну реалізацію моделі взаємодії в конкретних заданих умовах.

Савчук Наталія

вихователь-методист

Хмельницького ЗДО №34 «Тополька»

Соціально-педагогічні аспекти методичної роботи з батьками

Невипадково В. Сухомлинський зазначав, що педагогічна культура батьків слугує необхідною передумовою виконання майбутнім громадянином свого обов'язку перед суспільством: «Без турботи про педагогічну культуру батьків неможливо розв'язати жодного завдання, що стосується навчання та виховання. Батьківська педагогіка, тобто елементарне коло знань матері та батька про те, як істота, що народилася від людини, стає людиною – це фундамент, основа всієї педагогічної практики» [5, с. 124-125].

Педагогічна культура батьків – це важлива складова загальної культури, в якій втілено накопичений людством досвід соціокультурного виховання дітей і підлітків у сім'ї. вона слугує власне соціально-педагогічній діяльності батька в матері, допомагає їм уникати традиційних помилок у сімейному вихованні, знаходити правильні рішення в нестандартних ситуаціях. Педагогічна культура батьків включає такі складові: систему знань із педагогіки (етнопедагогіки), психології (етнопсихології), соціології, етики, естетики, фізіології зростаючої особистості; уміння використовувати ці знання у практиці виховання; любов до дітей і вихованої роботи з ними [6, с. 66-67].

Відтак надмірна батьківська любов продовжує егоїстів, «маминих синоків і татусевих донечок». О. Вишневський виокремлює «два типи батьківської любові: я люблю свою дитину і водночас люблю всіх людей.... Але буває і так: я люблю свою дитину і більше нікого. З такої дитини виросте егоїст, який не любитиме людей, бо добре ставлення до них йому не передалося від батьків» [3, с. 167].

У сучасному освітньому просторі акцентується на проблемах підвищення рівня гуманізації соціального та професійного ставлення майбутніх фахівців, соціальній підтримці незахищених верст населення, соціально-педагогічній діяльності вчителя в мікросоціумі.

Соціально-педагогічна діяльність як різновид професійної діяльності вчителя ґрунтується на загальних філософсько-психологічних і педагогічних трактуваннях її сутності та структури, водночас втілює в собі соціальний аспект

(соціальні проблеми вихованців, їх психолого-медико-педагогічне вивчення, соціокультурні особливості навчально-професійного середовища тощо).

Сучасні вітчизняні дослідники (А. Капська, О. Безпалько, Р. Вайнола та ін.) соціально-педагогічну діяльність розглядають як відкриту систему, що активно взаємодіє з іншими соціальними системами, оскільки спеціаліст (у цьому випадку соціальний педагог) використовує знання з низки теоретичних дисциплін, вирішуючи професійні знання різних галузей суспільної практики [2, с. 7].

Соціально-педагогічна співпраця навчального закладу з батьками передбачає спільну діяльність у психолого-педагогічному вивченні, визначенні соціально-виховних завдань, підбір адекватних засобів, методів, організаційних форм тощо.

Вивчаючи сім'ю в історичному дискурсі, переконуємося, що кожне покоління генетично єднається між собою через зовнішні (спосіб організації побуту, господарсько-виробничої діяльності, культурно-виховного досвіду) та внутрішні характеристики (духовні цінності, світоглядні уявлення, стереотипи мислення тощо). Водночас сім'я уподібнюється соціальному мікрокосму: її структура представляє мікромодель суспільства, в якій сконцентована палітра суспільних відносин (соціальних, економічних, культурних, політичних). Утім, особливості кожної родини, коріння яких у глибині віків переплітаються, притаманні нації, народу в цілому («Родина до родини – народ»). Невипадково до фамілістики, предметом дослідження якої є життєвий цикл сім'ї та взаємини між її членами, прикутий інтерес сучасних дослідників, особливо за кордоном.

Важливого значення проблем виховання зростаючої особистості в сім'ї, зокрема взаєминами між батьками та дітьми, надавали Г. Ващенко, Г. Волков, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький. Етнографічний контекст психолого-педагогічних особливостей навчання і виховання дитини в сучасній сім'ї висвітлений у наукових працях таких учених, як Т. Алексеєнко, Б. Ковбас, В. Костів, А. Марушкевич, В. Постовий, Л. Орбан-Лембрик, М. Стельмахович та ін. Дослідники одностайні у значенні національних традицій у гармонійному

формуванні зростаючої особистості; те, що в минулому родини були міцнішими, як правило, багатодітними, частково аргументують підвищеною увагою до духовно-морального виховання.

У соціально-педагогічній діяльності в ідеалі орієнтуємо суб'єктів виховного впливу на нуклеїну сім'ю (що передбачає взаємодію у трьох підсистемах: чоловік – дружина, батьки – діти, дитина-дитина), де соціокультурне і професійне виховання особистості здійснюється засобами родинних традицій з урахуванням найвищих духовно-моральних пріоритетів. У налагодженні «синхронності» родинного і суспільного виховання провідна роль належить навчальному закладу, який, на думку дослідників, виконує в цьому процесі найголовніші функції: організаторську, суспільно-виховну, координаційно-інформативну, психогігієнічну та стимулюючо-корегуючу [1, с. 168-169].

Реалізуючи виокремлені функції соціально-педагогічної діяльності, сутність характеристику професійної готовності до організації співпраці з батьками майбутніх робітників, визначаємо такими аспектами.

1. Вивчення стану роботи, спрямованої на формування соціокультурних цінностей і розвиток професійних якостей, на основі психолого-педагогічної діагностики учнів і їхніх батьків. Щоб мати уявлення про те, якими знаннями та вміннями соціокультурного чи професійно-трудового змісту вони оволоділи ґрунтовно, якими прагнуть оволодіти в даний час чи у перспективі, класні керівники шляхом анкетування чи бесіди з'ясовують у батьків (опікунів) низку питань стосовно здібностей і талантів підлітка.

2. Налагодження методичної роботи класних керівників (вихователів) із батьками учнів (організація індивідуально-групових педагогічних консультацій, лекторіїв (відео лекторіїв), бесід, виставок, батьківських конференцій із проблем соціального та професійного виховання учнів, обмін інформацією з досвіду родинного виховання тощо). Головна мета соціально-педагогічної співпраці в цьому сенсі – підвищення педагогічної культури

батьківської громадськості, формування соціально позитивних ціннісних установок щодо розвитку професійних якостей вихованців. На жаль, педагогічна культура сучасних батьків, як засвідчують наукові дослідження, є недостатньо високою [6, с. 130]. Водночас, наприклад, у Японії, практично кожна має вищу педагогічну освіту, насамперед для того, щоб бути доброю вихователю своєї дитини, вміти передати їм свої знання та вміння.

3. Третій аспект соціально-педагогічної співпраці – це участь батьків, педагогів та учнів у розробці програми спільної культурно-дозвіллевої та суспільно позитивної діяльності (організація туристичних подорожей, родинних свят у школі з участю батьків на основі поєднання сімейних і регіональних професійного-трудова традицій, звичаїв та обрядів; участь у благодійних акціях, соціально-рекламних кампаніях у мікрорайоні, озеленення населених пунктів, збирання лікарських трав тощо) та підведення підсумків спільної роботи, спрямованої на професійне становлення учнів (обговорення результатів психолого-педагогічної діагностики вихованців на предмет сформованості в них професійних якостей).

Список використаних джерел

1. Актуальні проблеми соціально-педагогічної роботи: модульний курс дистанційного навчання \ А. Й. Капська, О. В. Безпалько, Р. Х. Вайнола; заг. ред. А. Й. Капської. Київ, 2002. 164 с.

2. Безпалько О.В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навчальний посібник. К. : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.

3. Вишневецький О. Сучасне українське виховання: педагогічні нариси. Львів : Львів. обл.наук.-метод.ін-т освіти; Львів. обл. пед. т-во ім. Г. Ващенко, 1996. 238 с.

4. Выготский Л. С. Проблема возраста // Собрание починений в 6-ти томах. М. : Педагогика, 1984. Т.4. С. 244–268.

5. Коваль Л. Г. Соціальна педагогіка. Соціальна робота : навч. посібник / Л. Г. Коваль, І. Д. Зверева, С. Р. Хлебик. К. : ІЗМН, 1997. 392 с.

6. Костів В. Народно-педагогічні ідеї минулого у формуванні сучасного сім'янина : посібник. Івано-Франківськ, 1996. 194 с.

Самойленко Оксана

доктор педагогічних наук,
викладач Коростишівського педагогічного
фахового коледжу імені Івана Франка,

Левченко Світлана

викладач Коростишівського педагогічного
фахового коледжу імені Івана Франка

Використання засобів доповненої реальності у освітньому процесі сучасної школи

Етапним у розвитку віртуальної та доповненої реальності став ARQuake Б. Томаса (Bruce H. Thomas) [5] (2000 рік) – перший проект, що «вийшов на вулицю» [3]: з появою мобільних пристроїв у 1990-х рр. виникли технологічні передумови для використання технології доповненої реальності поза межами спеціалізованих лабораторій – у мобільному просторі Інтернет-користувача. На основі технології доповненої реальності були створені мобільні програмні засоби, призначені для вивчення різних дисциплін (соціально-гуманітарних, фундаментальних та фахових). За допомогою таких засобів надаються відомості про навчальні об'єкти та їхні характеристики.

Ж.-М. Сьотат, О. Хьюг, Н. Гуаель [1, с. 32], розглядаючи застосування доповненої реальності для активізації навчання, виділяють основні напрями її використання:

- середовища моделювання, у яких поєднуються можливості викладання, навчання, комунікації з ігровими елементами;
- підтримка наукових досліджень та експериментального підходу;
- перевірка моделі на адекватність;

– набуття технічних навичок.

Аналізуючи розробки закордонних і вітчизняних виробників, резюмуємо, що сьогодні одним із перспективних напрямів використання доповненої реальності є упровадження її елементів на сторінках різноманітної дитячої розважальної та навчальної літератури. Технологія доповненої реальності дозволила «оживити» сторінки всесвітньовідомої книги Льюїса Керрола «Аліса у Задзеркаллі». Друге видання, що ілюстроване Є. Гапчинською, українською художницею-живописцем, переносить маленьких дослідників в казковий світ пригод.

Так, поступово від дитячих книжок-розмальовок і книжок-казок з доповненою реальністю технології застосування доповненої реальності поширюються на виробництво навчальної продукції, тобто поступово переходять від ігрової технології, до технології навчальної.

Н. Гончарова наводить класифікацію технологій доповненої реальності для навчання [6]: AR-додатки; AR-кубики; журнали з AR; AR-книги; книги-казки з AR; навчальні посібники з доповненою реальністю; AR-підручники; 3D-розмальовки; карти, глобуси з AR тощо.

Розглянемо деякі з наведених вище засобів навчання в поєднанні з використанням додатків доповненої реальності.

В навчанні біології, анатомії, хімії, астрономії та інтегровано в процесі вивчення інших предметів можна використовувати AR-додатки на зразок «Animals 4D»(Тварини 4D), «Anatomy 4D+» (Анатомія 4D+), «Planets 4D» (Планети 4D), «Elements 4D+» (Елементи 4D+) тощо (додаток П).

Виховати у дітей цікавість, познайомити з чарівним світом тварин, комах, жуків, динозаврів покликані енциклопедії з доповненою реальністю IEXPLORE [2], українського виробника, які переносять тваринний світ зі сторінок книги в нашу реальність. Токійська видавнича компанія випустила підручники, що підтримують доповнену реальність на смартфонах. Підручник призначений для дорослих, які хочуть вивчати англійську мову на рівні середньої школи. Завантаживши програму «New Horizon AR+» учням потрібно лише навести

курсор на правильну частину сторінки в книзі і їх увазі відкриваються відеоролики, в яких герої розмовляють англійською мовою на різні життєві теми [2].

Говорячи про вітчизняні розробки, варто згадати «Академію розвитку інтелекту SMARTUM Україна», яка презентувала оновлений мобільний додаток з функцією доповненої реальності для курсу «Ментальна арифметика». Підручники з «Ментальної арифметики» взаємодіють з мобільним додатком при навчанні, показуючи правильність аплікатури пальців і допомагають виконувати вправи правильно без контролю тренера. Також у підручнику є чарівні картинки для розфарбовування, які оживають в додатку і переливаються яскравими фарбами [4].

У сфері українського підручникотворення доповнена реальність лише починає розвиватися. Приємно відзначити, що видавничий дім «Освіта» – перше в Україні видавництво навчальної літератури, яке створило для школи підручники та навчально-методичні додатки до них з доповненою реальністю. Це підручник інтегрованого курсу «Я досліджую світ» для 1 класу закладів загальної середньої освіти (у 2-х частинах). Автори: Коршунова О.В., Гущина Н.І. (2018); універсальний дидактичний матеріал до курсу «Я досліджую світ» для 1 кл. Автори: Коршунова О.В., Гущина Н.І.

Ці навчальні книжки: із застосуванням технології доповненої реальності вони дають такі можливості для організації навчального процесу, про які зовсім недавно вчитель міг тільки мріяти. Для того, щоб зробити свій урок сучасним та наочним, педагогу не потрібно мати безліч допоміжних навчальних приладів, які застарівають скоріше, ніж ми встигаємо їх придбати. Тепер все це «приладдя» може легко поміститися на сторінках наших підручників. Адже технологія доповненої реальності, яка в них використовується – це оптимальний інструмент для того, щоб вивчити, дослідити об'єкт, який з певних причин неможливо побачити й дослідити у реальному житті.

Доповнена реальність дозволяє відтворити деталізацію навіть найскладніших процесів, невидимих людському оку, аж до розпаду ядра атома

або хімічних реакцій. Також можна збільшити рівень деталізації та побачити рух електронів або відтворити механічну модель, наприклад, розвитку клітини людського організму на різних етапах. А можна просто навести камеру смартфона на сторінки підручника й отримати кольорову 3D-модель битви при Берестечку, історичні зведення, важливі факти. Ефективність такого формату навчання доведена давно: людина набагато швидше сприймає і краще запам'ятовує візуальні образи.

Узагальнюючи вищенаведене, можна стверджувати, що застосування доповненої реальності в освіті дасть можливість:

- підвищити зацікавленість сучасних учнів до навчального матеріалу за допомогою використання інтерактивного контенту;
- сформувати нові компетенції за допомогою технології доповненої реальності;
- урізноманітнити навчальний процес інноваційними формами роботи з аудиторією;
- підвищити рівень мотивації учнів до самостійної навчально-пізнавальної діяльності в процесі навчання завдяки впровадженню ігрових, змагальних та пізнавальних стимулів;
- використовувати під час навчання інноваційні види навчальних пошуково-пізнавальних завдань узагальнюючої та систематизуючої спрямованості, які активізують навчальну діяльність молодших школярів;
- забезпечити процес опрацювання навчальних матеріалів новою організаційною формою, яка є привабливою для учнів;
- створити умови для розвитку особистісних якостей молодших школярів, що врешті призведе до підвищення самооцінки дітей загалом.

Як свідчить передовий досвід, використання технології доповненої реальності у освітньому процесі у початковій школі позитивно впливає на процес навчання, оскільки учням подобається використовувати такий додаток та технологію у цілому. Активне запровадження інноваційних технологій,

зокрема й доповненої реальності, в навчальний процес позитивно вплине на якість знань молодших школярів.

Список використаних джерел

1. Cieutat J.-M. Active Learning based on the use of Augmented Reality Outline of Possible Applications: Serious Games, Scientific Experiments, Confronting Studies with Creation, Training for Carrying out Technical Skills. International Journal of Computer Applications. 2012. Vol. 46. № 20, May. P. 31-36. URL : <https://hal.archives-ouvertes.fr/hal-00739730/document>
2. Official site of Layar. URL: <https://www.layar.com/>.
3. Piekarski W. Interactive 3D Modelling in Outdoor Augmented Reality Worlds URL: A Research Thesis for the Degree of the Doctor of Philosophy / Wayne Piekarski ; Wearable Computer Lab, School of Computer and Information Science, Division of Information Technology, Engineering, and the Environment, University of South Australia. Adelaide, 2004. 264 p. URL: <http://www.tinmith.net/wayne/thesis/piekarski-thesis.pdf>
4. Sensorama Simulator: United States Patent 3,050,870. M. L. Heilig. Aug. 28, 1962. 16 p. Access mode : <http://www.mortonheilig.com/SensoramaPatent.pdf>
5. Thomas B. ARQuake: An Outdoor/Indoor Augmented Reality First Person Application / Bruce Thomas, Ben Close, John Donoghue, John Squires, Phillip De Bondi, Michael Morris, Wayne Piekarski // 4th Int'l Symposium on Wearable Computers, Atlanta, USA, Oct 2000. P. 139-146. DOI: 10.1109/ISWC.2000.888480. URL: <http://wearables.unisa.edu.au/wpcontent/uploads/2010/05/thomas-iswc-2000.pdf>
6. Гончарова Н. О. Візуалізація навчальної інформації через використання технології доповненої реальності. *Інформаційні технології в культурі, мистецтві, освіті, науці, економіці та бізнесі: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, 18-19 квітня 2019 року / М-во освіти і науки України; М-во культури України; Київ. нац. ун-т культури і мистецтв. Київ : Видавничий центр КНУКіМ, 2019.*

Психолого-педагогічні проблеми кіберсоціалізації дітей у сучасному суспільстві

З поширенням і надзвичайно стрімким розвитком інформаційних технологій ми потрапили у нову реальність, реальність інформатизовану, складну, різнопланову та нерівномірну. Більше того, як зазначає М. Епштейн, поступово реальність узагалі починає зникати як процес, паралельний індивідуальному відчуженню у відповідь на глобальне пришвидшення, невстигання людини за людством [1, с. 185], тобто нездатність кожної окремої людини охопити той обсяг і рівень знань, які створюють люди загалом – це лише один із дисбалансів, які розгортаються наростаючими темпами у ХХІ столітті.

Молодші покоління сприймають як норму світ, у якому вони народилися, й, звісно, швидше підхоплюють інновації. Однак є ще одна невідповідність сучасності, а саме – невідповідність змін навколишнього світу і змін внутрішніх, тобто інформаційне і навіть психологічне випередження фізіологічних змін і готовності до навантаження, осмислення та опрацювання інформації. Ця невідповідність стосується перш за все дітей, психофізіологічні можливості яких повинні враховуватись дорослими під час включення їх до сучасних здобутків науково-технічного прогресу та надання дитині доступу до світу необмежених можливостей кіберпростору. У таких умовах процес входження особистості у світ, процес опанування нею світу – як реального, так і віртуального, вимагає істотних зусиль і пильної уваги з боку дослідників та усіх, хто працює та взаємодіє з дітьми.

Для гармонійного розвитку дитини та її адаптації у реальність, для гармонійного дорослішання першочергову роль відіграють старші – батьки, вчителі, психологи, які можуть регулювати процес взаємодії з

медіатехнологіями та навчити безпечному й корисному їх використанню. У таких умовах важливими є два процеси, які, на нашу думку, мають бути паралельними та взаємопов'язаними, а саме: соціалізація та кіберсоціалізація дитини. Під соціалізацією розуміють двосторонній процес засвоєння індивідом соціального досвіду в результаті адаптації до соціального середовища та активне відтворення системи соціальних зв'язків у процесі входження в соціальне середовище [2, с. 332].

Кіберсоціалізація – складник медіасоціалізації, який забезпечує соціальний розвиток людини через інтернет-середовище, впливаючи на якісні зміни структури самосвідомості особистості [2, с. 332]. Різні аспекти соціалізації та кіберсоціалізації сьогодні активно вивчаються багатьма науковцями як у світі загалом, так і в Україні зокрема. Приділяється увага питанням співвідношення цих понять, адаптації людини в кіберпросторі та, навпаки, соціалізації людини у реальному світі за допомогою інформаційного середовища (А. Бежевець, М. Первушкін, В. Плешаков, К. Юдіна), механізмам і критеріям успішної кіберсоціалізації (С. Верейкіна, Т. Сімакова, О. Гавріна, І. Ковальчук, М. Угольков), особливостям кіберсоціалізації різних вікових груп школярів (О. Богач, А. Тадаєва). У сучасних умовах соціалізація та кіберсоціалізація неможливі одна без одної з огляду на одночасне існування та розвиток реального та віртуального світів. Первинна соціалізація людини відбувається з моменту її народження і до формування зрілої особистості; кіберсоціалізація залежатиме від початку взаємодії дитини з інтернет-простором. Особливістю соціалізації людини у віртуальному середовищі є її активність: індивід у кіберпросторі перетворюється із соціального об'єкта на соціальний суб'єкт [2, с. 245].

Термін «кіберсоціалізація» запропонований у 2005 році російським вченим В. Плешаковим, під яким він мав на увазі локальний процес якісних змін структури особистості, що відбувається в результаті соціалізації людини в кіберпросторі інтернет середовища [3, с. 24]. Особливо гостро проблема кіберсоціалізації стоїть перед підростаючим поколінням, яке виступає

одночасно найактивнішою і найуразливішою її віковою категорією. На сьогоднішній день агресивна поведінка серед дітей просто вражає, на думку спеціалістів значну роль у цьому зіграли сучасні новітні технології, за допомогою яких само реалізується досить велика кількість дітей. Основними ознаками кіберзалежності є значні стресові реакції на прохання вимкнути комп'ютер, небажання вживати їжу, поганий сон, труднощі освіти. Легкий доступ до кіберпростору є дуже привабливий для малюків. Негативно позначається те, що з певним періодом часу реальне спілкування з людьми змінюється на віртуальне, знижуються комунікативні здібності.

Інтернет-залежність – новітня соціальна хвороба, яка лише на перший погляд здається простою. Дослідник мозку М. Шлітцер відзначає, що телевізор, відео і комп'ютер спричиняють руйнівну дію на здоров'я дитини, навіть якщо йде найкраща дитяча програма, передача про тварин або навчальна програма. Використання комп'ютера у навчальних цілях у ранньому шкільному або навіть у дошкільному віці також є непродуктивним.

Віртуалізація людського існування виявляє низку серйозних проблем.

1. Найбільш суттєвий негативний аспект кіберсоціалізації пов'язаний із проблеми кібер- та інтернет-адикцією (ігроманія й інтернет-залежність), що призводять до соціального аутизму.

2. Негативний вплив на людину з боку кібернетичної сфери діє на всі новоутворення особистості, що призводить до суттєвих змін, у першу чергу, її ціннісної сфери, самосвідомості, потреб, інтересів, бажань, цілей, життєвих настанов.

3. Можна говорити про потужну маніпулятивну складову зазначеного впливу, яка постає певним проектом, спрямованим на спотворення процесів соціального спілкування, порушення норм людської моралі, на пропаганду неправильних моделей поведінки.

4. Вкрай небезпечним постає ситуація, коли діти спостерігають за сценами насилля в інтернет-іграх. На відміну від вербальних стимулів (мови), що адекватно і на досить критичному рівні сприймається дитиною після 4

років, зорові образи вона здатна сприймати вже в 1,5 роки на некритичному рівні, що призводить до наслідування негативних аспектів поведінки.

5. За таких умов докорінно змінюються умови формування та розвитку особистості дитини через невидимість суб'єкта спілкування, анонімність, низьку регламентованість поведінки, розмаїття кіберспільнот, що створюють сприятливі умови для експериментування з власною ідентичністю, конструювання «віртуальної особистості». У зв'язку з цим можна говорити про формування так званого «цифрового тіла» (або «мережевої персони», «віртуальної особистості») людини поряд з фізичним (індивідом) і соціальним (особистістю), що призводить до втрати людиною її «Я реального» як сутності, що забезпечує ідентичність людини за допомогою реальної соціальної дійсності [4, с. 138].

Дозована та спрямована робота на комп'ютері має багато позитивних якостей, особливо на етапі пізнання світу, формування корисних навичок. Проте у «комп'ютеризованого» покоління відмічаються зміни фундаментальних духовно-культурних засад, понять і уявлень, а інтелектуальний розвиток відбувається в іншому соціально-часовому вимірі. Інформаційні технології чинять гіпнотичний вплив на інтелект та духовність дітей, а комп'ютерні ігри здатні довести до повного змішування реального та віртуального світу.

Привабливість комп'ютерного світу для дітей обумовлена: наявністю «власної території», яку складно контролювати дорослим; можливістю самостійно приймати рішення. Зворотна сторона тривалого перебування у віртуальних обставинах – психологічний інфантилізм із відсутністю відповідальності за свої вчинки, агресивність або емоційна холодність, певне звуження кругозору, ризик асоціальної поведінки. Сприятливі розвитку залежності можуть дефекти виховання в сім'ї: гіперопіка, емоційна нестабільність, зайва вимогливість батьків тощо.

Знайдено зв'язок між порушенням поведінки дітей, когнітивними змінами та частотою і тривалістю використання мобільних телефонів,

планшетів та інших гаджетів. Такому зв'язку віддається перевага перед реальним спілкуванням, а відсутність повідомлень викликає тривожність та напруження, дратівливість та зниження настрою. Читання з екрану та мобільна ігроманія призводять до напруження очей і можуть передувати порушенням зору.

Тому необхідним є проведення профілактичних заходів щодо попередження технологічних залежностей у дітей. Вони повинні включати широке інформування батьків щодо ризиків безконтрольного використання комп'ютера, мережі Інтернет, мобільних телефонів їхніми дітьми. Гармонійний розвиток особистості і високий рівень психічного здоров'я будуть забезпечені тоді, коли людина з дитинства житиме і розвиватиметься в умовах сприятливого психогігієнічного інформаційного середовища.

Список використаних джерел

1. Эпштейн М. Информационный взрыв и травма постмодерна. Информационное общество: экономика, власть, культура: хрестоматия : в 2 ч. / сост. В. И. Игнатъев, Е. А. Салихова. Новосибирск : Изд-во НГТУ, 2004. Ч. 2. С. 183–196.
2. Тадаєва А. В. Особливості соціалізації людини в сучасному інформаційному просторі. *Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді*. 2013. Вип. 17(2). С. 329–337.
3. Плешаков В. А. Виртуальная социализация как современный аспект квазисоциализации личности. *Проблемы пед.образования. Сборник научных статей*. Вып.21 Москва : МПГУ МОСПИ, 2005.
4. Патцлафф Р. Лейтмотивы вальдорфской педагогики. От трех до девяти лет / Перевод с немецкого. К. : Изд-вл «НАИРИ», 2008. 144 с.

Севрук Вікторія

магістрант Житомирського державного
університету імені Івана Франка

Особливості розвитку емоційно-вольової сфери у першокласників в умовах розвитку нової української школи

Зважаючи на необхідність змін у системі освіти, в Україні створено Концепцію «Нова українська школа», що була схвалена Урядом у грудні 2016 року. Документ визначає мету, шляхи та етапи реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти на період до 2029 року. Метою Концепції є забезпечення проведення докорінної та системної реформи загальної середньої освіти. Автори Концепції зазначають, що реалізація документа створить умови для реформування середньої освіти з урахуванням досвіду провідних країн світу [3].

В умовах реформування сучасної освіти важливим стає визначення чинників, які впливають на розвиток емоційного інтелекту учнів молодших класів Нової української школи. У сучасному педагогічному просторі посилюється роль емоційно-вольової сфери в освітньому процесі початкової школи, необхідним стає розвиток емоцій молодших школярів, вміння виражати, керувати власними почуттями та вольовими процесами, розуміти емоційний стан інших людей.

Як відомо, емоційно-вольова сфера особистості складається із провідних компонентів – емоцій та волі. Однією з найбільш розроблених теорій емоцій, яка, на нашу думку, може слугувати за теоретичну модель дослідження емоційно-вольової сфери особистості, є теорія диференціальних емоцій К. Ізарда. Об'єктом вивчення в цій теорії є приватні емоції, котрі К. Ізард визначає як складний процес, що включає нейрофізіологічні, нервово-м'язові і чуттєво-переживальні аспекти, внаслідок чого він розглядає емоцію як систему. Згідно цієї теорії, основну мотиваційну систему людського існування утворюють 10 базових емоцій: радість, сум, гнів, відраза, презирство, страх, сором/збентеження, вина, подив, інтерес. Фундаментальні емоції переживаються по-різному і по-різному впливають на когнітивну сферу і на поведінку дитини; кожна базова емоція володіє унікальними мотиваційними функціями і передбачає специфічну форму переживання; емоційні процеси

взаємодіють із драйвами, з гомеостатичними, перцептивними, когнітивними і моторними процесами і чинять на них вплив; у свою чергу, драйви, гомеостатичні, перцептивні, когнітивні і моторні процеси впливають на перебіг емоційного процесу [1].

Важливим фактором розвитку почуттів є оволодіння дітьми загальноприйнятими формами експресії: вираження почуттів за допомогою слів, інтонації, міміки. Участь дітей у колективних іграх, драматизації, спільній трудовій діяльності активізує зовнішні форми прояву емоцій.

Дитина не тільки пізнає навколишній світ і створює власне відношення до нього, але й впливає на оточення, змінює зовнішній світ відповідно до своїх потреб та інтересів, долає для досягнення поставлених цілей різні труднощі. Будь-яка діяльність людини супроводжується конкретними діями, які можуть бути мимовільними або довільними. Як відомо, головна відмінність довільних дій полягає в тому, що вони здійснюються під контролем свідомості і вимагають з боку дитини певних зусиль, спрямованих на досягнення свідомо поставленої мети. Це і є вияв волі у дитини [2].

Особливою проблемою розвитку емоційно-вольової сфери у першокласників є адаптація учня в новому середовищі. Для першокласника цей період є досить важким, тому що супроводжується різноманітними зрушеннями у функціональному стані і значною мірою зачіпає психоемоційну сферу. Частина дітей лише частково пристосовуються (або не пристосовуються зовсім) до режиму роботи і навчальної програми. Категорія цих дітей утворює групу відстаючих дітей – дезадаптованих (через індивідуальні психофізіологічні особливості важко адаптуються до нових умов). Для таких дітей в умовах Нової української школи необхідно застосовувати корекційно-розвиваючі програми, які розраховані на роботу з групою першокласників, що можуть мати труднощі навчання. Ці програми спрямовані на профілактику та розвиток емоційно-вольової сфери, комунікативних навичок, уважності, просторових уявлень, формування розумового плану дій та мовленнєвих функцій, продуктивності психічної діяльності.

Нова українська школа працює на засадах особистісно-орієнтованої моделі освіти. Метою даної моделі є виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, в життєвому самовизначенні, самореалізації. Школа максимально враховуватиме права дитини, її здібності, потреби та інтереси, на практиці реалізуючи принцип дитиноцентризму [3]. В цій моделі особливу увагу приділяють розвитку емоційного інтелекту – соціальних та комунікативних компетентностей. Новий фокус школи – навчити учнів вибудовувати ефективні відносини з іншими і розуміти власні емоції.

До чинників, які сприяють розвитку емоційно-вольової сфери молодших школярів можемо віднести такі, як: емоційність вчителя; атмосфера емоційного комфорту; емоційне спілкування в освітньому середовищі; партнерські взаємини, взаємодія, співпраця школярів (перевага парних, групових форм роботи); діяльність, що приносить успіх, радість, емоції, важливий результат; активні, рухливі форми організації навчальної і виховної діяльності, які викликають емоції, переживання (ігри, вікторини, конкурси, ранкові зустрічі, квести, тренінги, проектна діяльність); емоційність змісту матеріалу, що вивчається; наочність, яка збуджує почуття, емоції (персонажі мультфільмів, фільмів, казок), викликає яскраві образи; мультимедійна засоби; комплекс вправ, завдань, які допомагають виявляти, розуміти, контролювати власні емоції та емоції інших.

Список використаних джерел

1. Изард К. Е. Психология эмоций. СПб. : Питер, 2003. 384 с.
2. Кокун О. М. Психофізіологія : навч. посіб. К. : Центр навчальної літератури, 2006. 184 с.
3. Концепція Нової української школи: URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola>

Сидорчук Нінель

доктор пед. наук, професор,
професор кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Борейко Альона

аспірант кафедри педагогіки, професійної
освіти та управління освітніми закладами
Житомирський державний університет імені Івана Франка

До питання педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами

Пріоритетним завданням педагогічної науки та практики, як зазначено у законах України «Про освіту», «Про загальну середню освіту», «Про державну соціальну допомогу інвалідам з дитинства та дітям-інвалідам» визначено створення освітнього середовища, яке б відповідало потребам і можливостям кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного стану.

Орієнтація на розвиток учня як активного суб'єкта навчально-виховного процесу забезпечується побудовою відповідної стратегії взаємодії школи та родини. Ключовим засобом реалізації поставленого завдання є організація педагогічної просвіти батьків, які, як перші педагоги, покликані створити умови для повноцінного фізичного та психічного становлення дитини, забезпечити їй почуття захищеності, рівноваги, довіри, формувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу. Особливої значущості актуалізована проблема набуває в просвітницькій діяльності батьків дітей з особливими освітніми потребами як особливої категорії, до якої відносять дітей з інвалідністю, дітей з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдарованих дітей.

Аналіз наукових джерел свідчить, що питання просвіти батьків знайшли відображення в історії зарубіжної (Сократ, Аристотель, Сенека, Квінтіліан, Ж.-

Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф.-А. Дістервег та ін.) та вітчизняної (Г. Сковорода, В. Сухомлинський, Л. Толстой, К. Ушинський та ін.) наукової думки. Проте теорія і практика організації просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами у закладах середньої освіти є практично не розробленими та потребують всебічного комплексного вивчення.

Загальний контекст реалізації поставленого наукового завдання визначається історичним та науково-педагогічним аналізом поняття «просвіта», ідею якої через Просвітництво сформульовано у другій половині XVII-XVIII ст., а сучасне розуміння (тлумачення) змісту поняття «просвіта» ґрунтується на базових постулатах епохи Просвітництва та включає ряд характеристик:

- 1) домінування людського розуму, точніше домінування наукового розуму над всіма іншими формами розуму, а також віра в безмежні можливості цього розуму;
- 2) віра у можливість удосконалення людини і суспільства, віра у прогрес моралі, у можливість досягнення справедливого суспільного устрою;
- 3) оптимістична концепція суспільного прогресу, переконаність у тому, що людство, якщо навіть і не іде шляхом прогресу, то, принаймні, здатне це зробити у найближчому майбутньому.

У сучасній українській мові, внаслідок існування терміну «освіта» [2], значення терміну «просвіта» звузилося та часто визначає характер дій, близьких до громадської діяльності, тобто визначається рівнем професіоналізму фахівця, відповідального за виконання певного комплексу функціональних обов'язків [3].

Спираючись на висновки М. Гурець та А. Скрипа, просвіту будемо розглядати як структурний компонент професійно-педагогічної діяльності вчителя [1] та для її характеристики вживати термін педагогічна просвіта.

Спрямованість педагогічної освіти (її зміст) визначається об'єктом прикладання або категорією слухачів, до яких можуть бути віднесені колеги-педагоги педагогічні працівники (психологи, соціальні педагоги, шкільні

лікарі), батьки, представники місцевих громад, керівний склад дитячих громадських гуманістичних організацій, члени громадських організацій та ін.

Особливої уваги у зазначеному контексті заслуговує батьківська громада, оскільки сім'я є явищем соціальним (є «осередком суспільства», його соціальним інститутом) і педагогічним (відповідає за відтворення, виховання підростаючого покоління) водночас. За умови соціально-педагогічного характеру родини, розвиток особистості дитини ґрунтується на єдності, узгодженості, конструктивності освітньо-виховних впливів освітніх установ (організацій) та батьків, які разом несуть відповідальність за життя та здоров'я дитини; сприяють інтеріоризації дитиною норм та цінностей суспільства; вчать поєднувати свої інтереси з загальними; надають можливості для її самоствердження та самореалізації.

Така співпраця потребує певної професіоналізації/педагогізації батьківської громади у межах «педагогічної просвіти», оскільки виховання у сім'ї носить суто прикладний характер.

У зазначеному контексті педагогічна просвіта стає чинником формування педагогічної компетентності батьків та включає (передбачає) залучення дорослих до опанування психолого-педагогічними знаннями, ознайомлення їх з основними закономірностями й умовами психічного розвитку дитини і надання їм допомоги щодо організації виховання у родині з урахуванням вікових, індивідуально-психологічних особливостей кожної дитини.

З огляду на завдання наукового пошуку, педагогічну просвіту батьків будемо розглядати як неформальну освітньо-профілактичну форму співпраці освітнього закладу із сім'єю дитини, спрямовану на налагодження педагогічними працівниками взаємодії, підтримки та впливу на батьків.

Водночас, вивчення публікацій із актуалізованої проблеми дає змогу зробити висновок про відсутність ґрунтованих досліджень щодо змісту, основних напрямів роботи з батьками дітей з особливими освітніми потребами – таких дітей, що потребують додаткової постійної чи тимчасової підтримки в освітньому процесі з метою забезпечення права на освіту, сприяння розвитку

особистості, поліпшення стану здоров'я та якості життя, підвищення рівня участі у житті громади (Закон України «Про освіту» (зі змінами 2017 р. щодо особливостей доступу осіб з особливими освітніми потребами до освітніх послуг). Як зазначалось вище, діти з особливими освітніми потребами – це поняття, яке охоплює декілька категорій учнів, чії освітні потреби виходять за межі загальноприйнятої норми, серед яких: діти з інвалідністю, діти з незначними порушеннями здоров'я, соціальними проблемами, обдаровані діти.

У зазначеному контексті, незалежно від характеру освітніх потреб, родина має бути активно включена у розв'язання нагальних завдань у житті своєї дитини, а школа – спонукати батьків до формування власної концепції взаємодії з дитинною шляхом спеціально організованого інформування, тобто просвітницької роботи.

Однак, як показав попередній комплексний аналіз актуалізованої проблеми, необхідність та бажанням батьків здійснювати допомогу в становленні та розвитку дітей з особливими освітніми потребами не відповідає рівню наявних необхідних знань, умінь та навичок, що забезпечували б реалізацію поставленого завдання.

Зазначене вище визначило необхідність спеціальної організації (розробки та впровадження) у закладах середньої освіти педагогічної просвіти батьків дітей з особливими освітніми потребами.

Розглядаючи педагогічну просвіту батьків дітей з особливими освітніми потребами як неформальну освітньо-профілактичну форму співпраці освітнього закладу із сім'єю дитини, спрямовану на налагодження педагогічними працівниками взаємодії, підтримки та впливу на батьків для узгодження необхідних умов покращення добробуту дитини, максимальної реалізації можливостей її розвитку, зорієнтуємо подальші наукові розвідки у напрямі розробки практико орієнтованих заходів, що забезпечать розв'язання поставленої проблеми.

Список використаних джерел

1. Організація просвітницької роботи з батьками дошкільників / за ред. Гурець М. М., Скрипа А. В. / Відділ освіти Глухівської міської ради. Глухів. 2015. 62 с.

2. Освіта. URL: <https://ua-etymology.livejournal.com/8839.html> (дата звернення: 07.04.2020).

3. Просвіта. URL: [https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_\(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F\)](https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9F%D1%80%D0%BE%D1%81%D0%B2%D1%96%D1%82%D0%B0_(%D0%B7%D0%BD%D0%B0%D1%87%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F)) (дата звернення: 08.04.2020).

Синюк Наталія

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Деякі підсумки впровадження на Хмельниччині Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки

У 2017 році Урядом України розпочато реформу деінституціалізації. Національна стратегія реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017–2026 роки затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 9 серпня 2017 року № 526р.

Деінституціалізація визначається як повний процес планування реорганізації зі скороченням і/або закриттям закладів інтернатного типу, створення різноманітних інших послуг догляду за дитиною, які регулюються законом і стандартами, орієнтованими на результат [3].

Деінституціалізація базується на таких принципах:

1. Сім'я є найкращим середовищем для виховання та розвитку дитини.

2. Збереження сім'ї для дитини є головною умовою забезпечення її благополуччя та найкращих інтересів.

3. Жодна дитина не повинна залишитись без уваги. Потреби, думка та інтереси кожної дитини мають бути враховані.

В ході деінституціалізаційної реформи:

- забезпечується динамічний розвиток і доступність послуг на рівні територіальної громади для дітей та сімей з дітьми, що сприятиме поетапній ліквідації інтернатних закладів;

- вивільнені кошти спрямовуються на створення нових і розвиток існуючих послуг у громадах;

- інституції перепрофілюються в центри надання спеціалізованих послуг, заклади освіти та інші, які сприятимуть забезпеченню потреб мешканців громади.

Реформа розрахована на 10 років і передбачає, що за цей час кількість дітей в інтернатах зменшиться на 90%, а у кожній громаді з'являться доступні й якісні послуги для підтримки сімей з дітьми відповідно до їх індивідуальних потреб.

У 2019 році було підведено підсумки проведення I етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки і проблемним питанням, які виникли під час її реалізації. А в 2020 році відповідно до затвердженого Регіонального плану реформування системи інституційного догляду та виховання дітей у Хмельницькій області на 2019-2026 роки, Стратегічного плану розвитку мережі закладів загальної середньої освіти – об'єктів спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Хмельницької області визначено основні завдання для реалізації II етапу Національної стратегії реформування системи інституційного догляду та виховання дітей на 2017-2026 роки [2].

Зокрема, у 2019/2020 навчальному році в системі освіти області функціонувало 15 закладів загальної середньої освіти обласної комунальної власності, 1 дитячий будинок, 2 заклади, які знаходяться в підпорядкуванні

Хмельницької, Шепетівської міських рад, 1 – у підпорядкуванні Хмельницької обласної державної адміністрації. Для навчання та виховання дітей з особливими освітніми потребами функціонує 9 таких закладів. З них: 4 спеціальні школи для дітей з інтелектуальними порушеннями, 1 – для дітей з порушенням зору, 1 – для дітей з порушенням слуху та мовлення, 3 – навчально-реабілітаційних центри. Крім того, в області – 2 санаторні школи для навчання дітей з малими й неактивними формами туберкульозу та дітей із захворюваннями серцево-судинної системи.

Для навчання і виховання дітей, які потребують соціальної допомоги, в тому числі дітей-сиріт і дітей, позбавлених батьківського піклування, дошкільного та шкільного віку – 1 дитячий будинок та 2 гімназії. Станом на початок 2020 року контингент у закладах інституційного догляду та виховання становить 3595 дітей, з них – 18905 – навчаються у спеціальних, санаторних школах, навчально-реабілітаційних центрах, дитячому будинку та закладах загальної середньої освіти для дітей, які потребують додаткового соціального захисту. У порівнянні із 2018/2019 навчальним роком кількість дітей, які навчаються та виховуються в закладах інституційного догляду та виховання, зменшено на 57.

З метою впровадження реформи закладів інституційного догляду та виховання (деінституціалізації) в області затверджено регіональний план реформування системи інституційного догляду та виховання дітей у Хмельницькій області на 2017-2026 роки та Стратегічний план розвитку мережі закладів загальної середньої освіти – об'єктів спільної власності територіальних громад, сіл, селищ, міст Хмельницької області. Мета Регіонального плану реформування системи інституційного догляду та виховання дітей у Хмельницькій області на 2017-2026 роки – координація та взаємодія у процесі реформування системи інституційного догляду та виховання дітей; розвиток освітніх, медичних, соціальних і реабілітаційних послуг для дітей і сімей з дітьми; розвиток сімейних та інших форм альтернативного догляду для дітей сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування; кадрове забезпечення

реформування системи інституційного догляду та виховання дітей;
трансформація установ інституційного догляду та виховання дітей;
інформаційно-просвітницька діяльність.

Серед найбільш проблемних питань деінституціалізації можна виділити нерозуміння суспільством її мети та завдань; недостатній рівень проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи; недосконалу нормативно – правову базу щодо навчання та проживання дітей в інтернатах закладів інституційного догляду та виховання галузі «Освіта»; відсутність належних умов навчання та проживання дітей з ООП за місцем проживання; низький рівень матеріального забезпечення сімей із дітьми, які опинились у складних життєвих обставинах; недостатню кількість педагогічних працівників з відповідною фаховою (дефектологічною) освітою; недостатній рівень міжвідомчої взаємодії інклюзивно-ресурсних центрів із закладами освіти, охорони здоров'я, соціального захисту, громадськими організаціями.

Серед шляхів вирішення цих питань можна виділити покращення інформування суспільства про реформування системи інституційного догляду та виховання дітей через соціальні мережі та засоби масової інформації; створення умов для охоплення дітей з ООП інклюзивним навчанням за місцем проживання; створення умов для надання якісної профільної середньої освіти за місцем проживання дітей; зменшення кількості дітей, які перебувають в інтернаті; забезпечення консолідації влади, інститутів громадянського суспільства; зміну стереотипного бачення подальшого існування інтернатів у закладах освіти.

У 2020 році проводилася комплексна оцінка потреб дітей та можливість отримання ними відповідної освіти за місцем проживання; прогнозування перспективної мережі кількості учнів на наступні два навчальні роки з урахуванням кількості дітей із цілодобовим перебуванням. Також планують вивчити можливість перекваліфікації та подальшого працевлаштування працівників закладів в умовах деінституціалізації та популяризувати серед

працівників нові форми догляду та виховання дітей: малі (групові) дитячі будинки, будинки сімейного типу, патронажні сім'ї, опікунство та усиновлення.

Аналізуючи дотримання прав та законних інтересів дітей, які навчаються (виховуються) у закладах інституційного догляду та виховання, можна сказати, що зазначені заклади забезпечують здобуття базової та повної середньої освіти через організацію єдиного комплексу освітніх компонентів для досягнення учнями обов'язкових результатів навчання, визначених Державним стандартом базової та повної загальної середньої освіти.

Діти-сироти та діти, позбавлені батьківського піклування, діти, які опинились у складних життєвих обставинах можуть проживати в інтернаті закладів також у вихідні, святкові дні та під час канікул, крім канікул, крім дітей, які мають опікунів, піклувальників, прийомних батьків, батьків-вихователів. За заявою батьків або інших законних представників здобувача освіти та за погодженням із службою у справах дітей за місцем проживання його може бути влаштовано до інтернату закладу на вихідні та святкові дні, крім канікул. Рішення про утворення груп інтернату затверджується наказом директора [1].

Виховна робота у закладах інституційного догляду спрямована на формування соціальних компетентностей та комплексної реабілітації учнів з особливими освітніми потребами на всіх етапах становлення особистості. Головна увага приділяється створенню умов для самореалізації особистості відповідно до її здібностей, суспільних та власних інтересів, виховання громадянина з демократичним світоглядом і культурою, вихованню в учнів свідомого ставлення до свого здоров'я, формуванню належних гігієнічних навичок і засад здорового способу життя.

Утримання закладів інституційного догляду та виховання, організація освітнього процесу відбувається згідно державних санітарних норм та правил.

Підсумовуючи, можна сказати, що органи державної влади, місцевого самоврядування, керівники закладів освіти спільними злагодженими зусиллями мають працювати над створенням гідного майбутнього дітей.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2342-15#Text> (дата звернення: 15.05.2021).

2. Електронний ресурс. URL: <https://www.adm-km.gov.ua/?p=69329> (дата звернення: 15.05.2021).

3. Електронний ресурс. URL: <https://www.msp.gov.ua/timeline/Deinstitutionalizaciya.html> (дата звернення: 16.05.2021).

Скарбарчук Іванна

магістрантка 2 курсу ННІ педагогіки,

науковий керівник: **Ковальчук Валентина**

доктор педагогічних наук,

професор кафедри педагогіки, професійної освіти

та управління освітніми закладами

Житомирський державний університет імені Івана Франка

Особливості впровадження технології портфоліо учня у навчальний процес

Згідно Концепції Нової української школи однією з важливих технологій оцінювання у початковій школі є саме технологія портфоліо, яка відрізняється від традиційних методів оцінювання тим, що забезпечує вчителя обґрунтованою інформацією про процес та результати навчальної діяльності учня, при цьому дає можливість для здійснення власних оцінних суджень щодо результатів своєї діяльності. Дослідниками доведено, що самостійна добірка матеріалів портфоліо породжує ситуацію успіху, призводить до підвищення самооцінки і впевненості у власних можливостях; окрім того вона розвиває

пізнавальні інтереси і готовність до самостійного пізнання [3]. З'явилося чимало праць, присвячених проблемам забезпечення якості освіти технологією портфоліо. Підкреслюючи цінність розробок вітчизняних і зарубіжних педагогів, слід зазначити, що у вітчизняній педагогічній науці на сьогодні все ж недостатньо досліджень щодо дидактичних засад впровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи. Тому вивчення цього аспекту, а саме дослідження особливостей впровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи є актуальною в сьогоденні.

У педагогічній літературі досліджувана нами проблема знайшла відображення у фундаментальних працях О. Кучерук, О. Локшиної, С. Ніколаєва, Т. Полонської, І. Соколянської та ін.

Метою дослідження є: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити зміст, форми та умови впровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи.

В цій проблемі об'єктом дослідження є навчальний процес в 1-4 класах закладів початкової освіти в умовах Нової української школи, а предметом – зміст, форми та умови впровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи.

Портфоліо необхідно впроваджувати вже в початковій ланці освіти, оскільки воно сприяє формуванню саморефлексії навчальної діяльності, тобто відповідальності та самостійності навчання, участь в якісному оцінюванні результатів власного навчання [1, с. 36].

Досягнення поставленої мети передбачає вирішення низки взаємопов'язаних завдань:

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми впровадження технології портфоліо школяра початкової школи у науковій психолого-педагогічній та методичній літературі.

2. Визначити сутність, структуру портфоліо, правила його складання та особливості організації.

3. З'ясувати сучасний стан впровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи.

4. Розробити та експериментально перевірити зміст, форми та умовивпровадження технології портфоліо школяра у навчальний процес початкової школи.

Відповідно до визначених завдань застосовувалися такі методи дослідження: теоретичні: аналіз і систематизація науково-теоретичних та методичних джерел; класифікація, систематизація, узагальнення; емпіричні: спостереження, бесіда, анкетування, метод експертних оцінок, вивчення шкільної документації та продуктів діяльності учнів, активні методи навчання; проєктивні методики; методи обробки та інтерпретації даних (якісні та кількісні із застосуванням методів математичної статистики).

Організація роботи над укладанням портфоліо здійснюється за такою схемою:

1. Мотивація до створення портфоліо.
2. Визначення мети створення портфоліо і його виду.
3. Планування змісту портфоліо, формулювання назв розділів.
4. Визначення обов'язкової частини портфоліо відповідно до його мети.
5. Вироблення критеріїв оцінювання портфоліо.
6. Визначення способу презентації доробку.
7. Виконання роботи.
8. Публічна презентація портфоліо, оцінювання [2, с. 146].

Учнівські портфоліо будь-якого виду є одночасно формою, процесом організації і технологією роботи учня з продуктами його пізнавальної, творчої, дослідницької і проєктної діяльності, призначеними для публічного показу, аналізу, оцінювання, розвитку рефлексії, усвідомлення результатів власної роботи.

У процесі відбору робіт учнів для папки-портфоліо вчитель мусить спочатку відповісти на такі питання:

- Що добре вдається цьому конкретному учневі?

- Який прогрес у формуванні відповідної компетентності (компетентностей) демонструє дана робота школяра?

Яким чином ця робота співвідноситься з іншими роботами, що містяться у портфоліо? Чи вказує вона на зростання? [1, с. 28].

Згідно Концепції Нової української школи рекомендується використовувати наступний набір розділів, оскільки він дозволяє повною мірою досягнути поставлених навчальних цілей освітнього процесу: «Обкладинка» (титульна сторінка), «Мої фотографії», «Моя сім'я», «Що умію та чим люблю займатися», «Режим дня», «Мої досягнення та плани», «Зайнятість в гуртках та секціях», «Моя творчість» (літературні роботи), «Мої малюнки», «Мої успіхи в навчанні», «Показники техніки читання», «Відомості про участь школяра в конкурсах, олімпіадах та спортивних змаганнях» [3].

В рамках нашого дослідження ми не змогли розкрити всіх аспектів проблеми впровадження технології портфоліо молодшого школяра. Перспективи подальшої роботи ми вбачаємо у повноцінному впровадженні організаційно-педагогічних умов з урахуванням усіх методичних рекомендацій для закріплення результату та позитивного зростання, з подальшим обґрунтуванням та розробкою цілісної технології впровадження портфоліо молодшого школяра у навчальний процес початкової школи.

Список використаних джерел

1. ВілмутДж. Використання портфоліо для навчання та оцінювання : навч. посіб. Київ : Майстер-клас, 2007. 48 с.

2. Дейвід Гопкінз. Оцінювання для розвитку школи. Львів : Літопис, 2003. 256 с.

3. Портфоліо – технологія якісного оцінювання навчальних досягнень.Студопедія: веб-сайт. URL: https://studopedia.su/4_46278_portfolio--tehnologiya-yakisnogootsinyuvannya-navchalnih-dosyagnen.html (дата звернення:15.05.2020).

Сьомко Тетяна

магістрантка ННІ педагогіки,
науковий керівник: **Павленко Віта**
кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри педагогіки, професійної освіти
та управління освітніми закладами
Житомирський державний університет імені Івана Франка

Креативний підхід до створення освітнього середовища НУШ

В умовах реформування сучасної освіти одним із найбільш пріоритетних її завдань є формування гармонійно та всебічно розвиненої особистості, яка вміє висувати нестандартні ідеї, пропонувати оригінальне розв'язання проблем, а також володіє навичками самостійного пошуку, не боїтиметься діяти творчо як в умовах школи, так і за її межами [5, с. 18].

Саме це безпосередньо залежить від умов, серед яких провідне місце належить освітньому розвивальному середовищу школи, яке за належних умов його організації є тим осередком, де дитина вчиться, соціалізується, набуває нових вражень, розвивається творчо і самовдосконалюється.

Роль освітнього розвивального середовища як умови успішного навчання, виховання та розвитку школяра, охарактеризовано у працях педагогів та психологів минулого, так і сучасних дослідників: О. Антонової, І. Беха, Т. Гончаренка, Л. Виготського, Н. Менчинської, Г. Люблінської, Л. Занкова, В. Давидова, Г. Костюка, С. Максименка, А. Щукіної, Г. Шамової та ін.

Нестандартний підхід до створення освітнього розвивального середовища у сучасній школі та його значущість для розвитку творчості дітей відзначили такі педагоги, як: А. Богущ, І. Зязюн, Н. Гавриш, А. Леушина, Ю. Мануйлов, В. Ясвін та інші.

Як відомо, середовище є сукупністю умов або обставин, які оточують людину [1, с. 140]. Ю. Мануйлов, розглядає це поняття не лише як певні обставини, завдяки яким можуть реалізуватися певні процеси, але і як

«осередок», «проміжну ланку», «засіб досягнення» певної мети, яке може бути внутрішнім, зовнішнім, пасивним або активним, розвивальним тощо [3, с. 5].

Освітнє розвивальне середовище навчального закладу – це динамічне утворення, зміни якого зумовлені впливом освітніх реформ та навколишнього середовища.

На думку В. Ясвіна, освітнє розвивальне середовище слід розуміти як умову та систему впливів, за допомогою яких розвивається особистість, які знаходяться у «предметному та просторово-предметному оточенні» [6, с. 27].

Як правило, структура розвивального середовища сучасної школи повинна передбачати такі моделі щодо його побудови, як: еколого-особистісна, соціальна, психологічна, комунікативна.

Наприклад, екологічна модель, яку розробив В. Ясвін, за якою освітнє середовище розглядають як «систему впливів та умов, які можуть міститися у соціальних та просторово-предметних умовах, які оточують особистість» [6, с. 29]. Розвивальне середовище на засадах НУШ повинно містити такі складові, як: просторово-предметну, за якою варто передбачити ефективне облаштування всіх приміщень для проведення занять, а також прилеглу територію, будівлі допоміжних служб тощо.

Соціальна складова організації освітнього розвивального середовища школи повинна передбачати характер успішної взаємодії учасників освітнього процесу (не лише педагогів та учнів, а й батьків, адміністрації школи та ін.).

Психологічний компонент повинен включати такі форми, методи та засоби навчання, які будуть цілком відповідними віковим та індивідуальним (психологічним) особливостям молодшого школяра, за допомогою яких буде успішно реалізуватися стратегія освітнього процесу у сучасній школі [1, с. 256].

Вчені В. Рубцов, Ю. Мануйлов у питанні організації освітнього розвивального середовища школи, окремо виділяють комунікативну модель, за якою середовище слід розглядати як форму співпраці (комунікативної взаємодії) між учасниками освітнього процесу: учнями та педагогами, самими учнями. Основна ідея цієї моделі – розуміння як учнями, так і педагогами того,

що необхідна умова успішного та гармонійного розвитку дитини – це її комунікативна взаємодія з іншими в умовах школи [5, с. 67]. За цією моделлю вчені також передбачаються знання педагогом психологічних характеристик учнів, врахування їх психології у процесі передачі знань. Підтримуючи ідею в контексті реалізації цього підходу, сучасні дослідники І. Бех [1], В. Зязюн [2] зазначають, що комунікативна модель організації освітнього розвивального середовища закладу освіти на засадах НУШ повинна обов'язково передбачати відповідні цінності та ціннісні установки учасників освітнього процесу, які складають основу сучасної педагогіки, без яких процес навчання неможливо реалізувати успішно.

Дослідник В. Ясвін, розглядаючи особливості до структури освітнього розвивального середовища відносить: фізичне оточення, яке слід розглядати як умови облаштування приміщення школи: дизайн, розміщення кабінетів, умови, у яких відбувається переміщення учнів; людський фактор, до якого належить добір учнів у класі, статево-вікова структура класу, наповненість класу, як чинники, які безпосередньо можуть впливати на соціальну поведінку учнів; програма навчання, до якої входять такі умови, як: форми, методи та засоби організації навчання, здатність педагога до новаторства, форми передачі та контролю знань [6, с. 30].

До основних засад, на думку авторів [5; 6] на яких повинно організовуватися освітнє розвивальне середовище сучасної школи, варто відносити креативний підхід, адже, як відомо, креативність – запорука успішного розвитку та навчання учня, яке сприяє здатності висувати нестандартні ідеї, мати різні варіанти розв'язання навчальних завдань, діяти нестандартно та самостійно, не боятися помилок у процесі пошуку істини.

Саме цьому найбільш ефективно сприяє початкова ланка освіти та умови освітнього розвивального середовища. Адже, як свідчать психолого-педагогічні дослідження, саме початкова школа – важливий етап у становленні та розвитку особистості кожної дитини. Як свідчать психолого-педагогічні дослідження, саме молодший шкільний вік вважається тим сприятливим періодом для

розвитку дитини, коли активно розвивається її творча уява, образне мислення, а також такі пізнавальні процеси, як передумови розвитку творчої особистості, як: увага, мислення, мовлення. Це період активного розвитку не лише пізнавальної сфери учня, але і його здібностей та можливостей, за допомогою чого школяр може реалізувати себе. В умовах реформування сучасної початкової освіти до ефективних засобів, які сприяють розвитку особистості учня, яка буде здатна до вияву самостійних нестандартних, та водночас успішних ідей та рішень, варто також відносити вплив шкільного зовнішнього (освітньо-розвивального) середовища передусім того, із яким пов'язана основна діяльність дитини цього віку – навчальна.

Активність у дослідженнях креативності зростає на початку 60-х років ХХ ст. і розвивається до цього часу. Концепція креативності як універсальної пізнавальної творчої здібності набула популярності після виходу у світ робіт Дж. Гілфорда. Подальший розвиток ця проблема набула в дослідженнях Е. Торренса. Однією з останніх за часом виникнення концепцій креативності є «теорія інвестування», запропонована Р. Стернбергом і Д. Лавертом [4, с. 16].

Процес розвитку учня початкових класів із врахуванням креативного підходу у питанні організації освітнього розвивального середовища НУШ повинен здійснюватися з обов'язковим добором тих ефективних засобів у освітньо-розвивальному середовищі, які мають відповідність віковим та індивідуальним особливостям учнів початкових класів, відповідно до інтересів та смаків дітей. На думку І. Зязюна, така робота може бути здійснена із добором цікавих ігор, творчих вправ, які досить позитивно сприймаються учнями молодших класів [2, с. 33]. Адже, як відомо, правильне, та оригінальне розміщення парт у класі, наявність ігрових зон, куточків «відкриттів», бібліотеки, використання інтерактивних дощок, облаштування класів мультимедійними комплексами, доцільне педагогічне керівництво роботи дитини із комп'ютером: під час пошуку інформації у мережі Інтернет, створенні презентації тощо, що, на наш погляд, зробить процес навчання та виховання дітей в умовах школи незвичним, цікавим і захоплюючим.

Таким чином, освітнє розвивальнє середовище варто розглядати як умови соціально-психологічного та матеріального характеру, завдяки яким реалізується процес навчання на виховання у закладі освіти. У початковій школі освітнє розвивальнє середовище – це модель соціокультурного простору, у якому відбувається становлення та розвитку особистості учня. Адже в цей період найбільш активно розвиваються здібності, вміння та навички дітей. За умов креативного підходу у організації освітньо-розвивального середовища школи це можна реалізувати найбільш ефективно.

Список використаних джерел

1. Бех І. Д. Особистість у просторі духовного розвитку. Вибрані наукові праці. Виховання особистості. Том 2. Чернівці : Букрек, 2015. С. 255–480.
2. Зязюн І. Педагогічна психологія чи психологічна педагогіка?! Естетика і етика педагогічної дії: збірник наукових праць. Вип. 3. Київ-Полтава, 2012. С. 20–37.
3. Мануйлов Ю. Концептуальные основы средового подхода в воспитании. *Вестник Костромского государственного университета им. Н. А. Некрасова*. 2008. Т. 14., Серия: «Педагогика. Психология. Социальная работа. Ювенология. Социокинетика». №1. С. 5–7.
4. Павленко В. В. Креативність: сутність, структура, закономірності формування і розвиток. *Педагогічна освіта: Теорія і практика. Педагогіка. Психологія*: зб. наук. праць / Київ ун-т ім. Б. Грінченка / редкол. : Огнев'юк В. О., Хоружа Л. Л. К. : ун-т ім. Б. Грінченка, 2015. Вип. 23. С. 15–21.
5. Рубцов В. В., Ивошина Т. Г. Проектирование развивающей образовательной среды школы. Москва : Изд-во МГППУ, 2018. 272 с.
6. Ясвин В. А. Образовательная среда: от моделирования к проектированию. Москва : Смысл, 2001. 365 с.

Тодорцева Юлія

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри психології та соціальної роботи
Державний університет «Одеська політехніка»,

Пашенцева Катерина

бакалавр кафедри психології та соціальної роботи
Державний університет «Одеська політехніка»

Покоління Z: переваги та недоліки

Завдяки стрімкому поширенню інформаційних технологій у покоління Z існують багато можливостей в сучасному світі для свого розвитку та самовдосконалення. На відміну від минулих поколінь, перед «зетами» не стоїть процес адаптації до постійно змінюваних умов, оскільки вони ростуть, вирости та формуються як особистості.

Покоління Z – інші. Вони звикли адаптуватися до нових умов, а ось людям старшого покоління доволі складно прийняти нові нововведення, в них виникають страхи та побоювання з приводу нових технологічних змін, тому вони схильні надавати поколінню Z негативні риси.

Завдяки цьому, в психології існує поняття – «ювенойя» – страх молоді. Термін був введений соціологом Д. Фінкелхором в 2010 році [1]. Воно характеризується саме негативними стереотипними установками, наприклад, «молодь «неправильно» одягається», «молодь слухає «неправильну» музику» тощо.

Молоде покоління відрізняється наближеністю до інформації з якою вони вміють працювати та швидко її знаходити. Внаслідок цього, інформація в Інтернеті надає повну відсутність цензури, тим не менше, відсутність цензури, з одної сторони – розширює кругозори покоління Z, а з іншої – потребує вміння фільтрувати інформацію.

Інформаційне середовище надає можливість постійно знаходитися в мережі Інтернет, тим самим, залежати від різноманітних гаджетів. Саме

гаджети виступають як необхідність для пошуку інформації, для спілкування тощо.

Така доступність дозволяє надавати впевненості в своїх поглядах, оскільки «зети» будують свою ідентичність в соціальних мережах, тим самим, освоюючи в Інтернеті різні соціальні ролі. Водночас спроби приміряти на себе різні маски можуть призвести до того, що ідентичність застрягне на стадії дифузної ідентичності – смутного, нестійкого уявлення про самого себе. У результаті може затягнутися процес самовизначення, переходу від дитинства до юності й далі [3].

Згідно цього, за «зетами» закріпилася назва «покоління лайків», оскільки вони з дитинства звикли до заохочень, навіть якщо вони пропонуються в символічному, «віртуальному» вигляді [4, с. 3-7]. Таким чином, задовольняють свої потреби у визнанні та самореалізації.

Представники покоління Z мають змогу досягати таких етапів в своєму житті, яких досягають не звертаючи уваги на свій вік, автономію та незалежність від батьків. «Зети» прагнуть заробляти гроші ще з дитинства та гадають, що успішними можуть бути абсолютно всі. Для них важливо займатися тою справою, яка приносить не лише заробіток, але й задоволення.

Завдяки цьому, покоління Z вважають підприємницьким, оскільки, вони готові брати відповідальність за свої вчинки та розраховують лише на себе [2].

Думки або ідеї, які приходять на розум, вони вкладають в сферу заробітку, тим самим, заробляючи гроші в Інтернеті вони показують свою незалежність. Їхня увага сконцентрована на досягненні певного результату, для них важливо мати уявлення, як завдання вплинуть на довгострокові перспективи.

Молоде покоління, на відміну від минулих поколінь, має змогу займатися одночасно декількома завданнями, що характеризує їх як мультізадачними, тим самим, їм важко довго залишатися зосередженими на чомусь одному, вони дуже непосидючі й тому гіперактивні.

Таким чином, можна виділити основні переваги та недоліки покоління Z, які представлені в таблиці 1.

Таблиця 1.

Переваги та недоліки покоління Z

<i>Переваги</i>	<i>Недоліки</i>
1. Одночасно справляються з декількома завданнями	1. Залежність від Інтернету, телефонів та інших гаджетів
2. Допитливі, розширюють свій кругозір	2. Прагнення збирати поверхнево інформацію в Інтернеті
3. Завжди мають свою думку та схильні до її захисту	3. Гіперактивні та схильні до аутизму
4. Незалежність, отримують задоволення від своєї роботи	4. Ізольованість від реального світу
5. Швидко навчаються новому	5. Побудова ідентичності «онлайн»

Список використаних джерел

1. Середа А. Ювеноя – «боязнь молоді»: як з цим жити. 2016. URL: <https://lifehacker.ru/yuv> (дата звернення: 15.03.2021).

2. Сойчук Р. Л. Інформаційно-комунікаційні технології у виховному процесі та сучасне підростаюче покоління: погляд на проблему. *Інноватика у вихованні*. 2016. Вип. 4. С. 220–230.

3. Солдатова Г. Покоління Z : психолог розповіла, як Інтернет змінив сучасних дітей. URL: <https://ukr.media/science/272956/> (дата звернення 20.03.2021).

4. Хріптовіч, В. Покоління Z: питання і відповіді. 2017. №3. С. 3–7.

Човган Олена

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Арт-педагогіка та арт-педагогічна діяльність з дітьми

У числі областей міждисциплінарного розгляду питань розвитку дитини, соціально-психологічної та соціально-педагогічної роботи з дітьми, що активно розвиваються сьогодні, знаходяться арт-педагогіка і арт-терапія.

З урахуванням множинності наукових трактувань категорій «арт-педагогіка» та «арт-терапія» ми виходимо з розуміння того, що арт-педагогіка – це, практико-орієнтований напрямок педагогічної науки, що формується, який вивчає природу, закономірності, принципи, механізми застосування засобів мистецтва для вирішення професійно-педагогічних завдань. Необхідно особливо відзначити, що об'єктна область арт-педагогіки значно ширше роботи з дітьми, що мають особливі освітні потреби, а в цільовому відношенні принципово відрізняється від завдань мистецької освіти та естетичного виховання.

Предмет арт-педагогіки в загальному вигляді можна визначити як становлення дитини засобами мистецтва та художньої діяльності в освітньому просторі. До завдань арт-педагогіки як окремого самостійного напрямку педагогічної науки входить:

1. Комплексний опис і інтерпретація механізмів впливу мистецтва і художньої діяльності на дитину в освітньому просторі.
2. Вивчення соціально-педагогічного потенціалу окремих видів, напрямків, жанрів мистецтва і художньої діяльності.
3. Розробка теоретичних основ організації соціально-педагогічного процесу з використанням мистецтва і художньої діяльності.
4. Проектування змісту арт-педагогічної діяльності.
5. Розробка методик і технологій варіативного використання мистецтва і художньої діяльності в освітньому процесі.

Ключовими поняттями арт-педагогіки є: «арт-педагогічна діяльність», «арт-педагогічна взаємодія», «арт-педагогічний процес», «арт-педагогічний супровід», «арт-педагогічні засоби». Перераховані поняття дають можливість окреслити практичну діяльність фахівця, який застосовує засоби мистецтва для вирішення соціально-педагогічних завдань. Для арт-педагогіки поняття «арт-педагогічна діяльність» є узагальнюючим і відображає всю сукупність педагогічних дій щодо реалізації професійних задумів і цілей за допомогою засобів мистецтва.

У процесі арт-педагогічної діяльності може бути вирішено цілий ряд специфічних професійно-педагогічних задач. Уявімо їх узагальнено у вигляді трьох груп:

1) з'ясування змісту навчально-виховного матеріалу. В цьому випадку за допомогою засобів мистецтва можна:

- пояснити, доповнити, акцентувати, «оживити» зміст освіти;

- актуалізувати пошук і виявлення особистісних смислів навчального або виховного матеріалу;

- закріпити отриману інформацію через переклад в образну форму (своєрідне «стиснення» до образу, до символу, що призводить до більш глибокому розумінню сутності явища);

- трансформувати вихідні установки і позиції, звичний ракурс сприйняття і оцінки і т.п.;

2) оптимізація умов соціально-педагогічної взаємодії. Засоби мистецтва допомагають забезпечити психофізіологічну і мотиваційну готовність до навчально-виховного взаємодії:

- створити особливий настрій, що сприяє швидкому «включенню» в тему та спонукає «поштовх»;

- активізувати інтерес дітей;

- переключити з одного темпу роботи на інший, допомогти перейти від складного теоретичного матеріалу до практичної діяльності, «запустити» образне мислення і т. п.

- створити умови для релаксації, зняття психічного напруження, відпочинку дітей;

3) прихована діагностика ціннісних відносин, установок, мотивів, динаміки смислів та ін. Причому особливістю діагностики в арт-педагогічній діяльності є її опосередкований характер, неявне протікання, які дозволяють соціальному педагогу лише частково повідомляти дітям її результати (делікатно «охороняючи» почуття і можливі переживання).

Розуміння функціонального призначення арт-педагогічної діяльності в освітньому процесі дозволяє педагогу прогнозувати діапазон отримання і вигляд арт-педагогічних результатів. Суворий поділ перерахованих функцій, безумовно, існує лише на рівні теоретичного уявлення. У реальному соціально-педагогічному процесі різні функції арт-педагогічної діяльності тісно переплетені. Цей феномен обумовлено поліфункціональністю мистецтва. У свою чергу, це відкриває можливість вирішення широкого діапазону соціально-педагогічних завдань за допомогою арт-педагогічної діяльності. Причому в одному творчому завданні можуть поєднуватися різні соціально-педагогічні завдання.

Таким чином, важливою особливістю арт-педагогіки та арт-педагогічної діяльності є «гнучкість», рухливість, ситуативність її задач, пріоритетність яких задається сукупністю конкретних умов і вихідним задумом арт-педагогічної взаємодії.

Штифурак Віра

доктор педагогічних наук, професор,

професор кафедри права

Вінницького торговельно-економічного інституту

Київського національного

торговельно-економічного університету

Врахування соціальних відхилень від норми в превентивній діяльності соціального працівника

Кожне суспільство має свою певну систему норм (цінностей), які містять вимоги до поведінки та обов'язків членів цього суспільства. Норма – це явище групової свідомості у вигляді уявлень, що розділяє група, та найбільш частих суджень членів групи про вимоги до поведінки людей з урахуванням їх соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття, з якими ці норми

взаємодіють, та відображаючи, формують його. Аналізуючи поняття норми її можна розглядати як: приписи чи заборони; ідеал, що відповідає вимогам соціального середовища, в якому живе людина; діапазон варіативності поведінки. Деякі із норм мають абсолютні та однозначні критерії, розписані в законах та правилах, інші – транслуються у вигляді традицій, вірувань чи сімейних, суспільних регламентацій. Вони формуються як наслідок комунікації та кооперації людей і є складником кожної форми соціалізації людини. Соціальні норми в суспільстві виконують орієнтувальну, регулювальну, інформаційну, корекційну, виховну функції. В них закладені певні способи дій, у відповідності з якими індивіди будують та оцінюють свою діяльність, регулюють поведінку [1, с. 131-132].

Нормативна поведінка характеризується: збалансованістю психічних процесів (на рівні властивостей темпераменту); адаптивністю та самоактуалізацією (на рівні характерологічних особливостей); духовністю та самоактуалізацією (на особистісному рівні). Оскільки норма поведінки базується на цих характеристиках, то й аномалії, відхилення засновані на порушенні цих же характеристик. Отже, норма – це явище групової свідомості у вигляді уявлень, що розділяє група, та найуживаніших суджень членів групи про вимоги до поведінки з урахуванням їхніх соціальних ролей, що створюють оптимальні умови буття, з якими ці норми взаємодіють, та відображаючи, формують їх [2, с. 106].

У сучасній науці виділяють кілька підходів до розуміння «норми», з поміж яких заслуговує особливої уваги гуманістичний, у межах якого оцінка норми здійснюється безвідносно до патології, за відсутності дихотомії «норма–патологія». Представник гуманістичного підходу А. Маслоу пропонує такі характеристики самоактуалізованої особистості: ефективне сприйняття реальності, стійкість до того, що сприймається; прийняття себе, інших, природи; відсутність сорому, провини, тривоги; безпосередність, простота, природність; центрованість на цілі; незалежність та наявність потреби в самоті від суєти; автономія, тобто незалежність від культури й оточення; наявність

відповідальності за свою долю; спокійне ставлення до соціальних заохочень; свіжість сприйняття, відкритість новим враженням, вміння радіти життю; вершинні переживання стану підйому і екстазу; глибокі міжособистісні відносини; розмежування цілей і засобів; філософське почуття гумору; опір окультуренню.

На думку Е. Фрома характерними рисами норми є: продуктивна діяльність, тобто творення; зв'язок людини із зовнішнім світом через емоції і переживання; осягнення об'єктивної реальності своїм інтелектом; усвідомлення власної неповторності при наявності зв'язку з ближніми і з іншими людьми; відсутність визнання ірраціональних авторитетів, але охоче підпорядкування раціональним; людина дивиться на життя як на найбільше з дарованих йому благ [4, с. 35-36].

Таким чином різні підходи до дефінітивного наповнення ключової категорії вказують на різноманіття наукових трактувань і орієнтують практиків соціальної роботи за необхідності пошуку фахівців суміжних спеціальностей як консультантів у процесі пояснення причин окремих поведінкових проявів, що не узгоджуються із соціальними нормами. У цілому робота соціального працівника спрямована на попередження різного роду соціальних відхилень серед дітей, можливих порушень прийнятих в суспільстві норм з метою забезпечення їх плідної життєдіяльності. Досягнення поставленої цілі реалізується за допомогою різних моделей взаємодії. Стосовно практики соціальної роботи за кордоном, поняття «соціальна проблема» визначається як неспівпадання очікувань, потреб, інтересів конкретного соціального суб'єкта з аналогічними характеристиками інших соціальних суб'єктів [3, с. 9]. Природньо виникає потреба реалізації попереджувальної стратегії соціальної роботи.

Створення цілісної системи гуманістичної превентивної діяльності з різними віковими категоріями передбачає розробку концептуальних засад із визначенням мети, завдань, структури та основних понять. З огляду на сучасну соціальну ситуацію превентивний процес розглядається як невід'ємна складова

соціалізації особистості на різних етапах вікового розвитку. Превенція – термін, який означає запобігання, попередження, захист, у першу чергу дитинства, як періоду найбільш уразливого до деструктивного соціального впливу. Причиною цього є відсутність життєвого досвіду та непомірна спокусливість пропозицій поекспериментувати із соціальними нормами. Тому це не лише частина заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і умов відхилень від соціальних норм, а й система впливу, метою якої є формування якостей відповідального поведіння особистості уже на етапі дитинства. Значення превенції, особливо ранньої, посилюється її гуманістичною спрямованістю в контексті запобігання впливу негативних явищ на всіх етапах вікового розвитку, включаючи як період дитинства, так і період зрілості. Превентивність, як суспільна тенденція, пронизує всі сфері соціальної політики і є складовою будь-якої соціально-педагогічної дії, оскільки превентивний процес істотно підсилює позитивний потенціал суб'єктів взаємодії на основі попереджувальної стратегії. Превентивна діяльність – пріоритетний напрям політики держави, усіх виховних інституцій саме тому, що реалізується в інтересах особистості та суспільства. Система превентивної діяльності в школі повинна бути представлена двома основними групами засобів: як загальною ранньою превенцією з усіма учнями, так і спеціальною превенцією з важкими учнями та їх батьками [4, с. 11]. Превентивна робота буває індивідуальною – дії скеровані на попередження і подолання відхилень у поведінці, які здійснюються щодо окремого індивіда; груповою – дії з групою осіб для попередження та подолання негативних поведінкових явищ. У підсумку – це досягнення відповідності соціальним очікуванням, щодо до віку, та опанування гнучкими формами поведінки в потенційно загрозливих умовах соціальної реальності. Професійний контекст фахового втручання соціальних працівників визначатиметься параметральними чинниками природи суб'єктних соціальних відхилень. Отже, розвивальний зміст педагогічної превенції полягає у формуванні соціальної відповідальності особистості, яка реалізується в системі соціальних взаємодій [4, с. 16]. Превентивна діяльність буде успішною за

умови проникнення соціальних працівників у глибинні причини різного роду відхилень від норми у соціальному становленні особистості. Такий підхід сприятиме не лише професійному зростанню фахівців даного профілю, а й гарантуватиме ефективне використання державних коштів, які спрямовуються на дану галузь.

Список використаних джерел

1. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К. : Центр учбової літератури, 2009. 208 с.
2. Жигайло Н. І. Соціальна педагогіка : навч. посіб. Львів : Новий Світ, 2011. 256 с.
3. Капська А. Й., Завацька Л. М., Грищенко С. В. Технології соціальної роботи в зарубіжних країнах : навч. посіб. К. : Видавничий дім «Слово», 2011. 248 с.
4. Оржеховська В. М., Пилипенко О. І. Превентивна педагогіка : науково-методичний посібник / АПНУ. Ін-т проблем виховання. Ізмаїл : СМІЛ, 2006. 283 с.
5. Штифурак В. С., Шпортун О. М. Феноменологія, практика та корекція психологічного здоров'я особистості : монографія. Вінниця. 2019. 342 с.

Якубова Людмила

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
Хмельницький національний університет

Соціально-педагогічні аспекти практичної роботи з безпритульними дітьми

Проблему бездоглядності досліджували багато як вітчизняних, так і закордонних науковців, адже актуальність цієї проблеми визначається як і в розвинутих країнах, так і серед тих, що розвиваються. Наукові розвідки в сфері

вивчення явища безпритульності та визначення особливостей роботи з таким типом клієнтів в науково-практичному сенсі обумовлюються поширенням негативного явища в українському суспільстві на сучасному етапі розвитку. Обґрунтування нових підходів корекції та профілактики безпритульності, найчастіше ґрунтується на аналізі ролі та місця соціального оточення, наявності чи відсутності рідних та близьких людей, їхній участі у житті людини, яка потрапила в складну життєву ситуацію, а також адаптованості особи до соціального оточення. Розробкою питання роботи соціального працівника з безпритульними особами займалися такі науковці, як: І. Богданова, С. Гарькавець, І. Клемантовичта ін.

Психологічною основою соціально-педагогічної роботи з безпритульними стали праці І. Зверєвої, С. Коляденко та ін. Окремі питання особливостей реабілітаційної, патронажної та профілактичної роботи соціального працівника висвітлено в наукових доробках В. Стинської, І. Трубавіної та ін. Проте досі існує невелика кількість наукових досліджень, які б аналізували ефективність практики соціальної допомоги такого типу клієнтам. Об'єктивне значення вирішення вищезазначеної проблеми, необхідність подальшого розширення уявлень про особливості взаємодії з такими клієнтами, на нашу думку, потребують окремих наукових пошуків.

Одним із ключових завдань у соціальній роботі з безпритульними особами, на нашу думку, є готовність руйнувати стереотипи про них, адже причин потрапляння на вулицю серед таких людей є безліч. Також варто відмітити законодавче поле для реалізації соціальної допомоги бездоглядним особам в Україні. Завдяки яким є чіткі норми визначення даного явища, головні завдання.

Поняття «безпритульна особа» по-різному усвідомлюються науковцями. Так, в Законі України це поняття трактується так: «безпритульна особа – повнолітня особа, яка проживає на вулиці, в парках, підвалах, під'їздах будинків, на горищах, об'єктах незавершеного будівництва, в інших місцях,

непризначених та непридатних для проживання, у тому числі жилих приміщеннях, що перебувають в аварійному стані» [1]

Науковець А. Коваленко таким чином пояснює явище бездомності: «це стан (соціальне становище) людини, який характеризується відсутністю в неї місця, придатного для проживання (за виключенням державних, муніципальних або недержавних закладів для бездомних), так як у неї або немає прав на конкретне житлове приміщення, яке вона могла б використовувати для проживання, або можливості дані права реалізувати» [2]

Закордонні науковці звертають увагу на поняття «відсутність будь-якого житла», тобто відсутність житлового приміщення, яке може стосуватися трьох вимірів: фізичної, соціальної чи правової сфер [3]

Отже, проаналізувавши наукові праці з проблеми соціального супроводу безпритульних осіб, ми прийшли до висновку, що всі науковці, які займаються цією проблемою по-різному називають поняття відсутності житла, хоча змістове наповнення явища приблизно однакове

Аналіз законодавчої бази нашого дослідження доводить актуальність та доцільність нашої роботи, адже сучасний стан нормативних актів залишає поза увагою, на нашу думку, багато невизначених питань, проблем і неврегульованих правових норм (відсутність законів про захищеність прав родини, про потребу в системній соціальній роботі (і це стосується не лише соціальної допомоги, а й правової, психологічної та ін.) з особами, які не мають постійного місця проживання.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про основні соціально-захистні заходи щодо громадян і безпритульних дітей» 2011, N27, ст. 226. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2823-17#Text>.

2. Коваленко А. Е. Механизм десоциализации человека или «воронка бездомности». *Социальное обслуживание*. 2011. №10 С. 9.

3. Edgar B., Doherty J. AND Mina-Coull A. Support and housing in Europe: Tackling social exclusion in the European Union. Bristol : The Policy Press, 2019. P. 1–3.